Silverstolpe, Axel Gabriel

3 1761 10130434 3

Axel Gabriel Silverstolpe

Bidrag till belysning av hans
personlighet och tidigare
författarskap

AKADEMISK AVHANDLING

AV

NILS GOBOM

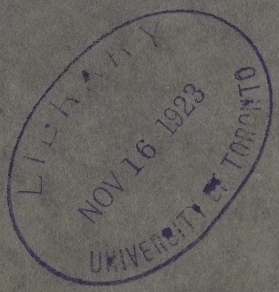

UPPSALA 1923

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

PT
9709
S5G6
c.1
ROBARTS

AXEL GABRIEL SILVERSTOLPE

BIDRAG TILL BELYSNING AV HANS PERSONLIGHET OCH TIDIGARE FÖRFATTARSKAP

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA SEKTION FÖR FILOSOFISK DOKTORSGRADS VINNANDE TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES Å LÄROSALEN N:R IV MÅNDAGEN DEN 28 MAJ 1923 KL. 10 F. M.

AV

NILS GOBOM

FIL. LIC. AV VÄSTM.-DALA NATION

UPPSALA 1923

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
University of Toronto

https://archive.org/details/axelgabrielsilve0000gobo

FÖRORD.

Axel Gabriel Silverstolpe är icke i främsta rummet vitter författare, och hans diktning erbjuder onekligen mindre av intresse genom originalitet än genom sin tidstypiska karaktär. När man blott ögnat igenom hans tvenne volymer Skaldestycken, vore man nästan benägen påstå, att de t. o. m. i ovanligt hög grad äro produkter av en litterär miljö, att de — trots något energiskt och vissa lyriskt veka tonfall — tillhöra sjuttonhundratalets stora mängd av »littérature impersonnelle», vars samband icke blott med författarnas liv utan även med deras verkliga temperament och tänkesätt kan vara nog så ringa.

Ett närmare studium av Silverstolpes diktning, i förening med en ur andra källor vunnen bekantskap med hans person, ger dock den övertygelsen, att det i varje fall vore fullständigt orätt och orättvist att fatta hans litterära verk såsom ett mer eller mindre indifferent offer åt en given schablon. Man kan tvärtom icke undgå att allt klarare finna, huru genomgående ärligt hans författarskap avspeglar hans personlighet, med dess förtjänster och begränsning, och särskilt huru fast sammanvuxet det är med hans innersta uppfattning och tro i medborgerliga, sociala, moraliska och andra frågor. Detta blir tydligare i den mån man tar kännedom om hans verksamhet även efter hans egentliga litterära period — i stort sett avslutad, kan man säga, redan med utgivandet av Skaldestyckenas första del 1801. Ty hans arbete som politiker och lagstiftare efter 1809, hans intresserade deltagande i 1812 års Uppfostringskommitté och

t. o. m. de omfattande grammatikaliska och språkfilosofiska studier, som sysselsatte honom ännu på dödsbädden, äro i grund och botten, om man ser till det innersta drivande motivet, ingenting väsensskilt från hans vittra gärning. Hans diktning vill blott bära fram samma tankar, ge uttryck åt samma stämning, som han också sökte omsätta i mera praktisk verksamhet. Eller riktigare: i sin rätta belysning kommer först då övervägande delen av hans diktning, om man ser också denna helt enkelt som ett led i en viss praktisk strävan med utgångspunkt i en konsekvent tillämpad uppfattning av allt arbetes syfte och mening: realiserandet av det medborgarebegrepp, vars fulla tillägnande och herravälde för honom ter sig såsom identiskt med upplysningens och framstegets slutmål. Denna medborgerlighet är den formel, som ger enhet åt hans mångsidiga verksamhet, och så fattad är även hans diktning i hög grad personlig om också ej i egentlig mening originell. Silverstolpe blir på detta sätt kanske vår mest ärliga, mest övertygade representant för den litterära »civism», som går genom tiden.

Om det medborgarideal han uppställer i mycket är abstrakt, äger en allmänt kosmopolitisk prägel, om man där träffar ingredienser, som klart röja sitt litterära ursprung och gå tillbaka på studier av ideologiska filosofer och samhällsutopister, har det dock helt naturligt icke kunnat undgå att påverkas och modifieras av tidevarvets realiteter. Det ligger i detta avseende något betecknande däri, att man vid en granskning av hans rent politiska ståndpunkt t. o. m. funnit anledning diskutera frågan, huruvida han ej till slut kommit att föregripa den historiska skolans betraktelsesätt. Hans litterära civism är på samma sätt aktuell, sammanhänger nära med och brytes mot specifikt svenska samtida företeelser och — vilket här först skall betonas — starkt motiverad redan i den sociala miljö, ur vilken han utgick.

Med detta har redan en omständighet berörts, som med-

för, att man vid en behandling av Silverstolpe som författare gärna är benägen att dröja något utförligare vid hans biografi, ej blott vid en idéanalys av hans arbeten, sådana de föreligga. — Ännu en annan synpunkt tillkommer härvid.

Hans allmänna litteraturhistoriska position är redan, framför allt genom Blancks undersökningar, i sina huvuddrag fastställd: han är en övergångspersonage, som i stort sett — vad innehållet beträffar — ger uttryck åt förståndsupplysningens idéer och — formellt — följer och vidare utvecklar den »akademiska» stilen, men som därjämte genom vissa karaktäristiska drag röjer sin delaktighet i den litterära rörelse, som brukar betecknas med termen »förromantik». Att den torrt och logiskt bevisande strukturen i hans oden och skaldebrev brytes av strofer, burna av en elegisk känsla, det är väsentligen detta, som gör honom till »förromantiker». Han ansluter sig även härvid direkt till utländska förebilder, men liksom den på en bestämd teoretisk åskådning grundade, praktiskt-medborgerliga syftningen i hans litterära arbete är ett äkta uttryck för en verkligt personlig och redan av hans ursprung betingad ståndpunkt, så finner man också, att detta mera känslosamma drag måste motsvara en, om också dämpad, böjelse i hans naturell.

Ett närmare påvisande av vad som ovan framhållits skulle ha sin betydelse såsom ett försök att psykologiskt motivera de från litteraturhistorisk synpunkt kanske viktigaste tendenserna i hans författarskap.

I de studier, som framläggas i denna avhandling, har jag sålunda främst velat — i den mån det varit mig möjligt — ge en mera konkret bild av en personlighet, som även i vår vitterhet spelat en större roll än den »akademiska bisittarens», och som naturlig slutpunkt för denna biografiska skildring erbjuder sig den tid — åren närmast efter sekelskiftet — då hans vittra produktion i huvudsak upphör. Av hans litterära verksamhet har det synts mig i första hand vara av intresse att här behandla hans tidigare, mindre uppmärksammade författarskap i mer eller mindre direkt

anslutning till vittra sällskap och akademier. Hans senare diktning i Stockholms-Posten och Läsning i blandade ämnen har, som nämnt, redan placerats i sitt allmänna litteraturhistoriska sammanhang, men helt naturligt ger dock ett närmare studium under mera speciella synpunkter resultat av intresse, vilka jag hoppas att i annat sammanhang få framlägga.

*

Den skildring av A. G. Silverstolpes tidigare levnadshistoria, som jag här kunnat giva, har möjliggjorts genom det mest älskvärda tillmötesgående från medlemmar av hans släkt. Jag nämner här med tacksamhet framlidne justitierådet CARL SILFVERSTOLPE, som till mitt förfogande ställt den samling på c:a 1,100 familjebrev, som nu förvaras å Näs (Uppland). Fröken LOTTEN FALKENBERG, Stockholm, har låtit mig taga del av flera hittills för forskningen okända brev och biografiska anteckningar (i det följande citerade: Falkenberg), framför allt den självbiografi på franska, vilken Axel Gabriel Silverstolpe kallat historien om sina »passions tendres». För det förtroende, som härigenom visats mig, är jag uppriktigt tacksam. Till friherre KARL K:SON LEIJONHUFVUD, Strängnäs, stannar jag i förbindelse för lån av brev och manuskript från det gamla Lindö-biblioteket.

Till mina lärare professorerna HENRIK SCHÜCK, ANTON BLANCK och MARTIN LAMM ber jag slutligen få framföra ett vördsamt tack för den väckande undervisning och den personliga välvilja, jag under hela min studietid haft förmånen att från deras sida åtnjuta.

Min chef vid Universitetsbiblioteket och mina kolleger och vänner inom samma institution, vilka på skilda sätt underlättat mitt arbete, hembär jag mitt hjärtliga tack. I särskild förbindelse står jag till förste bibliotekarien O. WALDE, amanuenserna JONAS L:SON SAMZELIUS och SVEN ÅGREN för verksamt biträde vid utarbetandet av littera-

turförteckningen och vid korrekturläsningen. Till tjänstemännen vid de övriga institutioner, jag haft förmånen anlita, främst Kungl. Biblioteket, Riksarkivet och Riddarhusarkivet, stannar jag jämväl i tacksamhetsskuld.

Bland mina vänner och studiekamrater önskar jag här särskilt få nämna fil. lic. JOHAN NORDSTRÖM med uppriktig tacksamhet för flerfaldiga prov på självuppoffrande vänskap och värdefullt bistånd.

Uppsala i maj 1923.

Nils Gobom.

INNEHÅLL.

Sid.

I. Till Axel Gabriel Silverstolpes biografi 1
II. Estetiska och filosofiska idéer 70
III. Vittert författarskap.
1. »I spåren af de vittra gillen» 126
2. Politiska äreminnen 146

Poetiska och prosaiska bidrag av A. G. Silverstolpe i samtida periodisk litteratur 172
Litteraturförteckning 176

I.

Till Axel Gabriel Silverstolpes biografi.

När den vittre presidenten och ordensbrodern Axel Gabriel Leijonhufvud år 1789 avled, högtidlighölls hans minne i Utile Dulci med ett tal författat av den bortgångnes systerson, namne och skyddsling Axel Gabriel Silverstolpe — ett tal som allmänt beundrades och grundlade dennes rykte som skicklig officiant vid dylika tillfällen.[1] Ställd inför alla minnestalares gemensamma uppgift att nämna den dödes härkomst och anor åtnöjde sig Silverstolpe med att betona, hurusom bördens enda förmån låge i de band, de förpliktelser, som en ättelägg av stora förfäder måste känna vila över sig, enär ju alltid inför allmänhetens domstol en jämförelse av egenskaper åtföljer en jämförelse av namn, och han tillade: »Jag lärer då snart förlåtas om jag ej, såsom välmeningen annorstädes gjort, anför i hvad särskilte Ättleder Frih. Leyonhufvud varit räknad från S:ta Brita, Erik den Helige, Carl Knutsson, Folke Filbyter, med flere Prinsar och Regenter; det skulle kanske mindre bevisa nyttan af beryktade, eller äran af talrika Förfäder, än bristen af Ätte-Taflor ifrån verldens början.[2]» — Man fäster sig vid denna lilla vanvördigt ironiska anmärkning, och drives man så av dess polemiska ton att

[1] Jfr A. G. Mörner, Åminnelse-tal öfver ... A. G. Silverstolpe, hållit inför Kongl. Vet.-Acad. d. 11 nov. 1820, s. 30; E. Schröderheim, Åminnelse-Tal [över A. G. Leijonhufvud] hållit i Coldin, s. 61.

[2] A. G. Silfwerstolpe, Minne Af ... Axel Gabriel Leyonhufwud, Framställdt i et Tal, Hållit i Sällskapet Utile Dulci den 27 October 1789, s. 3.

söka efter närmaste anledningen, påträffas denna i ett annat minnestal över samme bortgångne men hållet i Pro Patria. Författaren till detta »Äreminne» dröjer med förkärlek just vid den dödes anor: han vill nämna, säger han, hurusom »Sverige, det urgamla och fordomtima vidtfrägdade Mannahem, hvilket från Magogs Tid, varit fruktbärande på Tappre och Förträffelige Män, äfven utur sit Sköte framburit De Ädla Namnkunnoga Leijonhufvudske och Oxenstjerniske Stam-Fäder, hvilkas Afkomlingar, medelst oafbruten Hägnad, Wård och Skötsel, under et' Tidehvarf af flere Hundrade År, skutit upp til Prydnad för Människjo-Slägtet». Den avlidne »härledde sin Ädla Blod, igenom rätt nedstigande Leder, sålunda, at Han var den Tjugonde Tredje ifrån Konung Halsten, Sveriges, Götes och Wendes Konung . . . Den Tjugonde ifrån Folke Filbytter . . . Den Fjortonde ifrån Heliga Fru Brigitta . . . . Så Stor-Ättad föddes hit til verlden . . . ämnet för vår kärlek och vördnad, men nu ordsaken til vår sorg.» — Den, som yttrade dessa ord, var kommersrådet Magnus Adlerstam[1], och man behöver ej läsa mer än de här anförda raderna för att tycka sig förnimma, vems den mäktiga stämma är, som talar genom hans mun, och ana, under vilket tidervarvs skugga han dröjer. Vid sidan av Pehr Tham till Dagsnäs står Adlerstam i sin samtid såsom en efterboren rudbeckian — en »retardé», som han kallats.[2] Det är, kan man säga, tvenne representanter för gammal och ny tid, som här mötas på samma mark, inför minnet av samma hädangångne, och deras skiljaktighet i uppfattning kommer till synes just på ett område, som utomordentligt väl kännetecknar den absolut motsatta grundsynen hos deras tidevarv.

Ty det är en av upplysningstidens mest karaktäristiska tankegångar, som djupare sett kan sägas ligga under även

[1] Adlerstam, Äre-Minne öfver ... den högvälborne friherren, Herr Axel Gabriel Leijonhufvud. Tolkadt för samhället Pro Patria den 29 octob. 1789, s. 12 ff. Silverstolpe höll sålunda sitt tal före Adlerstam, och det är vid tryckningen av talet, som han fann sig föranlåten att ge efterföljaren denna reprimand.

[2] Blanck, Den nordiska renässansen, s. 304.

dess uppfattning av börden och anorna: perfektibilitetsidén, idén om framsteget.

Benägenheten att leda härkomsten så långt tillbaka i tiden som möjligt måste — mer eller mindre medvetet — äga sin grund icke blott i känslan, att åldern liksom konsakrerar, utan även — och framför allt — stå i intimt samband med den synpunkten, att det bättre, det fullkomligare är ett förflutet, att idealet är att söka bakåt i tiden, ett uppfattningssätt i full överensstämmelse med specifikt bibliskt-kristna föreställningar. Då Rudbeck i Atlantikan ville hölja det svenska fäderneslandet med ära, skulle detta ske genom att leda dess anor bort till det i fjärran forntidsdis hägrande ideallandet Atlantis, och minnestecknaren och genealogen av hans skola sökte förläna sina föremål större mått och större aktning hos samtiden genom att leta upp förbindelselederna hän till de stora heroiska skuggorna i uråldrig tid.

En fullständig omvälvning i betraktelsesätt betydde framstegets tanke, som visserligen långt ifrån var en 1700-talets upptäckt, men som dock under denna tid fick en genomgripande betydelse som aldrig förut.[1] Nu låg idealet, fullkomligheten *framåt* i tiden: hela människosläktet höjde sig långsamt mot detta mål, generation efter generation reste sig — visserligen stödd på den föregåendes erfarenheter — med allt vidare utsikt mot och allt klarare inblick i det slutliga fullkomlighetstillståndet, och varje individs plikt var att se framåt, gå vidare, fullkomna sig själv, samhället och mänskligheten. Detta betydde, att det gamla ej längre kunde göra anspråk på ära, därför att det var gammalt; anornas stått föll sönder som en utnött praktmantel, och kvar stod blott mannen, fri från det urvuxna gamla, med värdet endast i sig själv och sin perfektibilitetsförmåga. De genealogiska smycken, som förr varit minnestecknarnes främsta

[1] Jfr Brunetière, Études critiques sur l'hist. de la litt. française. Sér. 5: La formation de l'idée de progrès. — Delvaille, Essai sur l'hist. de l'idée de progrès jusqu'à la fin du 18:e siècle. Paris 1910.

och frikostigast utdelade prydnad, förlorade sin valör som ärebetygelse. »Det skulle vara en vanheder för Herr de Voltaire om man uppehölle sig vid efterforskande om dess härkomst. Helt olik dem som endast kunna åberopa sig sina förfäders men icke några egna förtjänster, var han sjelf uphofvet til sin lycka och sitt stora namn.» Så formuleras det nya betraktelsesättet av upplysningens hängivnaste lärjunge med tanke på den man, som i sig personifierar så oändligt mycket av samma tid: Fredrik II i sitt äreminne över Voltaire.[1] —

När Axel Gabriel Silverstolpe en gång tog sig för att skriva sin egen levnadsteckning[2], ställer han också redan genom de inledande orden sig själv in under denna synpunkt, i de nya männens led: han var en novus homo, som blott hade framtiden och sina egna inneboende möjligheter att lita till. »Man skall ju altid», säger han, »begynna med sin Börd. Min Mor hade många anor: min Far hade inga: det vill säga, jag hade inga. Hade jag ägt dem, kanske hade jag ej blygts at til mitt bistånd kalla dem ur sina grafvar: at vara dem utan var en upmuntran at ej behöfva dem. — Min Mors Förfäder voro Baroner, min Farfars Präster: jag bar ingenderas namn: intet annat än min Fars och Farfars påminte mig om et ärfteligt värde; men mina Föräldrars Dygder visade mig sättet at förvärfva mig et.»

Detta att värdet ligger endast i människan såsom sådan och i hennes utvecklingsmöjligheter, är en tanke, som också överallt tränger igenom i Silverstolpes författarskap, blir liksom ett ledmotiv genom allt vad han skriver. Riddarhussekreteraren, som ständigt hade att svara på förfrågningar om stamträd och genealogier, som efter minnestalen vid gravarne fick krossa en mängd utdöda adliga ätters vapensköldar, har till käraste föremål för sin satir

> . . . denna ättling, oskuldsfull till sinnet,
> som till den kyrka, der han byggt sin graf,

[1] Citeras här efter den svenska övers. 1779, s. 6.
[2] Självbiografiskt fragment, på svenska (Falkenberg).

för sina fäders och sin egen heder
sitt åtta alnar höga Stam-Träd gaf,
heraldiskt smyckadt öfver alla leder.

vilken

trodde ärligt, att det blod,
som från hans stamfar bonden troget runnit
fem sekler förr än vårt från vår, bar mod,
bar ära, och bar rätt till minnes-stod
åt hvarje ädling till hvars bröst det hunnit,

och som dock

tom på värde, gjorde ingen ting,
som till en hågkomst menniskan betitlar.[1]

Redan detta drag i Silverstolpes författarskap ställer honom också i harnesk mot allt det, som företrädesvis ligger i begreppet l'ancien régime.

Den tidigare svenska frihetstiden hade urgerat jämlikhetsprinciper inom adelns egna led; under den senare frihetstidens ståndsstrider hade ett ännu modärnare krav på jämlikhet mellan alla medborgare inför staten trängt fram. Denna den medborgerliga förtjänstens rätt att göra sig gällande under vilka yttre villkor den än uppträdde, detta är ett åskådningssätt, som utgör grunden i Silverstolpes civism, även om det till en viss grad kom att modifieras under intryck av särskilda tidsomständigheter, exempelvis den svenska adelns roll i kampen mot det gustavianska enväldet. — Hans tankar om börden belysa sålunda kärnan i hela hans människouppfattning, som ytterst bygger på den orubbliga tro på framsteget genom upplysning, av vilken hans verksamhet på olika områden inspireras, och som därför med full rätt kan tagas till utgångspunkt vid hans karaktäristik.

*

Hans mors förfäder voro baroner; fädernesläkten åter framvisar den typiskt svenska ståndsförskjutningen. De

[1] Menniskans Njutningar. Skalde-Bref till Grefve J. G. (Skalde-Stycken, 1801, s. 26 f.)

tvenne under Erik XIV:s tid inflyttade skottarna Mascol voro knektar och bönder, som brukade sina gårdar i Västergötland; på 1600-talet uppträda prästerna i släkten, och namnet förändras efter pastoratet — Hesselskog i Dalsland — till Hesselgren; mot samma århundrades slut, under Karl XI:s tid, kommer ämbetsmannen och i andra generationen in på 1700-talet adelskapet. Namnet Silfverstolpe antogs av Axel Gabriels farfar Gudmund Hesselgren, då han vid Adolf Fredriks kröning erhöll sitt adelsbrev såsom erkänsla för nitiska tjänster i kammarrevisionen.[1] Dennes son, Fredrik Silverstolpe, hade, som han säger i sina självbiografiska anteckningar, hört sin far tala om bankoinrättningen och dess nytta för riket och ingick därför i överensstämmelse med föräldrarnas önskan i bankens tjänst.[2] År 1758, då han avancerat till kommissarie, såg han under ett besök i Åbo för första gången Eleonora Catharina Leijonhufvud, dotter till överstelöjtnanten vid Dalregementet friherre Carl Leonard L. och dennes maka, grevinnan Elsa Barbro Oxenstierna af Croneborg. Förlovningen, berättar han i ett brev från 1807, ägde rum »i Professor Franzéns nuvarande Egendom å Biskops-gatan, gent emot Biskopens Boställe» och följande år 1759 stod bröllopet, likaledes i Åbo. Äktenskapet välsignades med åtta barn, av vilka dock fyra snart avledo; endast fyra söner uppnådde mogen ålder. Axel Gabriel föddes den 10 augusti 1762 såsom tredje barnet, men genom en systers död samma år kom han att stå som den näst äldste i syskonkretsen. Carl Gudmund hette hans äldre bror, Fredrik Samuel och Gustaf Abraham hans bägge yngre; den förre blev skalden Gud-

[1] A. G. Silverstolpes far, Fredrik S., uttrycker detta sålunda: »Min fader Cammar-Revisions-Rådet Gudmund Silverstolpe, då varande Commissarius i Cammar-Revision, med namnet Hesselgréen, hvilket namn han ärft af Förfäder, burit med heder och lämnat åt Efterkommande, om ei, då dess förtjenster bragte Konung Adolph Fredric at vid sin kröning 1751 försätta honom i Adeligit Stånd, tidens sed fordrat, at äfven namnet skulle ändras, och hvarvid han ibland flere andre valde detta.» (Memoarer, Västerås läroverks bibl. Cc 14.)

[2] Memoarer, Västerås Cc 14. Jfr [Silfverstolpe], Några anteckningar om adliga ätten S., s. 34.

mund Leonhard Silverstolpes fader, de båda senare ha liksom Axel Gabriel fått sina egna namn bevarade i vår litteraturhistoria.

A. G. Silverstolpe var sålunda frukten av en förening mellan en ättling till dessa »De Ädla och Namnkunnoga Leijonhufvudske och Oxenstierniske Stamfäder» — för att tala med Adlerstam — och mannen av den nya ämbetsadeln. Ekonomiska motiv av en eller annan art, sådana som så ofta denna tid lågo till grund för dylika förbindelser mellan de gamla anrika släkterna, vilka ännu knappast hämtat sig efter reduktionen, och de uppkomna sträviga ämbetsmannafamiljerna med nyförvärvade vapensköldar, hade i detta fall icke spelat någon roll. Ty var Fredrik Silverstolpes svärfar en fattig knekt, så grundade han själv sitt hem blott och bart på sin lön i banken och på hoppet om sådana »förbättringar», som tid efter annan borde komma honom till del, om nämligen den byråkrati, han tillhörde, finge behålla sin makt och reglera tjänster och löner i bankoinrättningen.[1] Så blev dock icke förhållandet. Just under 1760-talets första år började ju de bekymmersamma följderna av hattarnas finanspolitik framträda i hela sin vidd. Inga drabbades heller hårdare av osäkerheten och dyrtiden än dessa löntagande tjänstemän, som enbart genom den oerhörda prisstegringen kunde se sina inkomster reducerade till hälften eller tredjedelen. När sedan de nya mössorna övertagit makten och den oundvikliga räfsten började, blev ett av deras säkraste och helst anlitade medel löneindragningar: 1765—66 års riksdag utmärktes, säger Fredrik Silverstolpe i sina efterlämnade anteckningar, »af Ständernes under namn af hushållning till sig tagne öfverdrefne rättighet till indragning af Sysslor och löner». Såsom tjänsteman i banken, den ständiga syndabocken, undgick icke heller han sitt öde: »Mina föräldrar», berättar Axel Gabriel, »hade gift sig av kärlek till hvarandra: och denna känsla behöfde de

[1] Om speciellt bankens förhållande till partistriderna se Malmström, Sveriges politiska historia, D. 5, 2:a uppl. s. 196 f.

til sin tröst, när en Riksdagsoperation några år senare betog min Far en stor del af hans inkomster, hvaraf ingen del kunde förloras utan minskning i sjelfva deras uppehälle. Följderna blefvo bekymmer och gäld. Jag vet at mina Föräldrar öfverlefvat dagar, då de hvarken ägde mat hemma eller penningar at köpa den», och, tillägger han om sin far, »det må nämnas som et slags beröm för hans caractère, at i en tid då öfvertygelsen i allmänna ärenden köptes utan särdeles vanära för säljaren, han häldre drog sin olycka, än tillät sit behof underhandla med sin Sedolära.» Det politiska omslaget och »en ny Riksdagsoperation» medförde åter en förbättring: föräldrarna fingo visserligen icke ersättning för de svåra åren, men, säger sonen, »en lättare *utkomst* och detta ord är det enda, som äfven i sträng bemärkelse sagdt uttrycker deras villkor. Därutöfver hunno de aldrig».[1]

Man märker på flerfaldigt sätt, även av breven från en senare tid, vilken roll de ekonomiska problemen spela för familjen; de sätta i hög grad sin prägel på hemmet och bli aktuella för alla sönerna vid valet av levnadsbana. »Fattigdom var hans ungdomslott», framhåller A. G. Silverstolpes förste biograf, brodern Gustaf Abraham[2], och man kan i själva verket icke — även med tanke på hans lynnesutveckling — förbigå detta drag i hans uppväxtmiljö. Så skola vi finna, hur det ekonomiska beroendet kom att slå emot honom med smärtsam och betydelsefull realitet, då hans hjärta i dess första allvarliga »passion tendre» fåfängt sökte göra uppror mot den hårda verkligheten. Man ser också, att det är en näraliggande erfarenhet, som träder i dagen, då han vid sin senare värdesättning av frihetstiden med dess förtjänster och fel upprepade gånger framhåller just denna synpunkt, att partitidens växlingar och orättvisor ingripit störande och hindrande i den enskilde medborgarens lugn och trevnad genom att åsidosätta hans berättigade fordran

[1] Självbiogr. fragment (Falkenberg).
[2] Stockholms-Posten 1817: 40.

på trygghet i sin ställning vid en oförvitlig utövning av sin tjänst. Även frihetstiden — icke blott den gustavianska »despotismen» — hade enligt Silverstolpes åsikt syndat mot denna maxim, som hans blivande auktoritet Montesquieu utformat i orden: »la liberté politique, dans un citoyen, est cette tranquillité d'esprit qui provient de l'opinion que chacun a de sa sûreté».

Det hem, han växte upp i, bar för övrigt en i egentligaste mening borgerlig prägel. Den ekonomiska misären var ju endast en uppenbarelseform av den slutande frihetstidens mångskiftande skaplynne. I samma mån alla förut fasta och säkra värden försvunnit eller blivit tvivelaktiga, i samma mån hade jakten efter det för ögonblicket åtkomliga börjat. Det är denna epok framför andra, som i de kulturhistoriska skildringarna fått över sig draget av uppsluppen karneval, hänsynslöst laisser-aller och vanvettig svindel, de mest bacchanaliska Bellmans-dikternas överhettade atmosfär. Detta var en anda, som icke trängde inom det Silverstolpeska hemmets väggar: vad man där huvudsakligen hade erfarenhet av var, att »både tidernas priser och tidernas ton voro måttlighetens fiender»[1], ett mera negativt uttryck för vad Fredrik Sparre i sin dagbok kallade »le ton de la joie, du triomphe et des grandes dépenses». Ty det är ej på alla håll man under denna tid — för att begagna Levertins karaktäristik — fann »den djupaste af all visdom i visans ord 'ich habe mein Leben auf Nichts gestellt'[2]». Det målmedvetna och strävsamma arbetet saknades icke. Man iakttager detta kanske bäst hos de uppåtsträvande ämbetsmännen och i de storborgerliga kretsar av industriidkare och köpmän, som genom den tidigare rika ekonomiska utvecklingen fått sitt uppsving. Förmögna, bildade och driftiga söka dessa borgerliga familjer sig också upp i ett högre socialt plan, knyta förbindelser med de adliga ämbetsmannafamiljerna — med vilka de ha många gemensamma intressen

[1] A. G. Silverstolpes självbiogr. fragm.
[2] Levertin, J. Wellander, 2: a uppl., s. 134.

gent emot mösspartiets idéer — och umgås med dem som jämlikar. Man förbiser lätt denna betydelsefulla och för den kommande utvecklingen synnerligen viktiga rörelse mera på djupet av tidens samhällsliv genom att fästa uppmärksamheten för mycket vid den vilda böljegången på ytan av särskilt huvudstadens dagliga leverne. Och den bör i varje fall observeras här, ty det Silverstolpeska hemmet erbjuder ett typiskt exempel på en sådan borgerligt-adlig umgängeskrets, som mycket litet influeras av den slutande frihetstidens regellöshet och senare lika litet beröres av den gustavianska regimens lättsinne, flärd och frivolitet. A. G. Silverstolpe har i sitt hem en härd för dessa »medelståndets dygder», som han aldrig skall upphöra att prisa.

Släktskapsförbindelser och ämbetsmannaintressen bestämde helt naturligt till en viss grad de politiska sympatierna. Ättens förste representant hade ingått äktenskap med brorsdottern till en av de män, som strax efter Karl XII:s död togo initiativet till utarbetandet av en ny fri författning, Samuel Stierncrona; Fredrik Silverstolpes syster var gift med hattledaren Samuel Troilius — Lovisa Ulrikas straffpredikant efter revolutionsförsöket 1756 — och själv hade bankokommissarien, dock utan att spela någon framstående roll, sin plats given i de politiska fejderna. Särskilt blir hans ståndpunkt klar efter mössornas missgrepp inom banklagstiftningen under 1760-talets senare hälft. I sina efterlämnade memoarer har han berättat om en liten politisk kupp, som han och en ämbetsbroder tilläto sig för att undgå det förbud mot riksdagsresor till Norrköping 1769, vilket de av mössorna tillsatta bankofullmäktige väntades skola utfärda för tjänstemän med misshagliga åsikter, ett karaktäristiskt intermezzo från de förbittrade striderna om majoriteten vid denna typiska partiriksdag och förtjänt att omnämnas särskilt därför, att Silverstolpe här också åberopar sina nära förbindelser med Fersen, vars förtroende han berömmer sig av att ha åtnjutit.[1] Men någon partiman

[1] Några anteckningar om adl. ätten S., s. 37.

i ordets egentliga bemärkelse var dock Fredrik Silverstolpe icke. Lika litet blev han under den gustavianska regimen någon framträdande aktiv kraft inom riddarhusoppositionen. Man kan snarast sluta sig till att hans sympatier gingo i samma riktning som deras, vilka så småningom kommo att mer eller mindre öppet ställa sina förhoppningar till hertig Karl. Han var sedan gammalt, redan från 1756, medlem av frimurareorden, det viktigaste av dessa sällskap, som enligt Nordins åsikt hade »sin grund och föremål inom Politiquens inre kretsar», likasom sammanflöto »uti Prins Carls sköte», och som misstänktes vara de härdar, där de farligaste aristokratiska planerna smiddes.[1] Emellertid synes han ha varit lika litet initierad i den finare politiken som utan intresse för den speciella ordensmystiken. Det är välgörenheten och den medborgerliga fostran, som för honom framstå såsom frimureriets egentliga verksamhetsområden.[2] Och det är tydligt — och betecknande — att vad som vinner den borgerligt-adlige ämbetsmannens hjärta mindre är den föregivna upptäckten av några stora egenskaper hos hertig Karl än dennes nedlåtande gemytlighet, en pipa tobak och en vänlig förfrågan om familjeangelägenheter vid en audiens i de hertigliga små其rummen.[3] »Jag älskar lugnet och kanske för mycket Ensligheten, för at hafva kunnat fordra något af tidens större händelser», säger han själv om sin politiska roll i sina efterlämnade anteckningar. Det facit han får ut av sina erfarenheter från de växlande regeringssystem, han levat under, överensstämmer nära med de synpunkter, för vilka sonen gör sig till tolk i sina politiska avhandlingar, och som voro gemensamma för de mera sansade men klart och utpräglat frihetsälskande av adelsoppositionen. Frihetstidens partiväsen var icke i och för sig av ondo, det

[1] Nordins Dagbok $^{10}/_{3}$ 1786. — Fr. Silverstolpe uppnådde till slut frimureriets högsta grad och blev en av de 27 första världsliga Karl XIII:s riddarne, ärebetygelser som han just tillskriver dåvarande konung Karl XIII:s utmärkta ynnest och förtroende.

[2] Några anteckningar etc., s. 43.

[3] Enl. brev.

åvägabragte en anspänning av medborgerligt intresse och medborgerlig kraft. Att tvenne partier kämpade om makten betydde under lång tid föga, säger Fredrik Silvestolpe, »och var kanske lika länge et Frihetens stöd, åtminstone så länge som grundvalarne intet skakades, Småningom skedde dock det» — d. v. s. vid mössornas triumf 1765. Inför »regementsförändringen» 1772, som han till en början hälsat med glädje, står han vid en senare tillbakablick något tvekande i omdömet, emedan han måste se den i ljuset av och som en utveckling fram mot »1789 års tillökning i Konunga-magten, under namn af Säkerhets-act, utan at vara det». Gustav IV Adolfs regim betecknar för honom det ohjälpliga förfallet och det outhärdliga förtrycket, som med naturnödvändighet ledde »til det som hände d: 13 Martii 1809».[1]

Personligen ger A. G. Silverstolpes far framför allt intrycket av den redlige ämbetsmannen av frihetstidens skolning, som vet med sig, att han uträttar ett nyttigt och patriotiskt verk genom att göra sin plikt på den plats han står, och som bevarat icke så få av sina förträffliga byråkratiska egenskaper även utanför ämbetsrummet. Han är allvarlig, icke utan strävhet, med en viss fordrande myndighet inom familjen. Det är egentligen först på äldre dagar, då arbetsplikter och näringsbekymmer lämna honom större ro, som någon rad här och var i hans brev vittnar om att tidens allmänna känsla för natur och vänskap dock kunnat till en viss grad assimilera sig också med hans i grunden osentimentala väsen. Han kan då finna uttryck för lyckan att »någon tid af året, skild från Hufvudstaden, få kasta sig i sina Wänners armar», och när omständigheterna lagt hinder i vägen för den vanliga sommarresan till vännerna Grill på Söderfors — med promenader i den stora engelska parken »utmed Dalelfwens sus och fall» — är han nöjd att kunna imaginera sig landsbygdens nöjen och dess tilltagande fägring från sina glada rum i huvudstaden med deras »vackra utsigt, som öfver Trädgårdar och Wattn nu förskjönas af

[1] Memoarer, Västerås. Jfr Några anteckningar etc., s. 42.

Sommaren.[1]» — »Il avait l'ame forte, mais très capable de s'amollir», så sammanfattar Axel Gabriel sitt omdöme om fadern.

Hur de bästa sidorna av den redliga medborgartyp, sonen representerar, ansluta sig till och grunda sig på fäderneärvda traditioner och tänkesätt, åskådliggöres kanske bäst genom ett citat ur Fredrik Silverstolpes brev. Det är en förträfflig indirekt självkaraktäristik, som ligger i exempelvis följande rader till sonen-diplomaten: »Jag har uti min inbillning föreställdt mig ditt inträde uti Wien, et ställe, hvarest nya göromål och med dem nytt ansvar möta dig; ifrån hvilka du skall leda det behagliga af din framtid. Måtte alla dina förrättningar gå till sitt föremål, den Högstes ära, Konungens nöje, Fäderneslandets bästa. Ware dina göromål styrde af en mogen öfverläggning och blifve utmärkte med den rättskaffens nit at göra väl, hvarmed du redan stämplat början af din lefnad. Du har redan ingådt uti en ädel täflan med dina Bröder at upfylla skyldigheter. När jag vet at du fortsätter den, så döm sjelf om min tillfredsställelse öfver din framtid, om jag än icke skulle få se mycket af den.»[2]

En i många avseenden annorlunda utformad personlighet träder en till mötes, då man — genom brev eller anhörigas uttalanden — vill närma sig Eleonora Leijonhufvud, Fredrik Silverstolpes maka: man tycker sig stå inför en den vackraste personifikation av sjuttonhundratalets »ömma moder».

Om i sönernas korrespondens med fadern det främst är vördnaden och respekten som tala, öppna sig deras hjärtan

[1] Brev från 1802.

[2] Brev 31 maj 1796. — Fredrik Silverstolpes livsverk, vilket först helt nyligen erhållit sin fulla uppskattning, är hans stora samling av bidrag till riksbankens historia påbörjad 1783 och fullbordad 1802 i »sju starka Folio Band, innehållande 326 Sextern, dertill bifogade 34 Band in 4:to af samlade Handlingar angående Banco-Wärket, dels tryckte, dels skrefne, för år 1668 till och med 1800, och dessutom 8 Band in 4:to af utkomne tryckte Handlingar och Skrifter i Finance-ärender» (Memoarer, Västerås). Jfr Brismans företal i Sveriges riksbank 1668—1918, [Bd 1].

oförbehållsamt och med visshet att möta kärleksfullt förstående inför henne. Hon var den yngsta av tretton syskon, och på hennes lott synes ha kommit en sprödhet och bräcklighet i konstitutionen, som blott ökats genom träget och självuppoffrande arbete och genom smärtan att se fyra barn avlida strax efter födelsen eller endast något år gamla. Hos henne fanns en brinnande religiositet, som tog sig nästan herrnhutiskt färgade uttryck, en fromhet befriad från all fruktan för lagens stränghet, i förtröstan på »Guds milda nåd» och »et i Jesu blod renadt samvete.[1]» Denna varma religiositet genomträngde och gav sin prägel åt den sensibilitet, som var hennes väsens grundkaraktär. En innerlig ömhet talar ur varje rad hon skriver till sönerna. »Jag älskar dig i döden», »din trognaste wän, under hvars hjärta du legat», i sådana ord tolkar hon sin hängivenhet. Men detta av ömhet ständigt skälvande modershjärta har sin fasta punkt, där det alltid finner upphöjd och stilla ro. »Det är ej utan, att jag icke tyckte det war oroligt när jag hörde att fransoserna lågo Wien så nära», skriver hon til sonen Fredrik Samuel. »Men som jag hade förtrodt dig min wän uti den faders hand som hitills wårdat dig, så blef min själ i sin stillhet.»[2] Med denna blida fromhet är också sammanvävd en vek musikalisk känslighet, liksom religiositeten en egenskap, som tillhörde hennes släkt, och som särskilt fanns utvecklad hos hennes broder Axel Gabriel Leijonhufvud. Av allt det sonen Fredrik omtalar att han sett och hört ute i stora världen, är det endast ett, hon avundas honom: att han »fått se och höra Hajden och hans Conserter. Der hade jag velat vara med. Han har varit, är och blir altid i mitt tycke den förnämste.» Och hon motiverar sitt omdöme: »hans Musique marquerar de finaste och ömaste känslor satta med redighet och blandade med styrka». Därför är hon Haydns »adorateur» och ville tacka honom för varje »nöjd stund» hon haft vid åhörandet av »De sju Orden».[3] Hennes världs-

[1] Uttryck ur hennes brev. [2] $^{23}/_{5}$ 1797.
[3] Uttalanden i brev till sonen i Wien.

liga intressen rymdes inom hemmets väggar. »Hon lefde», säger Axel Gabriel, »för sin Man och sina barn, för nödlidande och några få Wänner: utom dessas krets var hennes älskade rykte nog kändt, Hon sjelf föga.[1]» Fredrik Silverstolpe, som överlevde sin maka i femton år, ägnade hennes minne en dyrkan, som kanske inneslöt något av en sträv naturs alltför sena offer av ömhet. Han räknar ofta i sina brev tidens gång efter hennes och deras gemensamma bemärkelsedagar och förvarade »som en jouvel» några verser, han efter hennes död funnit i hennes gömmor, vittnesbörd om, säger han, »huru hon tänkt vid saknaden af någon Wän». De ge i all sin enkelhet ett rörande uttryck åt denna på en gång undergivna och förhoppningsfulla fromhet, vilken gjuter liksom ett milt och stilla ljus över hela hennes varelse:

Min Sälla Wän uppå din graf
Lät mig få offra några tårar.
Det prof af Wänskap du mig gaf.
Är spjutet som mitt hjärta sårar.
Men fast Du från min åsyn gådt,
Fast jorden får din aska hölja
Skall dock min tanka Dig åtfölja
Uti det Ljus, der Du ingådt.

Och Axel Gabriel skriver om sin mor: »Hon var sjelfva sensibiliteten, sjelfva douceuren. Hvad jag bäst känner, hvad jag skall minnas än, när jag glömmer alt annat, är hennes hjerta som Mor: detta hjerta, som jag så ofta sett låga i hennes milda ögon, som jag hört af hennes godhetsfulla undervisande röst, som mina kinder så ofta känt välsignande, älskande, tröstande med hennes händer.»[1] — »Hélas! elle ne peut plus jouir de l'amour d'un fils; mais tant qu'une goutte de sang circule dans mes veines, mon cœur rempli de vénération servira de sanctuaire à sa memoire.»[2]

Utan att äga den ruelsefulla tårdränkthet, som kännetecknar en Lidners utgjutelser inför moderns minne, äro

[1] Självbiograf. fragment.
[2] »Passions tendres» (Falkenberg).

dessa rader genom sin innerlighet och värme en icke mindre äkta hyllningsgärd åt en »öm moder».

Om man — med undvikande av den i biografiska framställningar alltför ofta och alltför lättsinnigt använda termen »möderne-» respektive »fädernearv» i fråga om vissa likheter i egenskaper — likväl önskar fasthålla och framhäva en påtaglig överensstämmelse i temperament, torde man kunna säga, att det hos bröderna Silverstolpe är en anknytning till mödernesläktens och speciellt moderns disposition, som ligger i den sensibilitet, den mottaglighet för tidens känslosamma strömningar, vilken — mer eller mindre tydligt — kan spåras hos dem alla. Minst framträder den kanske hos den yngste brodern, Gustaf Abraham. Han mottog sina bestämmande intryck i atmosfären av den Uppsalakrets, i vilken han vid unga år inträdde, och det blir de här utvecklade sidorna av hans personlighet, som sedan göra sig starkast gällande. Men det skiftande, oroliga, man kan gärna säga opålitliga, i hans karaktär får, synes det mig, till en viss grad sin förklaring, om man fattar detta som resultatet av en brytning mellan de i hemmets miljö utvecklade egenskaperna i hans natur och de sidor av hans väsen, som utbildats under påverkan av de nya förhållanden, han sedan helt oförmedlat kastades in i, mellan de svårförenliga intrycken från två världar, som för honom själv stå i den skarpast tänkbara kontrast till varandra, — i breven från de tidigare Uppsala-åren tränger allt som oftast en nästan elegiskt-sentimental ton igenom.[1]

Hos Fredrik Samuel, den näst yngste, utbildades denna känslighet till full känslosamhet. Han är ända upp i sin mannaålder en intensiv vänskapsdyrkare — däruti lik sin äldre broder Carl Gudmund — och en Lidner-beundrare, som själv

[1] Jfr Gobom, Till G. A. Silverstolpes biografi (Personhist. tidskr., Årg. 17, 1915, s. 134 ff.).

älskar att utgjuta sig över tårarnas vällust[1], men därjämte även, särskilt i yngre år, en natursvärmare, som i kraft av sin naturell villigt annammar mycket av rousseauismens evangelium. Då han som ung kanslitjänsteman vid 1790-talets mitt följer konungen på dennes resor, rymmer han vid första tillfälle från sitt sällskap, som »hyste ej blott en Kung, men ett Håf. Jag gick till skogs», säger han, »för att glömma alt detta. Jag letade mig egna vägar upp på högder, sökte utsigter och skugga.» Han »vankar mellan träden» och förvillar sig i bokskogarnas okända skönhet.» Han är konstnär, äger en målares för den pittoreska naturen känsliga öga och omsätter därför gärna sina intryck i ord, som ge landskapet med något av den naturbeskrivande diktens omständlighet och liksom gradvis utsträckta perspektiv, men han kan också njuta naturen som direkt stämning. När han en sommardag (1795) smugit sig ifrån militärlägret i Skåne, »rysligt för mig genom en beständig utsigt af Tält, Bajonetter och tröttade Knektar», upp på Söderåsen vid Skäralid, förtjusas han av »detta djupa svalg, ornerat af flere trädsorter, en hög utsigt med solrök, betande kreatur bland klipporna, alt detta i en coup d'œil. Ett skallande Echo från Vallhornen, som där spelas förträffligt, gjorde hos mig det starkaste intryck någon Musik kunnat åstadkomma.» Och han tolkar mollmelodierna från dessa romantiska instrument par préférence såsom sprungna direkt ur djupet av naturen »hos Herdar, hvilka sysslolöse, nödgas söka nöjet, och finna en sällhet i sin oskuld den de känna men lika oredigt som de uttrycka den i tonerne». Herdepipans melodi, där »sjelfva dissonancen gjorde effect», blir för honom en direkt symbol för detta den omedvetna »oskuldens behag, som prässar tårar».[2]

Det kan ha sitt intresse att hos Axel Gabriel Silverstolpes

[1] Det bästa lovord han kan ge åt några av A. G. S:s verser, som skickas till honom i Wien, är, att »de hafva en Lidnersk klang och sköna vändningar». Brev $^{28}/_{6}$ 1797. Uttryck som »suckarnas vällust», »vänskapens vällust» återkomma ständigt i hans brev från 90-talet.

[2] Brev $^{21}/_{6}$ 1795.

tidigaste och närmaste omgivning konstatera detta inslag av en känslosamhet, som utmärker tidens mot romantiken mer eller mindre öppna sinnen. Visserligen är det helhetsintryck man får av hans egen personlighet och av hans diktning på intet sätt det av en känslo- och stämningsmänniska, tvärtom: en viss torrhet och strävhet, en utpräglad rationalism och förståndsmässighet är vad som tydligast faller i ögonen. Men — som redan inledningsvis antyddes — det finnes också ett annat element ehuru mera på djupet. Han analyserar en gång sig själv i dessa ord: »J'ai eu peu de mémoire, fort peu de génie, beaucoup de bon sens, & une grande faculté de sentir, mais non aisée à reveiller. C'est pourquoi j'ai peu lu, presque rien imaginé, médité beaucoup & senti profondement. Ce rapprochement explique pourquoi ma vie a été plus passive qu'active, & mes affections plus concentrées que manifestées.»[1] Huru träffande denna självkaraktäristik i det hela är med dess betonande av en starkt förnummen underström av känsla, som dock sällan bryter fram i dagen, detta finner man bekräftat på flerfaldigt sätt. Jag nämner här blott i förbigående hans böjelse för denna engelska förromantiska dikt, som ju framför allt betecknar ett känslans genombrott i 1700-talets litteratur. Genom att dröja vid några moment i Silverstolpes tidigare biografi skall jag också längre fram visa, hur denna sensibla läggning kunde taga sig nästan överraskande starka uttryck under hans ungdomsår.

För att sammanfatta det föregående: man kan med fullt berättigande framhålla den betydelsefulla och klara överensstämmelse, som råder mellan vissa grundläggande karaktärsdrag i A. G. Silverstolpes personlighet och den miljö, ur vilken han framträder. Den i egentligaste mening borgerliga synen på tillvaron, det starka betonandet av de moraliska kvaliteterna och av »hjärtats» egenskaper, det utpräglade politiska frisinnet i förening med pliktmedveten patriotism, allt detta är känslo- och tänkesätt, som från

[1] »Passions tendres» (Falkenberg).

hans närmaste omgivning under uppväxtåren överflyttades på honom. Han äger på detta sätt också en fond av fast rotad moralitet och en bon sens, som aldrig förfelar att göra sig gällande, modererande och mildrande, då han kommer i kontakt med tidens ytterlighetsidéer, såväl politiska som religiösa.

Ty det är huvudsakligen utifrån och på ett senare stadium, som han vinner en djupare förtrogenhet med upplysningstidens idéliv. Något livligare bildningsintresse eller större intellektuell rörlighet utmärkte knappast hans föräldrahem, där det dagliga arbetet för uppehället och hemmets bestånd främst lade beslag på tiden, och någon brytning mellan gammaldags och nytt aldrig behövde bli medveten. Kullbergs karaktäristik av Silverstolpes föräldrar såsom »vördnadsvärda qvarlefvor från en tid, som en strängare uppfostran tillhörde», innehåller en antydning åt rätt håll.[1] Bästa inblicken i det Silverstolpeska hemmet förefaller dock yngsta sonen Gustaf Abraham ge med några rader i sin självbiografi. Han räknar egentligen, säger han, början av sin levnad i världen ifrån den tid, då han kom till universitetet, »ett ställe der då ännu den obeskränkta anda rådde, som dref till fullkomlighet genom täflan, der striden mellan godt och ondt leder til erfarenhet, til känsla och öfning af krafter, och der wetenskaperna rikta begrep och bemödande til fullkomnande». Detta var, framhåller han, »en alldeles ny verld». Förut voro visserligen många anlag väckta hos honom, »men dels hade det stadnat vid blotta anlaget, dels voro dessa anlag missbildade». Med all sin vördnad för föräldrarna kan han icke längre dölja för sig vissa brister i deras uppfostringsmetod: »Jag anklagar ej», fortsätter han, »den regelbundenhet, hvari jag hela min barndom lefde, men om den å ena sidan verkade stadga, då jag kom på egen hand, föranledde den å den andra en dum feghet emot allt ovant, som yttrade sig lika mycket i tänkesättets vänd-

[1] Inträdestal i Sv. akademien d. 15 nov. 1817. SAH ifrån år 1796, D. 8, s. 139.

ning, som i kroppens oförmåga.» Hans försök att förlika intrycken från sin nya värld med dem från hemmets misslyckas. Klyftan är för stor; resultatet blir »et sceptiskt tilstånd, der jag förblef stadig genom vana men vacklande mellan hvad grundsattser jag borde välja».[1] Detta är nu på sätt och vis en parallell — och såsom sådan icke utan sina belysande moment — till Axel Gabriels bekännelse i ett brev till A. G. Mörner. Han beklagar sig där över att han »tänker och skrifver med yttersta svårighet, till och med bref, emedan jag, i brist på en riktig läro-method i mina yngre år, icke begynte *tänka* förrän jag var några och 20 år gammal, då jag kom öfver Helvetius och Condillac, och en ny werld öppnade sig för mig».[2]

För den yngre brodern blev det universitetet, Höijer och den tyska filosofien, som fingo avgörande betydelse för hans utveckling; relativt sena självstudier och den franska upplysningens mest utpräglade representanter Helvétius och Condillac förde däremot den tio år äldre brodern in i den »nya världen»: bägges uttalanden överensstämma främst däruti, att de båda känt behovet av en klart formulerad teoretisk utgångspunkt för sitt arbete, och att de funno denna i tankevärldar, främmande för de personer, som ledde deras tidigaste utbildning. »Plågad af allt det vacklande, oklara och förvirrade jag sjelf inhemtat», med dessa ord uttrycker A. G. Silverstolpe sin känsla efter de första läroåren. Det är därför som Condillac och Helvétius bli den stora upptäckten för honom. Hos dem fann han åtminstone konsekvens: den förre härledde med samma lätttillgängliga logik kunskapslivet ur en enda princip som den senare det praktiska livets yttringar. Hos dem finner han det sammanhängande system, som han själv en gång saknat i den undervisning, man meddelat honom, och som han snart finner saknas i samtidens undervisning över huvud taget.

[1] Gobom, a. a. (Personhist. tidskr., Årg. 17, s. 142 f.)

[2] Brusewitz, Ett bidrag till A. G. S:s politiska biografi (Personhist. tidskr., Årg. 15, 1913, s. 53).

Därför blir det också en, man kan gott säga, livsuppgift för honom att med utgångspunkt i de principer, som givit honom själv klarhet, söka få till stånd »en riktig läromethod», ett förnuftet tillfredsställande system i all undervisning, grundvalen för utbildandet av sann medborgerlighet, och det är dessa synpunkter man skall återfinna i hela hans arbete som läroboksförfattare och grammatiker, och som kunna följas ända ut i den fantastiska och med skäl kritiserade rättstavningsreform, han ville inleda genom sin »Bokstafverings-teori».[1]

[1] A. G. Silverstolpe hade från sitt åttonde till sitt fjortonde år en informator, som sedan under ytterligare två år (till 1778) meddelade honom lektioner timvis. Denne, en magister Anders Bergmark (född 1738, död 1813 som rektor vid Stockholms barnhus) var till börden fattig komministerson från Västergötland (Warholm, Skara stifts herdaminne, D. 2, s. 59) och hade studerat i Åbo under sin landsman Joh. Bilmark. Samma år denne utnämndes till historiarum et moralium professor efter Scarin, 1763, responderade Bergmark under hans præsidium på en avhandling »De virtute non senescente» och avslutade 1766 sina av besvärliga konditioner hindrade akademiska studier med en gradualdisputation »De regno Normannorum in Sicilia». Ehuru han sålunda försökt sig på bägge de discipliner, som voro förenade i Bilmarks professur, gingo hans intressen allt mera över åt det naturvetenskapliga hållet, närmast till botaniken, ett område på vilket han synes ha letts in genom den mångsidige med. professor Joh. Leche, hos vilken han en tid var informator. Bergmark brevväxlade under Åbo-tiden ganska flitigt med sin »vän och gynnare», den unge Joh. Henr. Lidén i Uppsala, i sin tur en synnerligen god vän till Knut Leijonhufvud, A. G. Silverstolpes morbror. I hans förstnämnda avhandling »De virtute non senescente» skulle man närmast vänta att finna några upplysningar om hans allmänna filosofiska ståndpunkt. Den är emellertid, enligt ett brev till Lidén, i huvudsak ett arbete av hans præses, vilken också står för större delen av litteraturcitaten. Någon föreställning om Bergmarks beläsenhet ger den sålunda icke. Som redan titeln visar, behandlas här ett ämne, som just fått förnyad aktualitet genom Rousseaus inlägg: framstegsproblemet på det moraliska området. Vid jämförelsen mellan de gamla och de nyare intar författaren en förmedlande ståndpunkt, men ställer sig åtminstone så tillvida på de senares sida, att något dygdens förfall icke medgives. I detta sammanhang kommer han in på theodicé-problemet, och näst sista kapitlet formar sig till ett häftigt utfall mot Voltaire, direkt föranlett av »Candide». Th. Rein (Filosofins studium vid Åbo universitet, s. 201, Skr. utg. af Sv. Litt. Sällsk. i Finland, 80) har karaktäriserat Bilmarks filosofiska ståndpunkt såsom tämligen obestämd, grundad på Wolff men senare glidande över mot empirismen. Vad Bergmark beträffar, kan man i varje fall vara fullt övertygad om att han icke under sin studietid och icke heller senare låtit sig påverka av den modärnare franska upplysningens idéer, och att den eventuella filosofiska underbyggnad han ägt tillhörde en äldre skola, och att han helst rörde sig med redan på många håll övergivna utgångspunkter och argumenteringar. (Bergmarks brev till Lidén, UB. G 151, vilka för övrigt ge en del interiörer från den »Sweogotiska Nationen» i Åbo — äro huvudsakliga källan till här anförda notiser.) — Man kan direkt peka på en av dessa läroböcker, som Silverstolpe lärt sig att avsky, ett utmärkt

Läser man den passus i Kullbergs minnestal, som berör Silverstolpes ungdomsstudier, märker man, att den innehåller något litet av en polemik. Det vore obehörigt, säger Kullberg, att nedsätta det företräde en senare tid tilldömer den allmänna undervisningen framför den enskilda, men i ett viktigt avseende vore han dock benägen att göra gällande en motsatt mening. Det är icke blott mängden av förvärvade kunskaper utan snarare »styrkan af ett moraliskt lynne», som utgör en människas medborgerliga värde. Och om man bortser från den tävlan, den hastigare utveckling och den — ibland nog dyrköpta — erfarenhet, som inom de allmänna förberedande läroverken påskynda ynglingens framsteg, och blott rådfrågar verkligheten och tingens natur, måste man medgiva, att fädernehemmet dock är bäst ägnat att övervaka och leda den moraliska uppfostran. »De fordne Spartaner och Perser ansågo ingen pligt ärofullare än den faderliga, att sjelfve i dygdernas stränghet uppdraga sina söner.»[1] Tydligen har Kullberg i tankarna den av Gust. Abr. Silfverstolpe författade och några månader förut i Stockholms-Posten publicerade biografien, när han gör denna invändning. Gust. Abr. Silfverstolpe hade nämligen framhållit, att den lärare, som i hemmet handlett broderns studier, visserligen varit en utmärkt aktningsvärd man, men att denne ändock ej kunnat »göra den enskilta underwisningen mera werksam på honom, än den efter sin natur kan wara. Den åtföljes aldrig af det nit och allwar, som i de allmänna Skolorna

---

prov inom genren. Bergmark utgav 1771, året efter sitt tillträde till informatorsplatsen i det Silverstolpeska hemmet, en översättning av den tyske geografen och mångskrivaren Anton Fr. Büschings s. k. »Liber latinus», vars karaktär rätt väl framgår av den svenska titeln: »Lärobok för ungdomen; som innehåller 1. Et kort utkast til naturalhistorien. 2. Läran om Guds warelse och försyn, jämte de skyldigheter, som wi emot honom, emot oss sjelfwa och emot andra menniskor hafwe at i ackt taga, samt några reglor i dieten. 3. Landtskötslen och hushållningen.» Att mer eller mindre oförmedlat komma över från detta kompendium — som ständigt rör sig på theodicéens område, och vars huvudsynpunkt är uttryckt i adertonde kapitlets rubrik: »Alla ting på jordklotet äro skapade för menniskans skull» — att härifrån komma över till Helvétius och Condillac innebär onekligen något av konfrontering med »en ny värld».

[1] SAH ifr. år 1796, D. 8, s. 140 f.

genom täflan wäckes, den mångsidiga utbildning, som af sammanlefnaden mellan jemnåriga befordras.»[1]

Det är ett aktuellt vordet pedagogiskt problem, som här beröres[2], och hur G. A. Silfverstolpe kommit till *sin* uppfattning belyses förträffligt av ovan citerade rader ur hans självbiografi. De båda minnestecknarna kunna emellertid sägas komplettera varandra genom de skilda synpunkter, som de framföra i sina karaktäristiker. Den förre betonar vad som verkligen i utpräglad grad fanns hos Axel Gabriel Silverstolpe, »ett starkt moraliskt lynne», och hur detta blivit hos honom inplantat; den senare, med sitt rörligare och livligare temperament, har blicken öppen för begränsningen i broderns intellekt och antyder, säkerligen träffande, en åtminstone starkt bidragande orsak till dennes — trots den mångsidiga verksamhet varav han visade sig mäktig — dock i grunden ensidiga intresseriktning, hans något stela och tunga personlighet. Han var redan tidigt och förblev alltför länge avstängd från sådana inflytanden, som kunnat bidraga att ge honom rikare synpunkter, en mera allsidig utveckling. Inga resor t. ex., annat än släktbesöken i Finland. Ingenting som kunnat motväga hans tidigt inåtvända och allvarliga lynne. Det är betecknande, att, som vi skola se, den mest betydande händelsen under hans ungdomsår blir en helt och hållet inre upplevelse.

Föräldrahemmets ekonomi gjorde det också nödvändigt för honom att med snaraste träda i tjänst och söka sin utkomst. På hösten 1778 hade man visserligen planerat, att han för första gången skulle få taga steget utom sin hittillsvarande miljö och under beskydd av morbrodern A. G. Leijonhufvud, som 1775 utnämnts till president i Åbo hovrätt, fortsätta sina studier vid Åbo akademi »i synnerhet

[1] Sth.-P. 1817: 40.

[2] Jfr exempelvis den första av Geijers kuratorsteser på Vermlands nation 2 juni 1806: »Barndomens uppfostran hörer till Föräldrarnas hus, Ynglingens till Universitetet. Dertill beredes han bättre genom de lägre allmänna Underwisningsanstalterna, än genom privat information». Blanck, När Geijer debuterade (Dikt och studie, utg. av Ästet. Föreningen i Ups. 1912, s. 57).

i Lagfarenheten».[1] Den oväntade riksdagskallelsen i september omintetgjorde emellertid dessa planer. Riddarhusdirektionen fann behövligt att utse tvenne extra riksdagskanslister och Silverstolpe blev en av dem.[2] Därmed hade han slagit in på den bana, som sedan alltjämt blev hans, ehuru det kom att dröja ganska länge, innan han själv kunde tro, att det var här han skulle nå den blygsamma lycka han eftersträvade.

I februari följande år erhöll han på Riddarhusutskottets rekommendation tjänsten som ordinarie andre riddarhuskanslist, »hälst han vid sistledne Riksdag så wäl i Riddarhus Cantzliet, som uti Utskottet wid giöromålen biträdt, och lemnadt ojäfacktige prof af flit och skickelighet» och utskottet sålunda förklarat som sitt önskemål att »kunna på något sätt bidraga till dess fortkomst».[3] Med tanke på senare händelser förtjänar det anmärkas, att direktionens överdirektör, Axel v. Fersen, denna gång uppträder som Silverstolpes speciella förespråkare.[4]

Året därpå, 1780 i januari, anhåller andre riddarhuskanslisten om några månaders permission för att vid akademien i Uppsala få vidare fortsätta sina studier, och han hoppas så mycket hellre på »nådgunstigt bifall» som hans avsikt härmed ej vore någon annan än att med sin förkovran i vetenskaperna kunna närmare förtjäna Riddarhusdirektionens bevågenhet.[5]

Dessa Silverstolpes akademiska studier inskränka sig till sammanlagt två terminer.[6] Han kom till Uppsala i

[1] Biogr. anteckn. (Falkenberg).

[2] Riddarhusdirektionens protokoll 1 okt. 1778. A. G. Leijonhufvud var även medlem av riddarhusdirektionen.

[3] Riddarhusdirektionens prot. 10 febr. 1779. Riddarhusutskottets rekommendation därstädes bifogad i prot.utdrag dat. 30 dec. 1778.

[4] Fersen föreslår, att A. G. S. måtte få tillgodoräkna sig lönen i den nya tjänsten — 100 rd:r — från början av året.

[5] Memorial föredraget d. 15 jan. 1780. Riddarhusdirektionens prot. o handl. O. v. Feilitzen i Några anteckningar om adl. ätten Silfverstolpe, s. 56, uppger felaktigt, att A. G. S. efter avslutade akademiska studier 1779 blev 2:e riddarhuskanslist.

[6] Enligt tidens sed hade han dock inskrivits vid universitetet redan tidigare, 1769 (under Erik Hesselgrens rektorat) samtidigt med brodern Carl Gudmund.

avsikt att på kortaste tid taga en kansliexamen och ingenting ingrep störande i hans föresats. Man kan också säga, att universitetsstudierna icke fingo någon annan direkt betydelse för honom än den som närmast följer av ett examensbetyg. Den glada känsla av intellektuell befrielse, som brodern Gustaf Abraham ett tiotal år senare erfor, då han från hemmet och umgängeskretsen i Stockholm kom in i muntert kamratliv, där man friskt jonglerade med eggande nya idéer, kom aldrig på Axel Gabriels lott. Den skillnad, som faktiskt rådde mellan universitetslivet vid 1780-talets början och hela dess andliga fysionomi tio år senare, betydde härvid mycket. För Gustaf Abraham blev snart kamratkretsen och Uppsala det rätta hemmet, dit han alltid längtade; för Axel Gabriel innebar Uppsala-besöket aldrig mer än en episod, som han senare knappast någonsin bringar på tal. En viss »timidité», som han själv uttrycker sig, en obenägenhet för sällskapligt umgänge för samvarons egen skull, ägde han hela sitt liv, och den fanns redan utbildad. Han erkänner själv, att hans ambition under det akademiska året var nästan för stark, han förblev lika isolerad som förut, hans arbete blott ökade hans allvar: hans humör, säger han, blev under denna tid »sensiblement sérieuse».[1]

Får man tro broderns utsago, är det dock nu, som insikten om otillräckligheten och grundheten av de kunskaper, han hittills förvärvat, blir fullt klar för honom. »Han öfwergaf Universitetet, wäl efter aflagda skicklighetsprof, men med den upptäckt om sig sjelf, att hans studier nu först hade börjat; och ifrån den stunden anträdde han såsom man, och fortsatte under hela sin lefnad, en ny studiecours . . .»[2] Att Helvétius och Condillac gåvo honom grunden att bygga vidare på har redan sagts. Vad han i övrigt läste finnes få direkta uppgifter om. I den mån hans bokliga studier här äro av intresse, måste sålunda upplysning vinnas på den indirekta väg, en analys av hans skrifter erbjuder. Ett vik-

[1] »Passions tendres».
[2] Sth.-P. 1817: 40.

tigt element i dessa självstudier kan dock utan vidare framhållas.

Redan hans första lärare Bergmark var en man, som synes ha ägt ganska goda klassiska kunskaper, och som gärna citerar sina latinska auktorer.[1] Mot dennes undervisning i »Grammatikan för det Latinska språket och för det Fransyska, efter den tidens öfliga läroböcker», har Silverstolpe icke heller någon egentlig anmärkning att göra. Den smak för klassikerna — men väl att märka blott de latinska, ej de grekiska[2] — och deras språk, som sålunda väckts hos honom, stärktes ytterligare genom senare kamratliga studier tillsammans med de yngre brödernas informator, Karl Gust. Söderberg, författare till bl. a. en »Gustaviad» på latin över 1772 års revolution. Förtjänt eller ej av det hedersepitet — »Spem qvondam egregiam, Calliope, tuam» — som Silverstolpe givit åt denne sin tidigt bortgångne vän i ett horatianskt minnesoffer till hans skugga[3], tycks han i varje fall ha varit en synnerligen skicklig latinare, som genom sitt intresse även lockade Silverstolpe att fördjupa sin klassiska bildning. Denne har säkerligen verkligen själv efterlevat och prövat det berättigade i den uppmaning, han en gång på äldre dagar riktade till sin son: »Virgile: lisez-le jusqu'à vous bien familiariser avec lui: il charmera vos vieux ans. Virgile, Horace, Tacite — nocturnâ versate manu, versate diurnâ».[4]

Om förtrogenheten med de båda förstnämnda skalderna avspeglar sig på många punkter i Silverstolpes författarskap, har den sistnämnde sin alldeles särskilda betydelse för hela den grundstämning, som bär upp detsamma. I företalet

[1] Breven till Lidén vittna därom. En latinsk versifierad gratulation af B. har fått plats i Lidéns Historiola litteraria, Pars 1.

[2] S. meddelar själv om sina språkstudier ytterligare, att han »sednare ... äfven inhämtat de allmänna begreppen om det Tyska och det Engelska. Jag kan knappt nämna Grekiskan och Finskan, på hvilkas Grammatikor jag endast ögnat» (Företalet till Försök till en ny uppfattning af hufvud-grunderna för allm. språkläran, 1814).

[3] »Ode in mortem Caroli Gustavi Söderberg», intaget i Skaldestycken, D. 2, s. 241.

[4] Brev till Fredr. Otto S. d. $^{21}/_{10}$ 1815.

till sin 1814 utgivna översättning av Tacitus' Agricola-biografi anmärker Silverstolpe, att han »aldrig öppnat Taciti Arbeten utan att medborgerligt önska, det de vore inom mitt Fädernesland för en hvar framlagde till begrundande». Och samma företal innehåller i själva verket en upplysning, att redan »för trettio år tillbaka», sålunda i förra hälften av 1780-talet, en översättning av samma stycke legat färdig ehuru av någon anledning aldrig lämnad i allmänhetens händer. Silverstolpe har sålunda tidigt funnit ett ideal i Tacitus, och han har känt, att den stränge romarens medborgartyp behövde uppställas inför samtidens blickar. Han står härvid blott i full överensstämmelse med en utpräglad tendens i 1700-talets allmänna »civism». Har man också i minnet den sammanställning, som en av den civistiska riktningens mest framträdande representanter, Thomas, gjort av Tacitus och Montesquieu och hans yttrande i samband därmed: »Ce sont deux auteurs de cheminée; il ne faut pas passer un jour sans les lire»[1], då avtecknar sig därmed också omedelbart den huvudlinje, efter vilken Silverstolpes författarskap kommer att röra sig. Helvétius, Tacitus, Thomas, Montesquieu ge i det väsentliga innehållet och formen åt hans medborgartyp. Betecknande är även, att han i denna sin första Tacitus-entusiasm nästan kolliderar med en annan ung reformator, i övrigt honom mycket olik, nämligen Thorild, som ju ungefär vid denna tidpunkt gör upp planen till sin stora Tacitus-översättning, driven av samma »medborgerliga önskan» och tro som Silverstolpe: »I denna tid af list och fina skälmstycken, är TACITUS en nästan almännelig cur. Det är en *stor* tafla, som man endast behöfver uppställa i rätt dag, och säja: SE DÅRAR!»[2]

Universitetsvistelsen hade emellertid medfört det åsyftade examensbetyget, och Silverstolpe kunde börja sin äm-

[1] Cit. efter BERTRAND, La fin du classicisme, Paris 1897, s. 110.

[2] Brev till G. A. Reuterholm 25 juni 1786 med bifogad »Prospectus» och anhållan om prenumerantvärvning bland »ridderskapet och adeln» (Thomas Thorilds bref, utg. af L. WEIBULL, s. 126). Jfr LJUNGGREN, Svenska vitterhetens häfder, D. 1, s. 358.

betsmannabana i kansliet. I januari 1781 antogs han till e. o. kanslist i krigsexpeditionen[1] och avancerade året därpå till kopist; samma år erhöll han inom riddarhuset befordran till förste kanslist.[2]

*

Från dessa data och biografiska utanverk komma vi med följande år, Silverstolpes tjugoförsta, till händelser av mera central betydelse för hela hans personliga utveckling. I hans väg kom en flicka på femton år, och han blev förälskad.

Det kan synas nästan paradoxalt, att för A. G. Silverstolpes vidkommande söka anknytning till en erotisk upplevelse som centralt faktum i såväl hans karaktärsdaning som hans aktiva verksamhet under den tid, föreliggande biografiska framställning vill omfatta. Hans levnadstecknare ha också endast i förbigående berört detta kapitel i hans historia. Men det torde ändock förhålla sig så, att om man vill söka upp det moment, som varit det väckande och mest rika på betydelsefulla konsekvenser, måste man vid en skiss av A. G. Silverstolpes utveckling särskilt dröja vid hans och Hedvig Charlotte Brakels, hans blivande makas, kärlekshistoria. Han har själv på ett utomordentligt karaktäristiskt sätt berättat om denna sin första allvarliga »passion tendre» och både direkt och indirekt antytt, vilken viktig roll den spelat för honom. Man måste nu visserligen vid läsningen därav erinra sig, att det här ej är fråga om en dagbok, som — autentiskt och omedelbart — successivt avspeglar ett förlopp: hans anteckningar äro i stället ett

[1] S:s ansökan, dat. 18 dec. 1780, åtföljes av det i överensstämmelse med Kungl. förordn. av d. 9 mars 1750 utfärdade »beviset» över genomgången examen för inträde i Kansli-Kollegium. S. har sålunda »efter föregånget förhör i Theologien . . . blifwit uti Consistorium Academicum wid öpne dörar behörigen examinerad» och därvid ådagalagt »tilförliteliga prof af den mycket goda insikt, som han i Moralen, Historien, Latinska språket och Jus Publicum Romano-Germanicum sig förwärfwat». (Dat. 12 dec. 1780.) RA, Kanslikoll., Inkomna skrivelser från tjänstemän i kansliets expeditioner.

[2] Riddarhusdirektionens prot. 18 maj 1782.

minnesoffer, nedskrivet ungefär tjugofem år efter de första omtalade händelserna. Men han har haft till underlag en serie bevarade brev och biljetter, som, visserligen i fransk översättning, dels här och var ryckts in i berättelsen, och som sålunda ge goda faktauppgifter, dels vid omläsningen underlättat en förflyttning tillbaka till gångna tider. Och den självanalys och självkaraktäristik, detta förnyade inlevande i djupt betydelsefulla minnen givit anledning till, är det icke minst värdefulla. Att vidare denna hans »passion tendre» varit någonting avgörande, framgår kanske bäst därav, att han själv osökt funnit sig kunna gruppera sina övriga öden under ifrågavarande tid omkring denna huvudhändelse. Det har sålunda i själva verket blivit en ganska allsidig autobiografi över sin tjugoårsålder Silverstolpe här kommit att skriva. Men dessutom är den nästan en liten borgerlig roman med små intima interiörer ur familjelivet från en tid, som med sin i övrigt så rika memoarlitteratur dock torde vara ganska fattig på skildringar av denna art.

Allt detta gör, att man här — visserligen med iakttagande av den försiktighet källans beskaffenhet ålägger — kan få ett gott bidrag till Silverstolpes karaktäristik under de år, då hans författarskap börjar. En något utförligare framställning på denna punkt torde härigenom vara tillräckligt motiverad.

Charlotte Brakel var född i Finland. Hennes far, kapten Otto Mauritz Brakel, hade ett tiotal år varit i fransk tjänst men sedan slagit sig ned i sitt fädernesland och gift sig med Ulrika Boye. Ur stånd att sköta den ganska ansenliga förmögenhet, han fått med hustrun, hade han bragt sin talrika familj i fullkomlig misär, och de äldsta sönerna funno sig slutligen nödsakade att övertaga förvaltningen av vad som ännu återstod, den skuldsatta gården Wik i Tavastland. I den allmänna förvirringen skulle Hedvig Charlotte finna en tillflykt hos sin morbror, överstelöjtnant Otto Christian Boye, men nyss änkling för andra gången

måste han tillsvidare anförtro sin femtonåriga nièce åt en sin svägerska i Sverige, änkefru Anrep, född de Geer, på Glasberga gård i Sörmland. Fru Anrep var god vän i Silverstolpeska huset och hade för sina besök i huvudstaden hyrt en liten våning, som egentligen utgjorde en del av bankokommissariens, och under sina uppehåll i Stockholm räknade hon sig såsom medlem av familjen. En dag i slutet av sommaren 1783 presenterade hon den unga skyddslingen från Finland för sina Stockholmsvänner.

Detta är den introduktion A. G. Silverstolpe själv givit till den roman, som nu följer.

Det ligger ett stycke förträfflig självkaraktäristik redan i den skildring, han ger av det första sammanträffandet och hur det ömsesidiga intresset väcktes.

Charlotte Brakel fick knappast något fördelaktigt intryck av honom vid detta första möte: »la première fois qu'elle m'avait vu, elle avait ressenti, dans l'instant de mon apparition, une sorte de terreur involontaire, effet de quelqu'un de ces mouvemens physiques, qu'occasionnent quelquefois en nous des objets subitement offerts à notre vue». Och han å sin sida skildes denna gång från henne med största likgiltighet. Han söker finna skälet till denna okänslighet, så mycket mera anmärkningsvärd, tillägger han, som Charlotte Brakel otvivelaktigt var vacker: han var för blyg, nästan skygg, han hade svårt att göra bekantskaper — »je ne me lie pas aisement» — och vad hennes utseende beträffar, så lade han aldrig märke till det. Han kom aldrig att tänka på detta, säger han, förrän hans mor vid ett tillfälle ett och ett halvt år senare råkade anmärka, att Charlotte var vacker. Han söker förklaringsgrunden även till detta, till »cette espèce d'indifférence ou inattention, qui ne m'a jamais fait remarquer que fort tard les attraits extérieurs des femmes». Och härvid framkomma ett par upplysningar, som säkert kunna tilläggas större räckvidd än blott den, att stå som förklaring i detta sammanhang: »Je suppose que deux choses y ont pu contribuer: l'une,

qu'ayant toujours eu la vue extrêmement basse, je n'ai jamais pu être frappé d'abord d'aucun object, qui ne se présentait qu'aux yeux, ce qui a produit en moi l'habitude de voire sans regarder, & à la fin une absence totale de curiosité par rapport aux objets visibles: l'autre, que dans la maison paternelle, où la moralité des enfans était extrêmement soigné, je n'entendais jamais attacher la moindre importance à rien à cause de sa beauté, tandis que j'en entendais attacher beaucoup aux qualités de l'esprit, & sur-tout du cœur.»

Det intima sambandet mellan vad Silverstolpe här påpekar och hans estetiska uppfattning — eller bristande estetiska uppfattning — är påtagligt. Han har därmed givit den bakgrund, mot vilken man bör se t. ex. något sådant som dessa rader i hans recension av Oxenstiernas »Skördarne», där han klagar över, att smaken i poesien »fått en starkare riktning til det lysande, blomstrande, målande» och fortsättningen: »Man borde weta, at om Målningen, i de flesta Skaldeslag, utgör Poësiens distinctiva kännemärke, böra dock Gagnet, Sanningen och Dygden altid utgöra dess föremål: och det wore ej wågsamt at påstå, at om man ej kunde skrifwa nyttigt under annat wilkor, än at skrifwa torrt, så wore ändock det företaget mera förtjent til ära, än det at tala til Inbillningen utan frukt för förståndet och hjertat».[1] Denna estetiska maxim, som så ytterligt energiskt tar avstånd från allt som kan tänkas innebära en aning av l'art pour l'art, och som framträder blott alltför uppenbart i hans egen diktning, står tydligen i intimaste överensstämmelse med hans rent personliga förutsättningar. Hans dikt är egentligen helt och hållet vänd från »les objets visibles». Deskriptiva eller verkligt sedda landskapsskildringar t. ex. finner man så gott som ingenstädes: A. G. Silverstolpes öga är annorlunda beskaffat än brodern Fredrik Samuels; fantasiens »målningar» äro lika sällsynta; didaktiska och moraliska element förekomma däremot till överflöd och bilda, jämte uttryck för känslan, grundstommen i

[1] Sth.-P. 1796: 158. Recensionen fortsättes i de följande numren 161, 164, 173.

hans författarskap. Han har ingenting sett, han har tänkt och känt. Han vill visserligen icke alldeles förneka, att den yttre skönheten även över honom äger »une influence secrette», men, säger han, det är endast det rätta, det moraliskt sköna och det ömma hjärtats egenskaper, som kunna verkligt elda hans själ.

Så ock i förhållandet till Charlotte Brakel: det är först, när han upptäcker, att hon äger »une ame sensible», som hans intresse och känsla väckas.

Vid ett förnyat längre besök i Stockholm blev överenskommet, att Axel Gabriel skulle undervisa M:lle Brakel i franska. En tid framåt fortgingo studierna ostört; varje kväll mellan sju och åtta läste de tillsammans ett stycke i någon fransk bok »et personne ne troublait par sa présence ces rendez-vous absolument désinteressés dans leur origine». Men plötsligt fick lärjungen ett nytt och okänt intresse för läraren: »Un jour (c'était dans l'après-dinée), en entrant dans le cabinet où se faisaient nos études, je l'apperçus assise dans un fauteuil, baignée de pleurs. Ce fut là la première fois qu'elle fit de l'impression sur moi: sa sensibilité m'électrisa: je la trouvai extrêmement interessante.» Han frågar efter orsaken till hennes tårar. Hon berättar, att hon fått underrättelse om att hennes bästa väninna drabbats av en stor olycka:

»Je vous plains, M:lle, & je la plains: j'apprécie trop une affliction, dont le motif est si noble, pour vouloir y porter atteinte en vous offrant des consolations hors de saison; mais je vous prie de croire, que s'il était en mon pouvoir de vous soulager, mon cœur en ressentirait de la satisfaction. — Mr: il faut qu'il soit bon, ce cœur, puisqu'il veut partager ma douleur. Je suis en effet bien malheureuse. (Elle fondait en larmes.) Je suis à la merci des autres, dépendant de leur bienveillance. Je me vois séparée de mes bons parens. Si j'ai une amie, elle est infortunée . . . Hélas! moi, j'ai bien tort de me plaindre . . . — Ah! quel cœur que le vôtre, M:lle! Mais ne privons-nous pas, permettez-moi cette reflexion, ne privons-nous pas la Providence du mérite de notre existence, en ne comptant que nos malheurs, & ne songeant pas à nos jouissances? Pardonnez ma franchise . . . — Ah! vous avez bien raison. Je ne suis sûrement pas

le plus mal-partagé des êtres. Si j'avais seulement la force de supporter le peu qu'il me faut souffrir! Qu'il est malheureux d'être sensible! On est toujours si aisement injust envers . . . — Ne dites pas cela M:lle. Votre sensibilité vous est funeste à vous-même — elle est une vertu par rapport aux autres, & sans ce don vous n'auriez pas la satisfaction de participer aux peins de vos amis . . . je ne puis m'empêcher de vous témoigner combien ces momens m'ont appris à vous mieux apprécier, que ne l'ont fait tous les jours que j'ai passé jusqu'ici avec vous.» — Någon kom in och samtalet avbröts.

Jag har redan anmärkt, att allt detta är nedskrivet långt efter själfva händelserna, och att framställningen sålunda icke kan vara fullt autentisk. I all synnerhet måste naturligtvis detta gälla om en dialog sådan som den ovan anförda. Men det är ändå en synnerligen betecknande och ytterst tidstypisk situation, Silverstolpe här givit.

Det är vid 1780-talets början, som rousseauismens och sentimentalitetens flodvåg bryter in med full kraft i svensk litteratur. Den andliga omvandlingsprocess, som litterärt resulterar i detta genombrott, hade ju redan i ett par decennier kunnat förmärkas. Otillfredsställda av en rationalism, som icke tillmötesgick känslolivets pockande krav, sökte många sin tillflykt i ett innerligare religiöst trosliv, andra åter i en mer eller mindre profan mysticism. Man upptäckte också behaget i denna känslosamma melankoli, som framsprungen ur en otillfredsställd mentalitet likväl knappt önskade någon förändring och i sin en smula tvetydiga oklarhet verkade försvagande eller paralyserande på handlingslivet. Med olika nyanseringar i förhållande till verkligheten — från ett mera positivt och livsdugligt innehåll ned till Werthers absoluta och olösliga konfliktställning — framträder detta känslokrav som en individualitetens, subjektivitetens protest mot det tryckande väldet av en helt rationaliserad värld. Känsla, sensibilitet, ömhet bli lösensord för en hel generation, som inandats denna atmosfär, lösensord även i den bemärkelsen, att de verkligen fattades som mystiska uttryck för hemligheter, dolda för profana själar och till sin innersta innebörd blott kända av ett de

ömma hjärtanas brödraskap. Sensibiliteten blir själva igenkänningstecknet mellan besläktade andar. »Non, belle Julie», utropar Saint-Preux, »vos attraits avaient ébloui mes yeux; jamais ils n'eussent égaré mon cœur sans l'attrait plus puissant qui les anime. C'est cette union touchante d'une sensibilité si vive et d'une inaltérable douceur; c'est cette pitié si tendre à tous les maux d'autrui; c'est cet esprit juste et ce goût exquis qui tirent leur pureté de celle de l'âme; ce sont, en un mot, les charmes des sentiments, bien plus que ceux de la personne, que j'adore en vous.» Han har i henne funnit »la moitié de son âme».[1] Det är samma upptäckt Axel Gabriel Silverstolpe uttryckt i raderna ovan. Han finner sina ömma böjelser i ett ögonblick »identifiées, pour ainsi dire, avec mon être». Det är ingen flyktig och frivol låga, närd av den »yttre skönheten»; värdet ligger på ett annat plan: »ce qu'elle disait marquait un jugement exquis, une parfaite liaison entre les idées, un goût délicat & surtout cette onction du sentiment qui interesse & attire le cœur.» — Denna sensibilitet blir en källa till på samma gång njutning och smärta: »O Julie! que c'est un fatal présent du ciel qu'une ame sensible!»[2] klagar Saint-Preux och som ett eko av detta utrop ljuda de ord, som Silverstolpe lägger i Charlottes mun: »Qu'il est malheureux d'être sensible.» — Denna ömhet stegrar känslan av medlidande för alla mänskliga varelser, vilket åter leder till en ny konflikt: upprorstankar mot försynen, som, grymmare än människohjärtat, kan tillåta lidandet i världen. Sitt typiska och mest sublima uttryck har detta känsloläge fått i Lidners dikter, men många ha känt stämningen: on est si aisément injust envers la Providence.

Hela denna känsloriktning, djupt motiverad i tidens allmänkulturella förhållanden, har ju faktiskt vunnit sin spridning till väsentlig del på rent litterär väg. Ett oklart

---

[1] La nouvelle Héloïse, P. 1, Lettre 1, 38.
[2] La nouvelle Héloïse, P. 1, Lettre 26.

behov har väckts till liv, fått sin paroll och sin speciella vokabulär av de stora genombrottsverken eller dessas efterföljare. Kanske vågar man också påstå, att Silverstolpe sett sin ungdomskärlek i ljuset av den roman, som nästan skapat dessa sensibla älskande par: La nouvelle Héloïse. Ehuru helt naturligt i saknad av det element, som för en med upplevelserna samtidig dagbok bort vara det mest karaktäristiska: den sentimentala tidens speciella stil, ger dock denna senare nedskrivna skildring gång på gång det intrycket, att författarens tankar gått till Julies och Saint-Preux' historia. Och situationerna ha i själva verket många gånger kunnat tillåta honom att osökt identifiera sig med Rousseaus hjälte: liksom denne var Julies lärare var han Charlottes, liksom Saint-Preux' kärlek fick sin prägel av hopplösheten, blev hans öde att i mer än tio år gå i ovisshet om möjligheten av en förening för livet, och om Saint-Preux hade befunnits ovärdig, därför att han var ofrälse, så hade Axel Gabriel Silverstolpe att övervinna sin fars motstånd, emedan Charlotte var fattig — visserligen däruti lik honom själv — och slutligen: den konflikt mellan föräldraauktoriteten och de älskande hjärtanas upproriska krav, som är ett huvudtema i Rousseaus bok, kom för honom, genom händelsernas utveckling i hans egen roman att bli en levande erfarenhet. Men man måste också anta, att det verkligen är en stämning från ungdomstiden, han här reproducerar, att den känslobetoning, som åtföljt upplevelserna, bevarat sig genom åren, m. a. o. att den känslovärld, som avspeglar sig så tydligt i nyss anförda och i många andra scener, verkligen vid sammanträffandet med Charlotte Brakel var honom förtrogen och bredde sin dager över den »passion tendre», som nu vann insteg i hans hjärta. I de episoder han berättar — och man bör lägga märke till att det är episoder av just denna art, som fortfarande med ytterligt precisa detaljer bäst stå levande för hans minne — framträder en erotisk psykologi, som, trots avsaknaden av tvenne viktiga element: den stormande passionen och växel-

spelet mellan passion och naturkänsla, otvetydigt röjer sin släktskap med den rousseauska.

Man skulle ju eljest här också kunna tänka på en annan art av tidens känslosamma erotik, den som hämtade sin näring ur och bäst avspeglas i den gessnerska idyllen. A. G. Silverstolpe har nu veterligen aldrig själv skrivit någon idyll i denna stil. Han har dock tidigt läst Gessner, men hur han reagerar för honom, därom ger ett rimbrev just från tiden för hans första bekantskap med Charlotte Brakel ett både karaktäristiskt och roande vittnesbörd.[1] Jag citerar några rader så mycket hellre, som detta brev också är det tidigaste bevarade rimförsök av hans penna, jag råkat på. — Det är tydligen någon vän, som sänt honom en kritik och några goda råd, och den unge författaren svarar litet förtrytsamt på följande sätt:

Jag tackar bålt för Evigheten
Och för den andra artigheten,
Som är med Evigheten slägt.
Med Doris och med Evigheten,
Man vinna kan Odödligheten,
Men ej i detta landets drägt.
Dock plägar medelmåttan ofta
Uti calott och Sitzer-kofta
Ha sina charmer och behag;
Och därför' när jag tid kan finna
Min Svenska ådra skall få rinna
At styras utaf Tyskens lag.
För Barn man Abels död bör läsa.
Åh ja! och Hobergs-Gubben med
Och lilla Riddar Finkes resa
Af telningen kan blifva träd;
Och säkert när man slikt får lära
Man måste vackra frukter bära;
Ty alt hvad Gessner gjordt är godt,
Fast icke uti torrt och vått,
(Där har han en gemensam ära)
Likväl i nätt och lätt och smått.

[1] Dat. Sthlm 22 aug. 1783. KB. Autografsaml.

Med litet plä ju barn förnöjas,
Men deras känslor lättast höjas,
När man har Gessners edition.
Så många tjusande vignetter!
Så många blomster och bouquetter!
Lull! Lull! Damoner och Annetter!
Och lilla bäcken under bron!
Hvad föremål at känslan lifva!
At tiden ömt och gladt fördrifva,
At blomstrande och småTysk blifva
Och som en ört ur jorden drifva
I oskuld och i menlöshet.
Men ... jag tror Skaldmön börjar yra
Och sjunga det hon icke vet!
— — — — — — — — —

Det är nu ganska tydligt, att den som röjer så mycken ironi och överlägsenhet i uppfattningen av den menlösa idyllens diktare icke kan förledas till någonting liknande den unge Thorilds Tityr- och Eos-fiktion på Rånnum Det pastorala, rokokon över huvud taget, ligger icke för Silverstolpe, icke ens den mera avancerade borgerligt sentimentala rokoko, som representeras av Gessner.[1] Vi få härigenom fram en bestämd nyans i hans känsloliv; hans förhållande till Charlotte Brakel äger ingenting av idyllens trots alla tårar dock lätta och ljusa dager över sig; det är stämt i en mörkare ton och förråder en sensibilitet av djupare art, ett allvarligare gemyt, för vilket denna upplevelse verkligen kunde bliva — som Julie skrev till Saint-Preux — »la grande affaire de notre vie».[2]

I den vigselring, som äntligen efter tio och ett halvt års förlopp beseglade deras förening, lät Silverstolpe ingravera ett datum: påskdagen $^{11}/_{4}$ 1784. Detta datum står för honom som en märkesdag i hans levnad.

Han berättar, hur upptäckten, att hans och Charlottes

[1] Jfr Hilma Borelius, Gessners inflytande på svenska litteraturen (Samlaren, 1901, s. 65 ff.)
[2] La nouvelle Héloïse, P. 1, Lettre 35.

hjärtan förstodo varandra, till en början hade en egendomlig inverkan på honom. Hans lynne förändrades. Redan förut var han allvarlig, nu blev han rent av dyster och melankolisk: »Dans la societé de M:lle Brakel je me trouvais mal à mon aise: dans son absence, c'était encore pis». Han blev retlig och misstänksam; om hon visade sig glad och munter, sårade det honom. Då hon, trots löfte att ej narra honom april, ändå tillät sig ett litet skämt, tog han humör: »je m'en allai en silence, & ne lui parlai plus de quelques jours que par monosyllabes».[1] Han blir förvånad över sin egen sinnesstämning och kommer till slut underfund med sitt verkliga tillstånd: »Á la fin moi, qui par mon éducation soignée étais dans l'usage de m'examiner scrupuleusement, je reconnus l'état de mon cœur, & cet état devint de jour en jour plus visible, puisque les heures de nos études se passaient ordinairement en tendres discours de mon côté, auxquelles, avec toute la réserve imaginable, M:lle de B. ne refusait pas de prêter l'oreille». Han var så mycket lättare i stånd att komma till klarhet, som han ej var alldeles utan liknande erfarenheter. Under en vistelse hos sina morbröder Axel Gabriel och Knut Leijonhufvud på Lindö i Östergötland ett par år tidigare hade han haft en liten förälskelse, som dock snart visade sig vara riktad mot ett ovärdigt föremål, men ändock efterlämnat ett minne, som nu blott ökade hans melankoli. Han fann slutligen blott en lösning — »je commençais à songer à une liaison pour la vie».

Silverstolpe har ofta upprepat, att hans egentliga styrka var av passiv natur, han hade svårt att själv ta ett initiativ och gå över i handling. Det är också mycket betecknande, då han här tillägger, att hans beslut att yppa sina

---

[1] Man jämföre — endast som parallelldetaljer i observationen — Saint-Preux' irriterade rader till Julie: »Que vous êtes changée depuis deux mois, sans que rien ait changé que vous! Vos langueurs ont disparu ... les saillies ont recommencé; vous avez de l'esprit avec tout le monde; vous folâtrez, même avec moi, comme auparavant; et, ce qui m'irrite plus que tout le reste, vous me jurez un amour éternel d'un air aussi gai que si vous disiez la chose du monde la plus plaisante». La nouvelle Héloïse, P. 1, Lettre 8.

känslor för M:lle Brakel »ännu endast var formellt». Hans tillbakadragenhet, hans ytterliga »timidité», förbjöd honom fullständigt att begagna någon av deras lektioner till en förklaring; han måste ha situationen helt tillrättalagd för sig, en situation »qui pût à la fois m'exiter & m'enhardir». Detta var vad som inträffade påskdagen d. 11 april 1784. — Jag tillåter mig citera dessa sidor ur Silverstolpes memoarer, dels för att låta honom själv ge den lilla gustavianska interiören, dels emedan de också innehålla en antydan om hans tidigaste författarskap. Han berättar:

M:lle de Brakel ayant été invitée avec Mad: d'Anrepp à dîner chez Mad: de Stockenström, parente & du même nom que Mad: d'Anrepp, se trouvait déjà habillée vers midi, et était occupée, dans le sallon de l'appartement de mes parens, à ajouter devant la glace quelque chose à sa parure, lorsque j'entrai, ou bien j'étais dans le sallon lorsqu'elle y entra: peu importe. Or il fait savoir que mon sentiment malheureux, & digne de l'être, pour M:lle de . . . qui était déjà marriée, m'ayant fait faire de méchans vers élégiaques, que je ne laissais pas d'apprécier assez dans ce tems-là, je les avais communiqués à M:lle de Brakel depuis que la decouverte de sa sensibilité m'avait inspiré de l'intérêt pour elle; & j'avais même promis de lui dire, dès qu'elle les avait lus, à qui ils avaient dû être adressés. Ces vers fournirent actuellement matière à une courte conversation. Elle ne pouvait pas être meilleur connaisseuse, que je ne l'étais auteur: aussi saisissant cette occasion pour me les rendre, elle en fit des éloges, en me rappelant en même tems ma promesse. Je lui dis le nom de la personne à qui ils avaient trait, en ajoutant que le sentiment n'en était pas moins pour elle-même, si elle daignait l'approuver: & je finis par ces paroles, prononcées rapidement & avec beaucoup d'émotion: »Mademoiselle, je n'ai qu'un cœur, mais si vous daignez l'accepter, il est à vous!» Elle n'y répondit que par un cri de surprise: & je sortis, confus & étonné de ma propre hardiesse. Pour me remettre un peu de la sensation que je venais d'éprouver, sans m'éloigner toutefois de M:lle de Brakel, je m'arrêtai dans la salle, qui separait l'appartement de mes parens de celui de Mad: d'Anrepp; & prenant mon violon, je me mis à jouer des airs analogues à la situation de mon ame, en marchant, plongé dans de profondes rêveries, d'un bout à l'autre de la chambre. Pendant ce tems M:lle de Brakel passa, sans s'arrêter, dans l'appartement de Mad: d'Anrepp, pour la prier de l'aider à nouer & attacher quelques rubans. Mais Mad: d'Anrepp n'en ayant pas le tems, lui dit de s'adresser poliment à

moi. On pense bien qu'en ce moment M:lle de Brakel fit des objections à cette proposition; mais Mad: d'Anrepp insista avec douceur, & il fallut céder, ne fût-ce que pour ne pas lui donner à penser. M:lle de Brakel vint donc me prier assez timidement de tenir les rubans pour qu'elle en fit des nœuds. Je le fis, mais avec la plus sotte contenance du monde: je n'osai lever les yeux sur elle; mes mains tremblaient: aucun de nous n'ouvrait la bouche: & après cinq ou six minutes elle se retira. Son cœur n'avait guère été plus calme que le mien; cependant elle fut plus maîtresse d'elle, peut-être parce que je fus peu maître de moi; mais au fond de l'ame elle me remercia bien de n'avoir pu proférer une parole.

Från denna dag var sålunda föreningsbandet knutet: »c'est de ce jour que je date cette union, qui a eu dans la suite tant d'influence sur mes destinées».

Studierna blevo visserligen något lidande, men, säger Silverstolpe, »nos ames, tout en se communiquant mutuellement leur tendresse, se raffermissaient de jour en jour dans ces vertus, qui élèvent l'homme au dessus du sort, en lui faissant opposer à ses rigueurs la ferme & tranquille conscience de ne les pas avoir méritées».

Vid midsommartiden reste Charlotte Brakel över till Finland för att hälsa på sina släktingar. Axel Gabriel skulle begagna hennes frånvaro till ett företag, vars vanskligheter han väl anade: att söka vinna sina föräldrars samtycke, d. v. s. egentligen faderns, ty för modern hade han, betecknande nog, redan i hemlighet öppnat sitt hjärta, och hon hade mottagit hans förtroende »avec cette tendresse qui était le caractère distinctif de son ame». Men alltjämt besvärades han av sin ofrånkomliga »timidité»; han insåg, att han knappast skulle kunna stamma fram ett ord, om han försökte förklara sig muntligen. Denna svårighet att tala, då stämningen var i någon mån upprörd, framför allt inför offentligheten, i en debatt eller dylikt, förföljde till en viss grad Silverstolpe hela hans liv. Han måste ha sina anföranden väl övertänkta; hans beundran inför Fersens parlamentariska vältalighet framtvingades icke minst av dennes förmåga att »oftast med fullkomligt lugn» kunna ge form åt sin tanke

i orubblig behärskning av varje situation[1], en förmåga som Silverstolpe blott med yttersta ansträngning var i stånd att i någon mån tillägna sig. Ännu 1814, då han likväl haft tillfälle att deltaga i så många riksdagsöverläggningar, skriver han till sonen Fredrik Otto i Uppsala och uppmanar honom att flitigt öva sig att tala offentligt för att en gång slippa lida av en nödtvungen tystnad: »faute d'exercice, je me suis trouvé bien des fois moi-même dans le cas d'être obligé de me taire, lorsque j'aurais pu faire beaucoup de bien en parlant.»[2]

Och nu, när han ville tala i egna angelägenheter till sin far, såg han ingen annan utväg än att skriva ett brev, i vilket han framlade sin ställning och sina framtidsplaner. Men ett nytt dilemma uppstod: hur överlämna detta brev? Att lämna fram det själv, därtill hade han inte mod, »et il était même assez ridicule de présenter une lettre de soi-même, quand on avait à faire à ses parens». Till slut åtog sig hans äldre bror Carl Gudmund denna kommission — »bien sensible pour lui, non seulement à cause des pressentimens de l'effet de lettre, mais encore parce que, par une bizarrerie singulière du hazard, il s'était trouvé amoreux en même tems que moi du même objet & qu'après des aveux mutuelles qui nous coûtèrent à tous les deux, il avait eu la noblesse céder sans jalousie à mes prétentions plus avancées». — Resultatet blev ett synnerligen dramatiskt samtal mellan far och son, av Axel Gabriel skildrat med största utförlighet och noggrannhet, från den stund — klockan 7 en julimorgon 1784 — då han med bultande hjärta stod utanför dörren till faderns arbetsrum, till det ögonblick han gråtande störtade ut därifrån. »Oh! je ne me souviens que trop de ce jour: il y a dans la vie des scènes qui ne s'effacent jamais de la mémoire!» Fadern förehöll honom, att han var fattig, hans befordringsutsikter små och långt avlägsna; han skulle

[1] Jfr Silverstolpes tal över Fersen i Sv. akademien (SAH ifrån år 1786, D. 5, s. 348).

[2] Brev 8/9 1814.

tröttna på att vänta, han överskattade sin ståndaktighet och kanske också sin förmåga att skapa sig en framtid, med ett ord: han borde icke tänka på Charlotte Brakel. Axel Gabriel vägrade att ge ett sådant löfte, han kunde endast utfästa sig att vänta, tiga och genom sitt uppförande visa, att han förtjänade större förtroende. Bägge voro nära att förgå sig, bägge rördes till tårar, ingendera ville ge vika. »Nous nous séparames sans avoir remporté d'avantage l'un sur l'autre — moi accablé & pleurant, lui pleurant aussi, mais ayant l'air de croire à un changement dans notre resolution». Han skyndade ut och upp på sitt rum. »M'y etant jeté dans un fauteuil, j'y restai, agité & incertain, au-delà d'une demi-heure. Combien d'idées diverses se croisèrent alors dans ma tête, combien de sentimens se combattirent au fond de mon âme! Tous attestaient mon amour & ma constance; mais il y en eut plusieurs, je le confesse, qui ne portaient pas l'empreinte du respect pour l'autorité paternelle. Comme une même passion peut être à la fois noble & ignoble!» Han stannade hela dagen på sitt rum, i ensamhet, och han fattade sitt beslut: »je resolus de marcher, s'il était possible, tête levée dans le revers».

Denna dags upplevelser och deras betydelse sammanfattar Silverstolpe själv i följande synnerligen karaktäristiska och anmärkningsvärda rader:

Voilà un des jours les plus mémorables de ma vie, non seulement par les sensations douloureuses dont mon âme alors fut affecté, mais encore par l'influence qu'il eut sur mon caractère & mes actions, durant un grand nombre d'années. Le ferme attachement que j'avais pris pour une femme vertueuse, conserva l'innocence déjà habituelle de mes mœurs, & me préserva en même tems de ces petites passions légères, qui pour le moins font perdre du tems à la jeunesse. L'imprudence que j'avais eue de lier, sur de pures apparances, mes destinées à celles d'une autre, m'ouvrit grandement les yeux sur ma propension précipitée. Le refus de mon père & son peu de confiance en mes forces, me firent concentrer celles-ci au possible dans moi-même, car ma résolution de posséder un jour M:lle de Brakel n'en devint que plus inébranlable. J'avais dans ce tems-là une maxime, fausse dans toute son étendue, mais qui ne laisse pas de

mener loin: c'était qu'un homme bien organisé de corps et d'esprit doit pouvoir faire tout ce que peut un autre. Je me fis à moi-même le serment de pouvoir. Pour aller à mon but, je résolus d'employer & de perfectionner tout ce que j'avais de moyens intellectuels & moraux; je resolus d'une côté de supporter dans un parfait silence tous les revers, & de l'autre de travailler infatigablement à me créer un sort qui m'approchât de mon amante; je resolus de montrer à mon père, que toujours irréprochable dans sa conduite, son fils avait encore cette force & cette patience complettes, qu'il n'avait pas voulu lui croire: eu un mot, je resolus de me suffire honorablement: & comme un coup d'essai de ce plan de conduite, je pris avec moi-même l'engagement de ne plus avoir rien de commun avec lui dans cette affaire jusqu'au moment même, où elle pourrait se terminer selon mes vœux, de ne jamais parler de M:lle de Brakel, ni même articuler son nom, devant lui, ... & pendant près de huit ans il n'y eut pas un seul exemple que en la présence de mon père le nom de M:lle de Brakel passât mes lèvres.

Jag har tillåtit mig de långa citaten i det föregående icke blott för att ge en föreställning om tonen i dessa Silverstolpes memoarer, vilka verkligen presentera honom från en annan sida än den som närmast träder i dagen ur hans allmänt bekanta skrifter — man tänke exempelvis på den förälskade drömmaren, som söker stilla sitt upprörda hjärta med violinspel — utan framför allt därför, att alla dessa stämningar och komplikationer beteckna en kris i hans utveckling. Ty liksom dessa genretavlor, han givit ur sin ungdomshistoria, bära alla spår av att vara troget kopierade på klara och starka minnesbilder av verkligheten, så äger också hans egen nyss anförda sammanfattning av händelsernas inverkan på honom rätt att få gälla som ett autentiskt dokument. Man kan otvivelaktigt här peka på en bestämd punkt, vid vilken hans mera målmedvetna aktivitet börjar. Han mognar till man under smärtsam självrannsakan inför de realiteter, som, obevekligare än han velat tro, ställde sig i vägen för hans kärlek. Han uppfattade sin fars vägran av samtycke såsom grundad i misstro till hans förmåga att skapa sig en värdig framtid, hans sårade ambition ingav honom upproriska tankar mot föräldraauktori-

teten men blev också för honom en källa till styrka. Resultatet blir en sällsynt stark koncentration och ett beslut att uppbjuda alla krafter för att nå det föresatta målet, något som ej blott blev av avgörande betydelse för hans lynne och karaktärsdaning utan även — som vi skola finna — för hans beslut att framträda som författare.

Han hämtade styrka till detta beslut, som vi sett, i en maxim, som han denna tid trodde på, en maxim »qui ne laisse pas de mener loin. C'était qu'un homme bien organisé de corps & d'esprit doit pouvoir faire tout ce que peut un autre». Men denna maxim är i grund och botten ingenting annat än en för det praktiska livet gjord tillämpning av den viktiga konklusion Helvétius kommer till i tredje discoursen av sin bok »De l'esprit», där han undersökt, »si tous les hommes, communément bien organisés, n'auroient pas en eux la puissance physique de s'élever aux plus hautes idées, lorsqu'ils ont des motifs suffisans pour surmonter la peine de l'application».

Det var ju exakt vid denna tid — då han var »några och tjugo år gammal» — som Silverstolpe enligt brevet till Mörner upptäckte Helvétius. Det är kanske icke för djärvt att påstå, att hans studier burit frukt; att hans invändningar mot faderns praktiska pessimism grundade sig på en nyvunnen teoretisk optimism. Han hade nu också fått det »tillräckliga motiv», som kunde besegra den passivitet i karaktären, han gärna vill tillerkänna sig själv.

Den närmaste tiden medförde dock endast nya slag av ödet. Kort efter Charlotte Brakels återkomst från Finland dog hennes beskyddarinna fru Anrep helt hastigt. Därmed grusades de båda ungas förhoppning att under den långa väntetiden åtminstone få leva i varandras närhet. Charlotte måste återvända till sin släkt. I avvaktan på lämplig årstid för överfarten — detta var på senhösten 1784 — skulle hon emellertid stanna i bankokommissariens hem. Därigenom uppstod en situation, som helt naturligt måste ge anledning till vissa förvecklingar.

Jag kan icke underlåta att — för att ytterligare belysa och karaktärisera den känslovärld, som träder i dagen ur denna kärlekshistoria — anföra ett par betecknande episoder, som Silverstolpe utförligt skildrat, och som han säger sig aldrig kunna tänka tillbaka på utan tårar.

Han hade, visserligen i så skonsamma ordalag som möjligt, för Charlotte Brakel omtalat det besked, han fått av sin far, men också att hans mor i hemlighet stod på deras sida, och att han själv var övertygad om att till slut kunna »uttrötta ödet». Allt syntes sålunda vara vid det gamla igen. Men så småningom tyckte han sig märka att en förändring inträdde i Charlottes uppförande mot honom, »qu'il n'y eut plus de la part de M:lle de Brakel de ces petites intelligences qui caractérisent l'amour, ni cette confiance & cet abandon qui en font le charme». Hans oro och ovisshet togo sig uttryck i ett mycket upprört brev, fullt av förebråelser och smärta: »Fille estimable (je n'ose plus vous donner le nom d'amie) . . . j'ai fait une perte sensible, celle de votre cœur. Il fut un tems où je croyais avoir le bonheur de le posséder, & je n'imaginai point que M:lle de Brakel pût changer. . . Adieu — que deux choses demeurent gravées dans votre mémoire — que vous avez empoisonné mes jours & que mon dernier soupir renfermera des vœux pour votre bonheur . . . Adieu, encore une fois: devenez heureuse avec un autre: je ne serais pas le dernier à former des souhaits pour votre félicité.»[1] — Han överlämnade själv detta brev till henne jämte den silverflätade silkesbörs »couleur de puce», som Charlotte knutit och givit honom till julklapp.

Den ytterligt sensibla förklaring, som följde härpå, avslöjade för honom, hur han misstagit sig, och än mer, hur han gjort sig skyldig till det oförlåtliga: hans själ hade visat sig underlägsen hennes i denna de ädla känslornas tävlan, som är ett så karaktäristiskt drag i tidens erotik. Charlotte Brakel hade i hemlig självuppoffring velat draga sig tillbaka, då hon såg sig nära att föra oenighet in i famil-

[1] Brevet dat. $^{20}/_{12}$ 1784.

jen; hon hade beslutat att så småningom och helt omärkligt genom sitt uppförande åstadkomma en förändring i Axel Gabriels känslor och på detta sätt till slut utplåna sin egen bild ur hans hjärta. »Cette explication, qu'elle faisait avec une sensibilité retenue, dessilla entièrement mes yeux, en me dévoilant toute la noblesse de son âme. Ce que j'avais pris pour froideur, était donc générosité: & j'avais pu lui écrire une pareille lettre! & mon âme s'était montrée d'une trempe inférieure devant la sienne!» — Uppgörelsen blev emellertid denna gång avbruten, och »en olycklig stjärna» ville, att de först efter en hel vecka åter fingo tillfälle att tala med varandra utan vittnen. Jag låter Silverstolpe relatera också denna episod, som även innesluter en i all sin knapphet vacker karaktäristik av hans mor, av hennes grannlaga, kvinnliga finkänslighet:

C'etait un dimanche [2 jan. 1785]. Vers le soir nous étions tous assemblés dans le sallon, mon père seul excepté, qui travaillait dans son cabinet. Ma mère pria M:lle de Brakel de vouloir bien apporter une couple d'assiettes de pommes, placées dans une espèce d'office située au second étage: & peu après, ayant apparemment remarqué qu'il y avait quelque chose entre M:lle de Brakel & moi, à quoi sa tendresse pour nous lui faissait desirer de mettre ordre, sans qu'elle s'en mêlât personnellement, elle me dit fort naturellement de suivre M:lle de Brakel pour l'aider à porter les pommes. Je saisis avec satisfaction cette occasion de lui parler seul, & je montai dans la chambre où elle était. En me voyant entrer elle fut saisie d'une sorte d'inquiétude craintive, qu'annonça son accent lorsqu'elle me pria de la laisser. Je répondis avec émotion, »que je venais par ordre de ma mère, que j'etais bien eloigné de vouloir l'importuner par mes poursuites, que je la suppliais uniquement d'être assûrée d'une constance à toute épreuve de ma part, que je la quitterais à l'instant pourvu qu'elle daignât me pardonner ma lettre & terminer mes peines en me promettant de ne plus songer à m'abandonner». Alors elle dit avec beaucoup d'agitation & de tendresse: »Ah! soyez satisfait, Mr:; nul autre que vous ne possédera mon cœur.» En prononçant ces paroles, elle fondit en larmes; je saisis sa main, que je serrai & baisai avec transport, & nous descendimes.

När slutligen våren kom med öppet farvatten, slog också skilsmässans timme. På själva avskedsdagen fick Axel

Gabriel som minnesgåva — »quoique avec un peu de peine» — en av Charlottes bruna lockar, vilken sedan mycket riktigt förvandlades till en av dessa »bagues de cheveux», som hörde till den sentimentala tidens rekvisita. Själv stack han i hennes hand, då han följde henne till vagnen utanför porten, en biljett med några verser:

Farväl, behåll i ständigt minne
Er låga för Iphigenie:
Lät i ett ömt och stadigt sinne
Min kärlek alltid liflig bli.
Glöm ej, att om mig bättre öden
En oblid himmel ej beter,
Jag Er har älskat in i döden,
Och velat lefva blott för Er!

Detta Iphigenies avsked till Achille, som buret av den Gluckska musiken trängt in i så många ömma hjärtan, fick sammanfatta också hans känslor, hans löfte och hopp.[1] — »Moi & mon frère aîné, qui était le confident de mes peines, nous l'aidames à monter; la voitur partit; & dans une minute je perdis de vue cet objet chéri, qu'il ne plût au ciel de rendre à mes vœux qu'après neuf années bien comptées de regrets & de chagrins. Je ne peindrai pas l'état d'accablement où se trouva mon âme après cette perte: celui qui n'a jamais aimé, ne me comprendrait pas, & celui qui a ressenti de l'amour quelque chose de plus que les plaisirs, n'a qu'à reporter sa mémoire sur ses jours passés: il se reconnaîtra, & me plaindra. Le premier jour je pleurai abondamment: ensuit mon chagrin se concentrant tout entier dans mon âme, me rendit morne & abattu: le peu que j'avais de gaieté dans mon humeur, disparut pour longtems, & ne s'est reproduit que rarement depuis ce tems-là. Mon excellent frère m'aida pendant les premiers jours à remplir les devoirs les

[1] S:s verser återfinnas med ett par avvikelser, såsom Iphigenies aria i 3:e aktens 3:e scen i »Iphigenie uti Auliden, Tragedie-Opera i tre acter». Första gången uppf. 28 dec. 1778. Musik av Gluck. Origin. av F. L. Grand-Lebland Duroullet, övers. av C. Manderström. — Huru älskade just dessa rader voro av tidens svärmiska själar, visar t. ex. Levertins utsökta porträtt av Gjörwells yngsta dotter i Från Gustaf III:s dagar (Saml. skr. D. 7, s. 247).

plus pressans de ma place, dont mes rêveries mélancoliques m'interdisaient absolument de m'occuper: & ma mère, ma tendre mère, oh! mon cœur te conservera une reconnaissance éternelle des soulagemens, que tes soins, tes discours affectueux & tes pleurs lui fournirent dans ces jours de désolation & de tourmens.»

*

Julie skrev en gång till Saint-Preux: ». . . c'est surtout la continuité des maux qui rend leur poids insupportable; et l'ame résiste bien plus aisément aux vives douleurs qu'à la tristesse prolongée. Voilà, mon ami, la dure espèce de combat que nous aurons désormais à soutenir: ce ne sont point des actions héroïques que le devoir nous demande, mais une résistance plus héroïque encore à des peines sans relâche.»[1] — Det är i viss mening en sådan ståndaktighetens strid mot missräkningar, motgångar och svikna förhoppningar, som blir A. G. Silverstolpes lott under långa år framåt. Hans lynne kan icke undgå att få sin prägel härav; det lilla stänk av glättighet, han hittills ägt, försvann, säger han själv, allvaret, tyngden ta allt mera överhand. Men det är också hans sätt att föra denna strid, som skiljer honom helt icke blott från tidens viljelösa melankoliker av Werthers typ utan även från dess unga stoiker i resignation under ett obevekligt öde. Hans uppfostran hade givit honom en starkare ryggrad, och hans studier hade givit honom en optimistisk tro på hans egen kraft. Han blir »en stadig man», som döljer sin sensibilitet på djupet — och helt borgerligt arbetar.

Då Fredrik Silverstolpe förebrådde sin son denna lättsinniga optimism, var det erfarenheter från en lång ämbetsmannabana som talade: åren hade ganska hårdhänt lärt honom inse befordringslotteriets oberäknelighet och det nära sambandet mellan äktenskap och spannmålspris. I all synnerhet — och han hade framhållit det själv — måste

[1] La nouvelle Héloïse, P. 1, Lettre 25.

han finna Axel Gabriels giftermålsplaner framkomna vid en särskilt olämplig tidpunkt. Med sin blick för realiteter kunde han icke bortse från att året 1783 varit ett av de svåraste missväxtår i mannaminne. Och det var icke endast för ro skull, som man just vintern 1784 även i Stockholm började ägna en livlig uppmärksamhet åt Germund Adam Cederhielms filantropiska förslag angående hästköttkonsumtion.

Axel Gabriel Silverstolpes ekonomiska ställning och befordringsutsikter voro också i själva verket allt annat än lysande. Hans tjänstgöring i krigsexpeditionen var helt och hållet oavlönad; som förste riddarhuskanslist uppbar han ett sammanlagt arvode av 233 rdr 16 skilling.[1] Denna summa inbegrep alla hans ekonomiska resurser, ytterligare minskade genom de 60 rdr, som utgjorde hans bidrag till föräldrahemmet. Något vidare avancemang inom riddarhuset var synnerligen ovisst. Hans förhoppningar stodo därför trots allt närmast till krigsexpeditionen; där hade, anmärker han, befordringarna en tid gått raskt undan, och där hoppades han själv »senast inom tre eller fyra år» kunna göra sin lycka. För övrigt i sista hand, om också hans växande erfarenhet ibland kom honom att misstänka en felkalkylering i detta avseende, »alors mon caractère, qui ne m'a jamais manqué lorsqu'il ne s'est agi que d'une force passive, c'est à dire, de tenacité, venait constamment à mon appui, en me suggérant que le pis qui pût arriver, était qu'il me faudrait attendre un grand nombre d'années». — Han fick också vänta. I åtta år arbetade han i kansliet utan att komma till någon inkomst. I gengäld inbragte honom riksdagarna 1786, 1789 och 1792 gratifikationer av ridderskapet och adeln, vilket allt lades till de besparingar han påbörjat. »Vainement je mettais mon esprit à torture pour trouver des ressoures plus efficaces.» Han började tänka på att byta om levnadsbana. I sin ovisshet yppade han slutligen sina bekymmer för en vän och förman, riddarhus-

[1] Riddarhusdirektionens prot. 18 maj 1782.

sekreteraren Bungencrona, en skicklig och förslagen man med klar blick för rådande förhållanden, från 1780-talets mitt också en av riddarhusoppositionens främste. Det råd, denne gav, karaktäriserar utmärkt tidsläget: antingen borde Silverstolpe intrigera för en hovsyssla eller också inträda i det andliga ståndet, »som nu beredde så lysande utsikter för en adelsman». Silverstolpes egna reflexioner över dessa alternativ äro icke mindre betecknande: båda förslagen föreföllo honom ytterst motbjudande. »Il fallait obtenir celle-là uniquement par la faveur, & là faveur pouvait supposer des obligations à contracter, qui ne s'accordaient point avec ma manière de voir & de penser. Quant à la place d'ecclésiastique, trop auguste par sa nature pour devoir être profanée, (& trop difficile à remplir, vu les devoirs qu'impose le serment), on m'aurait soupçonné de l'avoir briguée par pur intérêt, & ce qui pis est, cela aurait été vrai: et je ne pouvais endurer ni de m'avilir, ni de paraître vil.»

Av dessa förslag blev således intet. Efter åtskillig tvekan beslöt han att återuppta den gamla planen att bli jurist. 1789 begärde han avsked från krigsexpeditionen[1] och inträdde som auskultant i Svea Hovrätt. Han assisterade under ett par år vid rannsakningarna i en av underrätterna i Stockholm och följde 1788 och 1789 lagman Spaldencreutz, den framstående oppositionelle politikern, på dennes sessioner i Östergötland. Han kastade sig med flit på juridiska studier, läste enligt egen uppgift på lediga stunder och långt in på nätterna lagboken och kungliga förordningar. Men det var, tillägger han, endast det mål, han såg som belöning för sitt arbete, som kunde göra dessa studier drägliga, ty även juridiken var honom i grunden motbjudande. Redan 1784

[1] Silverstolpes anhållan om entledigande (RA. Kanslikoll. Inkomna skrivelser från tjänstemän i kansliets expeditioner), dat. 26 maj 1789, innehåller ingen motivering, men står med all sannolikhet också i samband med 1789 års politiska händelser. Jfr Silverstolpes tal över Wallenstjerna $^{20}/_{5}$ 1796: »Kanske var det hans särskilta begrep om tilfredsställelsen at under de Allmänna Sakernas olika belägenhet tjena eller icke tjena, som ... bragte honom at under Riksdagen i Stockholm 1789 hos Kongl. Maj:t anhålla om afsked från sin Majors-plats i Arméen».

hade han i ett åminnelsetal över sin avlidne förman, riddarhussekreteraren Schönfeldt, framhållit som de viktigaste och bästa av dennes egenskaper såsom domare »et uplyst Vett och et godt Hjerta» samt tillfogat: »från desse källor hämtar altid en hederlig människa sina Grund-Lagar, efter de bästa Lagar nödvändigt ofta måste vara bristfälliga».[1] Och nu, vid hans egna lagstudier och besök i rättegångssalarna, kommer för honom gång på gång den positiva lagen i konflikt med den »naturliga rätten». Han plågas av de svårigheter, han ständigt känner uppstå vid försöken att förena »la justice écrite avec celle qui fait entendre sa voix du fond du cœur humain». Att alla lagar äga sin yttersta rättfärdighetsprincip i och äro bevisligt goda blott och bart genom sin överensstämmelse med de axiomatiska men i praktiken ofta missförstådda »naturliga rättigheterna», detta är också en sats som Silverstolpe ständigt och jämt skall komma att återvända till i sina politiska och moralfilosofiska utredningar.[2]

Men icke heller dessa ansträngningar förde honom närmare målet. Det är tvivelsutan en självbiografisk bekännelse, en suck över egna bittra erfarenheter, som helt à propos tränger fram, då han i sitt tal över borgmästaren och justitiekanslern Sebaldt (1792) även påpekar, att denne varit en av dessa lyckliga människor, vilkas planer verkligen realiseras, som se ett resultat av sina beräkningar: genom sitt inträde som auskultant i Åbo Hovrätt, säger Silverstolpe, hade Sebaldt bestämt sin kommande bana och hans kommande befordringar härledde sig ur detta val, »en anmärkningsvärd omständighet, ej för någon ovanlighets skull, men därföre, at man nästan lika vanligen finner dem, som en eller flere gånger under sin lefnad tagit sådane steg,

[1] Tal ... Då Carl von Schönfeldts vapen sönderslogs ... den 26 september 1784 fol. 4.

[2] Exempelvis: »Det är för at känna de öfwerenskomne rättigheter och skyldigheter som en Allmän Lag är nödig. För de naturliga behöfwes ingen Lag, men det är på dem Lagen skal byggas. Skulle Lagen innehålla något som stör dem, så är det falskt — något som ej stöder dem, så är det öfwerflödigt — och bägge delarne äro förkastlige.» Reflex. om Frihet o. Jämnlikhet (Sth.-P. 1793: 24, 25).

som tyckts sakna ändamål för deras framtid, eller åtminstone saknat synbara följder».[1]

Måhända ger ändock ingenting ett bättre vittnesbörd om hur under dessa år Silverstolpes alla strävanden koncentreras omkring problemet »de se suffire honorablement», att förkorta väntetiden för henne, gent emot vilken han kände sig ensam förpliktigad och ansvarig, än ett par aktstycken, som han — i fransk översättning från bevarade koncept — bifogat sina anteckningar, just i avsikt att visa, som han säger, »jusqu'où peut aller, dans certaines circonstances, la simplicité du cœur humain, balloté entre l'active volonté d'aller au but, & la ferme détermination, de n'y pas arriver par des voies blamables ou avilissantes». Dessa bägge dokument — »deux traits grandement liés à cette partie de ma vie», enligt Silverstolpes egna ord — äro utomordentligt karaktäristiska för hans alltjämt optimistiska tro på människohjärtats godhet, en tro som skulle synas nästan alltför naiv, om den icke på samma gång så klart avspeglade en hel tidsriktning, en hel generations tänkesätt.

Det ena är ett brev till »Comte de Bedford, London», daterat Stockholm 2 okt. 1787 och avsänt samma dag med Englandsposten.

Bläddrar man igenom några årgångar tidningar från 1700-talets senare decennier, kan man knappast undgå att lägga märke till någon av dessa ofta av franska journaler förmedlade berättelser om mycket ädla, mycket uppoffrande och mycket excentriska engelsmän, helst lorder eller hertigar, vilkas underbart generösa karaktärsegenskaper slå kontinenten med förvåning. Så omtalas i Stockholms-Posten, för att endast ta ett exempel bland många, ett rörande bevis på »Kärlekens wälde öfwer Engelsmän»: en adelsman, förut osårbar för kärleken, förälskar sig i en flicka med träben och övervinner till slut hennes motstånd genom att låta operera bort ett av sina egna ben.[2] — Sedd i sitt samman-

[1] Tal öfver ... Carl Fredric Sebaldt ... den 25 October 1792, s. 6.
[2] Sth.-P. 1785.

hang är naturligtvis förkärleken för dylika »Engelska anecdoter»[1] endast en sida av 1700-talets allmänna anglomani. Man vill i levande livet finna modeller till de välbekanta engelska romanhjältarne på gott och ont och konstaterar med nyvaknat folkpsykologiskt intresse denna oftast storartat ädla generositet, som framstår såsom deras nationella karaktärsdrag. Det är nu en dylik tidningsnotis, som kommit under Silverstolpes ögon och givit honom ett uppslag, hur han skulle kunna påskynda sin tröga lycka. Han hade läst om hur den rike greven av Bedford — tydligen samme Bedford, som Stockholms-Posten (1783: 218) i en »Förteckning på några af de rikaste Personer i Europa» upptager som n:r 9, med en årlig inkomst av 380 000 rdr — uppoffrande avstått från den kvinna han älskade, då han fann henne föredraga en annan, och hur han till på köpet frikostigt möjliggjort hennes snara förening med den gynnade men fattige rivalen.

Silverstolpe kan utan svårighet tänka sig själv som föremål för samma välgörenhet. Han är, skriver han i sitt brev, »un inconnu, un anonyme du fond du Nord», men med förtroende vänder han sig dock till en engelsman. Han skildrar sin ställning: han är fattig, alla ämbeten säljas i Sverige, han är för stolt att intrigera och för ärlig att vilja låna pengar, som han kanske aldrig skall kunna återbetala. »Pour mon malheur, ou pour mon bonheur, j'ai promis en secret mon cœur, il y a trois ans, à une fille estimable autant qu'aimable & pauvre: nous nous aimons tendrement, & cet amour étant fondé moins sur les qualités extérieurs, que sur la vertu & l'honneur, je suis bien sur que rien ne sera capable de changer notre resolution. Mais quelle douleur d'aimer, d'être aimé, de sentir profondement qu'on a raison d'aimer, & de se voir en même tems hors d'état de rendre heureux ce qu'on aime! J'en appelle à vous même, Milord. J'ai lu dans les papiers publics, il n'y a pas longtems, un trait de la tendresse & de la générosité de vos sentimens, qui

[1] Sth.-P. 1783: 301.

m'a persuadé que vous deviez penser comme moi sur ce sujet . . . mille pounds sterling, administrés avec économie me procureraient en très-peu d'années le bonheur où j'aspire & n'ôteraient rien (à ce qu'on dit) ni à vos besoins, ni à vos commodités, ni à vos plaisirs.» Han hoppas, att själva tonen i detta hans brev skall visa, att han icke är en simpel lycksökare eller en lättjefull tiggare, utan en man, vars hjärta är lika ädelt som lordens eget men — tyvärr — genom fattigdom olyckligt. Och till slut: »j'ai senti, qu'une pareille preuve de générosité tiendrait du merveilleux. Mais en même tems j'ai cru que si elle était possible, s'il existait un homme capable de la donner, ce serait un Anglais». Han måste dock tills vidare förbli anonym och undertecknar brevet »d'un nom que je ne connais à personne»: Knut Xavier Blegrimontri.

Det andra dokumentet är en »adress till allmänheten» från 1791 åtföljd av ett brev till Kellgren med begäran om adressens införande i Stockholms-Posten.

Dylika hänvändelser om bistånd riktade till den barmhärtiga allmänheten äro ju denna tid vanligare än någonsin. Men onekligen skulle Silverstolpes adress hört till de mera originella, åtminstone i Stockholms-Posten, om den blivit intagen. Detta särskilt genom sin motivering. Ty under det att övriga supplikanter vanligtvis påkalla den allmänna kristliga barmhärtighetens ingripande »för själars räddande ur nöd och befarade förderf», vänder sig däremot Silverstolpe endast till dessa noblare andar, som kunna förstå tvenne hjärtans tysta lidande, och som därför vilja, genom omständigheternas och fördomarnas makt, förbli anonyma:

»Oh! l'infortuné ne peut-il pas avoir ses secrets? Ou sera-t-on nécessairement suspect parceque les circonstances imposent silence à la bouche, aux gestes, aux regards même? Si l'on voit un voil couvrir un tableau, dira-t-on: »Ce tableau ne soutiendrait pas les regards de la modestie? Ne supposerait-on pas plutôt, qu'il a fallu le mettre à l'abri des injures de l'air & de l'outrages des insectes? Hommes pensans & sensibles! ouvrez vos oreilles & vos cœurs: & n'ayez pas en lisant ces lignes, la dureté de juger, que les moyens romanesques ne s'employent que par les imposteurs.»

Han berättar sin historia om strider och ståndaktighet:

»L'un a eu la générosité de rejeter des alliances offrant des perspectives bien plus avantageuses du côté de la fortune: l'autre a détourné déterminément des avances pleines d'espérances pour une alliance pareille . . . Sans doute il serait inutile de vouloir persuader la froide raison . . . d'essayer d'émouvoir le cœur glacé, qui s'accuserait de faiblesse s'il se sentait inopinément ouvrir aux impressions douces. Mais les âmes sensibles, nobles, bienfaisantes . . . Elles prêtent l'oreille au langage de cœur: elles le comprennent dès que la bouche s'entr'ouvre: elles savent qu'il est des douleurs morales aussi sensibles que les maux physiques; qu'elles se répandent le plus souvent sans témoins ces larmes, qu'arrachent l'affliction & les revers . . . O vous, hommes purs, nobles & tendres, vous qui sentez réellement vos rapports avec les autres humains; . . . vous, qui avez peut-être aimé vous mêmes; vous, qui sentez combien il est dur pour des âmes nobles de solliciter des bienfaits . . . pour vous ces expressions d'un langage mystérieux seront intelligibles . . . — Ah! n'espérait-on pas que vous y répondissiez par votre libéralité en consultant vos ressources.»

I det medföljande brevet till Kellgren uttrycker Silverstolpe sin förhoppning, att hans anonymitet ej måtte misstydas, samt sin övertygelse, att en man, som dömer med sådan urskillning och rättvisa över litterära ting, ej skall kunna döma förhastat eller med stränghet över människor, deras handlingar och motiv: »un homme d'un esprit superieur aurait tort de n'avoir pas le coeur noble. — Ne suffit-il pas de savoir que je suis malheureux?»

Silverstolpe försäkrar uttryckligen, att han blott översatt, icke förändrat ordalagen i de brev etc., han här inryckt. Onekligen finnes en märkbar stilskillnad mellan dessa samtida dokument och relationen i övrigt, och här, i sist anförda adress, kan man knappast misstaga sig på vem som angivit tonen: genljudet av den predikande rousseauska retoriken är påfallande. Hade han skrivit berättelsen om sin »passion tendre» tjugo år tidigare, skulle med ganska stor sannolikhet — som ovan antytts — denna ton varit den naturliga för honom.

»Inga klandervärda eller förnedrande vägar» ville han använda för att nå sitt mål. För en modernare och i dylika

ting mera ömtålig uppfattning äro dessa Silverstolpes åtgärder kanske något svåra att förlika med hans ovan anförda maxim. Men för en tid, då vid sidan av all världspessimism en allmänt optimistisk människouppfattning i så hög grad förbands med känslosam filantropism, tedde sig saken annorlunda, i all synnerhet när därtill lägges den alldeles speciella karaktär välgörenheten fick genom att ses ur de »ädla själarnas» upphöjda aspekt. »Les âmes sensibles, nobles, bienfaisantes», dessa voro ju länkar i en enda stor kedja, bildade liksom ett över hela jorden utbrett förbund — någonting analogt med dessa mystiska världsomfattande hemliga sällskap, som antogos verka för de fattigas, de undertrycktas och mänsklighetens väl — vars medlemmar på sympatetisk väg stodo i rapport med varandra och ägde ett hemligt hjärtats språk — »un langage mystérieux» som Silverstolpe säger — som blev förstått utan ord. För denna uppfattning var välgörenheten icke ett givande och tagande av en allmosa utan en handling, genom vilken tvenne människor, i allt det väsentliga, i hjärtats ädelhet, varandra likvärdiga, sinsemellan utjämnade ödets och lyckans nyckfulla fördelning av mindervärdiga men tyvärr nödvändiga håvor. Endast låga själar kunde häri se något förnedrande för mottagaren — en uppfattning, som ej sällan framföres med så subtil sofistik, att man anar självförsvaret bakom. Rousseau har ofta anledning att beröra frågan, och han ger utmärkt hela betraktelsesättet exempelvis i Julies rader till Saint-Preux, då denne vägrat att mottaga hennes börs: »Depuis quand ce que le cœur donne déshonore-t-il le cœur qui accepte? Mais on méprise un homme qui reçoit d'un autre: on méprise celui dont les besoins passent la fortune. Et qui le méprise? Des ames abjectes qui mettent l'honneur dans la richesse, et pèsent les vertus au poids de l'or. Est-ce dans ces basses maximes qu'un homme de bien met son honneur? ... un don honnête à faire est toujours honnête à recevoir.»[1]

[1] La nouvelle Héloïse, P. 1, Lettre 17.

I lord Bedford har Silverstolpe helt enkelt ett ögonblick trott sig finna sin romans Milord Edouard Bomstone, beredd att efter genomläsningen av hans brev utropa ungefär som Milord Edouard inför Julies far: »La fortune? il l'aura. Le tiers de mon bien suffit pour en faire le plus riche particulier du pays de Vaud, j'en donnerai s'il le faut jusqu'à la moitié.»[1]

Själv fäller Silverstolpe med ett slags bitter humor domen över denna sin överspända optimism och bristande människokännedom ännu vid nära trettio års ålder i några rader, som i viss mån också sammanfatta vad de följande åren lärt honom om världen och människan:

Ne dira-t-on pas que ces lettres restèrent sans réponse, & que cette adresse ne fut point imprimée? Hélas, on dira vrai: c'est qu'on aura bien vu ce meilleur des mondes possibles, c'est qu'on aura appris à bien apprécier la générosité des hommes, c'est que la ruse & les artifices de la méchanceté, abusant de la bonne foi générale, ont reussi à décréditer la cause même de la probité! — Tout en n'approuvant plus ces démarches de ma part, parcequ'on peut toujours faire quelque chose de mieux que ce qui est inutile, je ne laisse cependant pas de me féliciter de ce qu'à vingt neuf ans je n'avais pas encore perdu la bonhomie qu'il fallait pour croire à ce point à la bonté humaine, & je ne me sentirai jamais humilié d'avoir été, ni d'être la dupe de la foi que j'y ajoute. Seulement, ayant appris à connaître un peu mieux mes semblables, je ne les expose plus bien fréquement à la tentation de se jouer de ma naiveté: & en agissant ainsi je me ménage à moi-même un soulagement en évitant, non à leur mauvaise volonté sur laquelle on déraisonne tant, mais à leur faiblesse & à leur defaut de discernement, les occasions d'agir ignoblement.

Koncepten till dessa aktstycken förvarade han alltjämt noga — »comme un monument ridicule ou honorable (c'est selon) de ma crédulité» — och utanpå omslaget hade han skrivit: »Preuves que des actions romanesques peuvent se faire par des personnes qui ne le sont pas».

De självbiografiska anteckningar, som lämnat det huvudsakliga stoffet till denna skildring av A. G. Silverstolpes

[1] La nouvelle Héloïse, P. 1, Lettre 62.

ungdomshistoria, avbrytas innan författaren hunnit föra fram berättelsen till tidpunkten för den slutliga återföreningen med föremålet för hans »passion tendre». Han konstaterar emellertid, att ingen av de vägar, på vilka han själv närmast trodde sig skola nå sitt mål, visade sig leda dit: »Malgré la modicité de mes désirs, je fus près que totalement trompé, & (ce qui est assez remarquable) il arriva tout le contraire de ce que je m'étais figuré: je fus dupe des probabilités, & les hazardes me favorisèrent un peu.»

Vid den självprövning, den inventering av alla sina möjligheter, som han företog under dessa år, då han, »inquiet par devoir», sökte skapa sig en framtid, hade Silverstolpe emellertid också i all anspråkslöshet som en tillgång upptagit sin lilla poetiska ådra. Han framlägger själv sina synpunkter med fullkomlig uppriktighet. »Pour remédier aux lenteurs du hazard», säger han, »j'avais essayé de cultiver le talent assez médiocre que j'avais pour les belles-lettres, dans la vue d'acquérir une réputation honorable comme auteur, & par-là quelques ressources lucratives, propres à accroître mon aisance: ce qui, au fond, n'était pas mal vu dans un tems comme celui de Gustave III, & où l'Académie Suédoise venait justement d'être établie». Såsom en av de första slår han alltså in på denna väg till den borgerliga utkomsten, som sedan flitigt skall trampas av unga kopister, kanslister och akademici.[1] Karaktären av detta författarskap skall något belysas i ett följande kapitel i samband med framställningen av A. G. Silverstolpes allmänna litterära utveckling och insats. I den kamp, han nu kämpade för sig och Charlotte Brakel, medför denna

[1] A. C:son Kullberg, Silverstolpes efterträdare i Svenska akademien, berättar i företalet till sina Poetiska försök (1816) mycket karaktäristiskt om anledningen till att han beträdde den vittra banan: »En vördnadsvärd Man, som jag för tjugo år sedan anlitade om ett råd för min framtid, och som händelsevis kände mitt barndomsjoller med Sånggudinnorna, sade mig: 'Man måste börja med, att göra sig känd; skrif och vinn pris i Svenska Akademien'.» Kullberg tillägger visserligen, att han var nära att göra sig själv en otjänst genom att lyda detta råd: han stötte på den »gällande grundsatsen att ingen Poët duger till Embetsman». Denna »grundsats» var dock snaras t en egenhet hos Gustav IV Adolfs regim.

litterära verksamhet de första mera betydande framgångarna. Vid samma tidpunkt som det »romaneska» brevet till lord Bedford avgår till London inlämnar Silverstolpe sitt äreminne över Birger Jarl till Svenska akademien (okt. 1787) och får accessit med heder och värdighet av stora priset, 1790 besvarar han på franska en prisfråga i Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien om de sköna konsternas förhållande till sederna, 1791 erövrar han stora priset i Svenska akademien med äreminnet över Sten Sture d. y., som vi skola finna under ådagaläggande av en principfasthet gent emot sina vittra -— och politiska — domare, vilken står som ett ganska enastående minnesmärke i akademiens dagböcker; 1792 tillfaller honom stora priset i poesi för »Skaldebref till dem som söka ett odödligt namn». De tre sistnämnda utmärkelserna, medaljer à 26 dukater, omsattes i reda pengar och lades till besparingarna. Inom allt vidare kretsar började han nu också vinna den uppmärksamhet, den »réputation honorable», han eftersträvat. Den tränade minnestalaren Elis Schröderheim berömde 1789 inför Coldinu-orden hans minnesteckning av Leijonhufvud såsom »mycket förträfflig, för mycket öfver min skicklighet, för at jag skulle våga en annan», och kallade honom »en Mästare», »en ibland de författare som för Birger Jarls Äreminne vunnit Svenske Snillens högsta belöning».[1] Stockholms-Posten recenserar 1790 ($^{9}/_{3}$) samma snilleprov med beröm, och i sitt ovannämnda brev till Kellgren 1791 kunde Silverstolpe med en viss självkänsla påstå, att han genom att omtala sitt namn säkerligen ingenting skulle förlora i dennes aktning: Kellgren såväl som allmänheten skulle känna honom rätt väl. Stockholms-Posten avtrycker också 1793 ($^{17}/_{6}$) delar av det prisbelönta »Skaldebrefvet», likaså (1793 $^{11}/_{1}$) hans uppmärksammade tal över den bekante borgmästaren och justitiekanslern C. F. Sebaldt. Med januari 1793 börjar även hans regelbundna medarbetarskap i Kellgrens tidning.

[1] Schröderheims ovan (s. 1, not 1) anförda minnesstal, s. 61.

Samma år inskrev Musikaliska akademien honom bland sina medlemmar.

En avgörande förändring i hans yttre ställning inträffade emellertid vid Gustav III:s död. Redan i maj 1792 mottog han befattningen som hovjunkare och handsekreterare hos Sofia Magdalena.[1] Hovtjänsten behövde nu ej längre medföra dessa för hans tänkesätt motbjudande »obligations à contracter», och han hade snart förvärvat sig änkedrottningens förtroende i så hög grad, att han oförbehållsamt kunde framlägga sin hemlighet och anhålla om hennes bistånd.[2] Hans litterära position erhöll slutligen sin officiella bekräftelse, då Svenska akademien d. 12 juni 1794 erbjöd honom Fersens ledigblivna stol, och följande år medförde utnämningen till riddarhussekreterare efter Bungencronas oväntade död.[3]

I en osignerad dikt, som lästes i Stockholms-Posten d. 30 juni 1794, skildrar Silverstolpe, hur han i en dröm såg ett skepp »med lindrigt spända segel» gunga fram över havet, fört av östanvinden:

> Ack! — re'n jag mellan Näs och Skär
> ser Skeppet flyta lugnt mot stranden,
> min Älskarinna ser — men när jag sträcker handen,
> jag waknar: Alt förswunnit är!
>
> At önska, bli bedragen, sakna,
> min halfwa ålders öde war —
> Du, som et lika hopp och lika hjerta har,
> dröm aldrig, eller aldrig wakna.

Men han anar, att drömmen en gång skall bli verklighet, och i en slutstrof, som sedan uteslutits i de samlade dikterna, ger han uttryck åt detta hopp:

---

[1] D. 11 maj 1792; resolution på lön d. 8 juni s. å.

[2] Brev på franska dat. Ulricsdal 1 aug. 1793 (Falkenberg).

[3] Silverstolpes ansökan bilagd Riddarhusdirektionens protokoll och handlingar d. 28 febr. 1795.

Dock, än beredd mot Ödets hot,
et älskadt Hopp jag icke lemnar:
jag tror, jag tror den Dag skal ljusna snart, som hämnar
hwad denne brutit mig emot.

I november samma år förenades också de bägge älskande, efter tio års väntan. Men Charlotte Brakel var då mycket förändrad; alla motgångar och svårigheter hade tryckt sin stämpel på henne. Ett nervöst lidande, en allmän sjuklighet blevo hennes ständiga följeslagare. När Silverstolpe i sina anteckningar ur minnet skisserar hennes ungdomsporträtt, måste han med bitterhet tillägga, att den, som endast sett henne som hans hustru, skulle icke i henne känna igen originalet till hans målning: hon återkom icke som denna rödkindade unga flicka, vars stora bruna ögon så snabbt och klart avspeglat den lättrörda själ, i vilken han en gång funnit »la moitié de son âme», och vars hela ansiktsuttryck, »s'embellissant par les pleurs, prenait un caractère si profondément touchant & enchanteur, qu'il semblait tenir du céleste». Han vet att trösta sig, men orden äro säkerligen — trots hans förklarade likgiltighet för den yttre skönheten — mera den resignerade mannens än den känslofulle ynglingens: »quiconque songera à ce que peuvent opérer sur la conformation délicate d'une femme les souffrances qu'occasionnent les maladies & les revers, ne s'étonnera pas si l'on n'a pas pu reconnaître pendant la dernière partie de sa vie ce qu'elle avait été dans le tems, où rien n'avait encore porté atteinte à ses attraits . . . Il est heureux pour moi que l'estimation de ses qualités morales & intellectuelles ne souffre pas la même contradiction: c'est moi, qui, mieux que tout autre, en puis juger; c'est moi qui ai fait l'épreuve de ces qualités, c'est moi à qui sa vie a appris à pleurer sa mort».

Äktenskapet blev icke långvarigare än väntetiden. Charlotte Brakel dog redan 1805 under ett besök på fädernegården i Tavastland. Maken har i ett gripande brev[1] till

[1] Dat. Wik 27 maj 1805 (Falkenberg).

sin gamle far — »för att på en gång nära och lugna min saknad» — skildrat hennes sista stunder och sina känslor vid dödsbädden: psalmerna de läste tillsammans, deras gemensamma kommunion den sista natten och slutligen likfärden över sjön en kväll med de sörjande sittande runt kistan i båten, rodd av åtta finska bönder. Hans enda tröst i sorgen är, att icke ens själva döden kunde förändra den bild, han sedan ungdomen bar av henne i sitt minne: »in i dödsstunden bibehöllo hennes ögon, oaktadt stirrande genom hennes förskräckliga lidanden, all den skönhet och glans hvaraf de lyst i hennes wackraste dagar ... Jag har ej velat att en varelse med så många behag skulle vanställas efter sin död genom det vanligen brukade svepningssättet. Hon kommer derföre att iklädas den drägt hon bar på den skönaste dagen i min lefnad, vår bröllopsdag: en hvit Linonsklädning som hon hade fått af mig; för öfrigt hvita silkesstrumpor, skor, en hvit netteldukschale, och en alt för wacker mössa som hon sjelf hade broderat till sin sista barnsäng: och på hennes hjerta skall fästas en medaillon af myrten med min silhouette inuti, på det hon ända in i grafven måtte medföra en skugga af den hennes sista blickar tyckts med ömhet fästa sig på, och ett prof af mitt trånande hjertas åminnelse.» Det är i en själsstämning, som ej står främmande för de Youngska »Nätternas» känslovärld, han ber sin far bevara detta brev åt honom, »på det jag genom dess läsning måtte vid någon enslig stund kunna tydligare återställa för mitt minne skuggan af det långvariga föremålet för min kärlek». —

Den tidrymd, som ligger mellan dessa data i Silverstolpes liv — hans förening med henne, för vilken hans strävat, allt sedan han fyllt några och tjugo år, och äktenskapets upplösning genom makans död — erbjuder icke mycket av intresse från rent yttre biografisk synpunkt, och vad som har intresse torde vara bekant. — Såsom ridderskapets och adelns sekreterare är han nu bosatt på Riddarhuset. De

somrar, han icke använder till besök hos släkten i Finland[1], vistas han i allmänhet på Ulriksdal, där änkedrottningen residerade med sin uppvaktning. Livet vid Sofia Magdalenas hov var ej av den beskaffenhet, att det behövde såra ens en sträng moralist: drottningen och hennes handsekreterare hade åtskilliga likartade karaktärsdrag, vilka utgjorde den bästa grund för ömsesidig aktning och — från Silverstolpes sida — verklig tillgivenhet. Företalen till hans samlade Skaldestycken vittna om, att han överflyttade på Gustav III:s maka alla de känslor av vördnad, han sett sig nödsakad att neka konungen själv. Han var också högt uppskattad inom denna societet, bl. a. genom sin musikaliska talang, och en välvillig beundrarinna som Marianne (Pollet) Ehrenström, hans dagliga bordsgranne vid hovet, kan t. o. m. ge honom det vitsordet, att han »under ett mycket allvarligt yttre» dolde »ett qvickt och blixtrande snille, som ofta yttrade sig i impromptun och roliga infall».[2] Ett mer än tillräckligt antal av dessa finnes bevarat i andra bandet av hans Skaldestycken. Hovlivet lämnade honom också material till en del i Argus-stil skrivna prosauppsatser. Hans eget hemliv är stilla och tillbakadraget, i överensstämmelse lika mycket med hans och hustruns läggning som med de begränsade tillgångarna. En årlig större »societetsbjudning» — »af skyldighet» — samt då och då en musikafton med de närmaste släktingarna och vännerna som deltagare ingå i vanorna. Det är väl icke direkt ett självporträtt, han givit i uppsatsen »Hwad är en Philosoph» (Sth.-P. 1793: 102), men han närmar sig — mycket i tänkesätt och något i vanor — den typ han här med sympati framställer:

Man gör i almänhet Philosopherne förebråelse om Egenhet i Lynne, Utseende och Seder. De äro merendels starke och consequente, til tankesättet alfwarsamme, tankfulle, tystlåtne, skenbart tröge,

[1] Silverstolpes Finlands-resor infalla åren 1796, 1798, 1801, 1804—05 (enligt brev).

[2] Ur Marianne Ehrenströms hågkomster i Ahnfelt, Ur svenska hofvets och aristokratiens lif, 1, s. 131.

och höflige utan belefwenhet. I dessa Egenskaper är intet ondt, och de äro naturliga följder af Enslighet, af Meditation, af Sanningens intryck. Så mycket man danar sig sjelf i Kammaren, så litet danas man af Umgänget. Den tid som gifwes åt Själen, är förlorad för det yttre Wäsendet.

Hans husliga liv, förhållandet mellan make och maka, skymtar på samma sätt ganska ofta i hans vittert moraliserande avhandlingar. Den känsla, som röjer sig t. ex. i hans »Förswar för Fruntimren, Bref til Grefwe *** (Sth.-P. 1795: 144, 145) är kanske ej densamma, som vi känna från hans ungdomsår, men den är lika varm:

... de band Kärleken först knutit, skola, under en fortsatt namnlös känsla, mindre öm än Kärleken, men mera än Wänskapen, bereda oss i hwarandras hjertan gemensamma stöd på lifwets bana, på wår staplande ålderdom, intil gränsen af grafwen; Och så skal, oaktadt bägges Fel, af bägges Dygder en summa af Lycksalighet upkomma, den wi aldrig såsom enstaka warelser kunde känna. — Sådant, min Grefwe, är mit språk, ty sådant är mit tänkesätt. Det är sant at jag har skäl dertil; men samma skäl kan Grefwen få, om Grefwen, som jag, af en älskwärd Maka får lära känna sin mänskliga Sällhet ökas, och om Grefwen, sedan han för sit nöjes skull läst Boileau, för Sanningens skull studerar Människjor.

Hem- och barnidyllen, sådan den framträder hos fru Lenngren och Franzén[1], har icke fått något uttryck i Silverstolpes diktning, men i hans brev utforma sig ibland små interiörer ur hemmets värld, med prägel av denna litet programmässigt njutna stilla lycka i familjelivets hägn, som tiden älskade. Framför allt ge emellertid de uppväxande barnen ett incitament åt hans pedagogiska intresse. Han fattar det som en djupt allvarlig uppgift att redan från början lägga ett förnuftigt system till grund för deras undervisning.

Om Silverstolpes personliga förhållande till samtidens litterära kretsar och personager lämna hans brev mycket få upplysningar. Han beundrar och står tydligen fru Lenngren nära, men han nämner aldrig något om dessa samman-

[1] Jfr Lamm, Upplysningstidens romantik, D. 2, s. 459 ff.; Blanck, Om allvaret i fru Lenngrens diktning (Samlaren, N. F., Årg. 1, 1920, s. 42 ff.).

komster i den Lenngrenska salongen, som så mycket omtalats.[1] Stenhammar — Fredrik Samuel Silverstolpes intime ungdomsvän — umgås flitigt i det Silverstolpeska hemmet. Med Uppsala-kretsen har han direkt och ständigt vänskapsfull beröring, och med akademikamraterna står han i stort sett på mycket god fot, även om någon gång både hans egna idéer och hans grundlighet vid omdömen om andras kunna sätta deras tålamod på prov.[2] Kanske framför de flesta andra har dock Silverstolpe tyckt sig förstå Kellgren under dennes senare år. Brodern Gustaf Abrahams uttryck: »Kellgren blef under hans mannaålder en af hans förtroligaste vänner»[3], innehåller sannolikt någon överdrift, men om ett intimare umgänge mellan Kellgren och hans medarbetare i Stockholms-Posten vittnas från flera håll. Deras gemensamma vänskap till den Gahnska familjen förde dem ofta samman.[4] Silverstolpes tvenne dikter vid Kellgrens bortgång »Ode til Melpomene» och »Vid Kellgrens död» (Sth.-P. 1795: 119, 147), äro också uttryck för den uppriktigaste beundran och sorg; hans minnesteckning över vännen i dennes tidning (1795: 114) ger dock ett ännu mera direkt vittnesbörd om en rent personlig, djupt känd förlust, t. ex. några ord som dessa:

»Näst nöjet eller nyttan af hans Skrifter, kunde ingen ting wara mera interessant än hans umgänge — ej i de talrikare kretsar, der han blott hörde och följde människjan — men inom wänskapens förtrolighet, der han fick wara människja sjelf och otwungit yppa sina tankar, sin erfarenhet, sin moral, sin glättighet och sina bekymmer.»

Och Silverstolpe kan därför ge ett så åskådligt, sympatifyllt och noggrant studerat porträtt av Kellgrens spelande anletsdrag:

[1] Det är Silverstolpe, som i Svenska akademien hemställer »om det icke vore Akad. värdigt att på något sätt upmuntra och anmoda Fru Lenngren att samla och af trycket utgifva sina Skaldestycken» (Dagboken d. 7/1 1803). Jfr WARBURG, Anna Maria Lenngren, 2:a uppl., s. 248.

[2] Särskilt Leopold har i kraft av sin naturell rätt svårt att alltid förlika sig med Silverstolpes en smula oceremoniella uppriktighet, som ständigt fäste sig mindre vid person än vid sak och principer. Åtskilliga brevuttalanden vittna härom. Jfr t. ex. Gustavianska brev, utg. av SCHÜCK, s. 128.

[3] Biographi öfver A. G. Silverstolpe (Sth.-P. 1817: 40, 41).

[4] Jfr SYLWAN, Johan Henrik Kellgren, s. 160.

»Hans ansigte tolkade ärligt hwad hans hjerta kände. Dess muscler, hastigt både rörda och spända, förente sig med hans spetsiga blickar at göra hans utseende qwickt och decisift. Hans alfwar wiste djuphet och ihärdighet. När ansigtet åter upklarnade til Löje, tyckte man sig se Glädjen, Satiren, Parodien personligen; och wid ämnen som förtjente en blödig känsla, spridde sig hastigt öfwer hans lineamenter en lindrig och rörande melancholi.»[1]

Under tiden 1792—1800 sammankallades ingen riksdag; Silverstolpe disponerar därför en stor del av sin tid till arbete utom tjänsten. Det är under dessa år som huvudparten av hans dikter, hans moralfilosofiska och politiskt-filosofiska uppsatser ser dagen. Den händelse, som ett ögonblick verkligen syntes skola åstadkomma en omstörtning i hans liv, och som från mars 1795 till i december 1796 skilde honom från hovsysslan — aktionen med anledning av akademitalet över Fersen — beröres också lämpligast i samband med hans vittra författarskap. Detta är, som inledningsvis framhållits, i huvudsak avslutat med utgivningen av Skaldestyckenas första del, 1801; den andra delen, från 1810, har sitt egentliga värde i en efterskörd ur 1790-talets Stockholms-Post och Läsning i blandade ämnen. En samling epigrammer, madrigaler m. m., tillfällighetsverser och ett omtryck av den 1799 från Delantier översatta komedien »Den otålige» utfylla volymen. Några dikter på franska, som här fått sin plats, äro de enda till offentligheten komna proven av ett mycket omfattande författarskap på detta språk, flitigt odlat särskilt under tiden 1801—1808 och sammanhängande med den eventualitet, som Silverstolpe redan under Reuterholms regim, men framför allt under 1800-talets första decennium räknade med: att nödgas söka sin utkomst i ett annat land.[2] Hans biografi under

[1] Den unge Geijer — för att nämna ett kommande namn — träffas också ett ögonblick i Silverstolpes hem. Det kan ha sitt intresse att höra hans omdöme: »En hygglig, intressant människa af en ganska naturlig artighet, med mycket kunskaper, som det tycktes, och inga pretentioner. Jag tillbragte hos honom en rolig stund (Brev $^{26}/_{2}$ 1804). Ur Geijers brefväxling, s. 33 (Svenska memoarer och bref, 7).

[2] Silverstolpe har bl. a. översatt till franska större delen av sina egna prosauppsatser, ett flertal av Kellgrens avhandlingar, Dalins översikt av svenska lit-

denna tid och efter 1809 anknyter för övrigt till en pedagogisk, språkvetenskaplig och politisk verksamhet, som ej i detta sammanhang skall upptagas till behandling. Här må blott till slut nämnas, att ett nytt kvinnonamn ett ögonblick skymtar, sammanflätat med den döda makans, i en elegisk dikt 1806, och att Silverstolpe 1808 ingick nytt äktenskap.

*

»Om jag yppar», säger Kullberg i sitt minnestal i Svenska akademien,» att det var kärleken, denna sinnesrörelse, så ofta ombetrodd att skapa hjeltar och skalder, som lärde Herr Silverstolpe känslans första harmoniska språk; så har jag blott anfört en vanlig händelse; men jag framställer en annan och ovanligare, då jag tillägger, att i skuggan af den myrten, som belönade hans hjerta, flätade Snillet den lager, som Ryktbarheten sedan fästade på hans hjessa.»[1] På vad sätt och i vad mån denna retoriska blomma har sina rötter i verkligheten torde ha framgått av föregående sidor.

De ha ju till stor del upptagits av, kan man säga, en liten borgerlig roman. Det föreliggande biografiska materialets beskaffenhet har sin andel i detta. Men jag tror mig redan ha givit skäl för det berättigade i att anse såsom mer än en tillfällighet, att Silverstolpes egna autobiografiska anteckningar fått just denna form och detta innehåll, att sålunda hans »passion tendre» — för hans allmänna karaktäristik och för hans karaktäristik som författare — äger mera än ett sidoordnat intresse. Den har varit en central händelse i hans liv, som sträckt sina verkningar till själva hans karaktärsdaning genom att understryka och skärpa det allvarliga, inåtvända i hans lynne. Den har ett dokumentariskt värde därigenom, att den låter oss se glimtar av ett känsloliv, som får allt mer av koncentration på djupet, som föga kommer

teraturen i Vitterhetsakademiens första volym, bidrag av Adlersparre i Läsning i blandade ämnen m. m. Hans här begagnade självbiografi tillhör också detta författarskap på franska språket.

[1] SAH ifrån år 1796, D. 8, s. 166.

att sympatisera med tidens sentimentalitet, där den framträder i ordrikt, ihåligt patos, men som bör känna sig i samklang med och gärna dröja vid ett sordinerat och äkta uttryck för en elegisk grundstämning. Den bekräftar, att vissa tendenser av denna art i hans egen diktning icke äro blott mekaniskt upptaget långods utan ha framgått ur och ge uttryck åt en böjelse i hans naturell. Hans översättning av Gray's kyrkogårdselegi skulle icke ha blivit en av hans bästa dikter, om den tillverkats som blott och bart en översättning och intet annat. ·

Mot bakgrund av denna intimare biografi framträder även klarare det verkliga stämningsläget i och underlaget för de dikter, som Silverstolpe upptagit i sina Skaldestycken i avdelningen »Tillfällighets-verser»: »Dedikation till Emili», »Bukett på den 12 Maj», »Jag drömde», m. fl. Har man honom för sig endast som en moraliserande Cato-figur, blir disharmonien mellan personlighet och litterär pose nästan för våldsam, då han här t. o. m. kan uppträda som en känslogenomströmmad bard, som sjunger sin sång till den fjärran älskade:

> När sent, i skymningen från horisontens rand,
> jag enslig går med harpan i min hand,
> ur strängarna att känslor tvinga,
> då skall ditt namn ifrån mitt bröst
> med vällust gjutas i min röst,
> och svarande ur harpan klinga.[1]

Känner man stämningsläget i hans »passion tendre», och har man sett honom »marchant plongé dans de profondes rêveries» med fiolen i hand, blir detta naturligare.

Det är blott också fullt i överensstämmelse med den visserligen något prosaiskt fattade roll av sångmö, som Silverstolpe i sin biografi tilldelat sin trolovade, då det i nyssnämnda »Dedikation» heter: »Tag då, min *Emili*, tag då under detta förtäckta namn fostren af mitt snille. I

[1] »Dediktation till Emili», tryckt i Sth.-P. 8/2 1797 under titel »Dedication af et eget slag. (Öfwersatt)», men tydligen skriven före giftermålet 1794, sedan Charlotte Brakel återkommit från Finland.

tankarnas oreda hade kanske de flesta af dem ännu i dag legat fördolda, om ej åtankan af dig, af våra öden och vår framtid lifgifvit mitt egenkära anspråk på snillets eller smakens ära. Det hoppet att arbeta för begges väl, det har lättat min möda.» Och man finner slutligen, att följande enkla strofer »till Emili» lika anspråkslöst som sant ge kontentan av det händelseförlopp, föregående sidor velat närmare utveckla:

Den första dag mitt hjerta brann
för dig — då brann det ock för dygden,
för värdet utaf menniskan
och gagnet emot fosterbygden.

Ett vidrigt öde följde mig:
Vi måste skiljas, till min smärta;
men jag beslöt att finna dig,
och finna dig med samma hjerta.

»En ära är för dygden gjord:
hon skall min blyga vandring skydda,
hon samla bröd uppå mitt bord
och lägga tak uppå min hydda.»

Så tänkte jag, och träget gick
i spåren af de vittra gillen:
Odödligheten jag ej fick;
men jag njöt aktning ibland snillen:

Och jag var nöjd. På denna grund
mitt hopp om lyckans hägn jag byggde:
och i en oförväntad stund
mig hennes vingar öfverskyggde.

II.

Estetiska och filosofiska idéer.

Silverstolpes position som författare i det typiska övergångsdecenniet, 1790-talet, ger utan vidare den naturliga frågeställningen vid en undersökning av hans estetiskt-filosofiska ståndpunkt: i vad mån är han »franskklassiker» och upplysningsman, huru mycket har han tillägnat sig av tidens »förromantiska» idéer?

Det visar sig snart, att svaret härpå icke lämpligast vinnes medelst ett försök att genomgående granska och bestämma de definitioner, han fäster vid de specifikt estetiska begreppen: hans intresse är aldrig nog rent vittert för att ge hans reflexion och hans uttalanden på detta område sådan klarhet och nyansering, att de lämpa sig att bygga slutsatser på. Uppmärksamheten måste i stället ägnas åt några karaktäristiska moment i hans allmänna uppfattning, såsom hans tankar om de skilda nationallitteraturerna och deras förutsättningar, hans ställning till det aktuella problemet om smaken, hans syn på vitterhetens och de sköna konsternas uppgift och bestämmelse. Det är spörsmål av denna art hans tvenne större estetiska avhandlingar närmast vilja utreda, svaret på Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens prisfråga »Si, d'après l'accroissement ou le décroissement des Beaux Arts dans un Etat, l'on peut juger avec quelque certitude des Mœurs d'un Peuple», 1790[1], och den på uppdrag av Svenska

[1] Tryckt i akademiens Handlingar, D. 5, Sthm 1796, s. 165 ff.

akademien skrivna, i januari 1800 färdiga undersökningen om »Vitterhetens inflytelse på Allmänna Förstånds-Odlingen och Sederna».[1] Dessa båda skrifter skola sålunda här bli föremål för en utförligare analys, och därmed skall jag sammanställa några belysande uttalanden, hämtade företrädesvis från uppsatser i Stockholms-Posten och Läsning i blandade ämnen.

Av intresse för bestämmandet av Silverstolpes hela tidigare uppfattning är det resonemang, han utvecklar för att besvara Vitterhetsakademiens fråga om förhållandet mellan ett folks konstodling och dess seder. Och härvid synes det mig då först och främst vara anmärkningsvärt och mer än en tillfällighet, att, när på ett ställe — s. 177 — vissa »hommes privilegiés» inom fransk vetenskap och litteratur uppräknas, Helvétius — Silverstolpes stora upptäckt vid några och tjugo års ålder[2] — nämnes i främsta rummet.

Helvétius är som bekant upphovsmannen av en till sin räckvidd ytterst omfattande miljöteori, vilken i sista hand bygger på en enda princip, uppfostran, éducation, detta begrepp då fattat i vidaste bemärkelse såsom sammanfattningen av omgivningens moraliska och intellektuella inflytande, varav människan enligt Helvétius' teori alltså helt och hållet är en produkt. Genom sin »egoism» måste hon vidare betrakta allt ur synpunkten av dess relation till henne själv: hon kan blott med största svårighet tillägna sig en idé eller en smakriktning, som faller utom hennes givna intressesfär.[3] Hennes omdömen och värdesättningar bestämmas härav: »nous n'estimons jamais que les idées analogues aux nôtres»; »l'esprit est une corde qui ne frémit qu'à l'unisson»; »l'estime plus ou moins grande qu'on a pour un

[1] På sammankomsten d. 30 jan. 1800 anhöll Silverstolpe att få underställa sitt arbete akademiens prövning (enl. Dagboken); tryckt i SAH ifrån år 1796, D. 2, Sthm 1802, s. 275 ff.

[2] Jfr ovan s. 20.

[3] »... l'intérêt préside à tous nos jugemens». De l'esprit, Disc. 2, Ch. 1, s. 62. Helvétius citeras här efter Œuvres complètes, T. 1—7, 1784.

auteur, dépend de l'analogie plus ou moins grande que ses idées ont avec celles de son lecteur».[1] Det är sålunda helt naturligt, att även den andliga kulturens produkter få en karaktär, som motsvarar en viss tids, ett visst folks önskningar, upplysning, seder. Medeltiden var vidskeplig och chevaleresk: dess litteratur blev munkhistorier och riddarsagor, »parce qu'ils étoient proportionnés à l'esprit du temps»[2]; fransmännen på Helvétius' egen tid voro ej desamma som på Ludvig XIV:s: de förra ägde blott ett enda verkligt intresse av mera allmängiltig art, kärleken, alltså föredrog man inom dramat Racines genre framför Corneilles, vilken senare däremot i ett annat sekel eller i ett annat land, exempelvis England, med all sannolikhet skulle ha företräde.[3] — Ett folks seder åter — även de till synes mest egendomliga — framgå ur det begrepp ifrågavarande folk har om sin egen välfärd, sitt verkliga eller föregivna intresse, och detta mer eller mindre upplysta begrepp är i sin tur en frukt av rådande lagar och styrelsesätt.[4] Även konstens och litteraturens verk bli sålunda — liksom människan och samhällets hela struktur i övrigt — ytterst produkter av en viss mer eller mindre förnuftig författning. En omvälvning i smak måste också enligt Helvétius' åsikt alltid föregås av en förändring i ett folks seder, lagar och styrelsesätt.[5] Man bör därför djupare sett icke — som Rousseau — tala om konsternas fördärvbringande inflytande på sederna: tvärtom få de förra sin karaktär av de senare, och bägge bestämmas de i sista hand av rådande politiskt-konstitutionella förhållanden.

En del av dessa synpunkter äro ju gemensam egendom bland »les modernes» och »les philosophes», men en jämförelse tycks mig ändock ådagalägga, att det närmast är

---

[1] De l'esprit, Disc. 2, Ch. 3, s. 79, Ch. 4, s. 82, 83.

[2] De l'esprit, Disc. 2, Ch. 19: L'estime pour les différens genres d'esprit est, dans chaque siecle, proportionnée à l'intérêt qu'on a de les estimer, s. 206.

[3] De l'esprit, Disc. 2, Ch. 19, s. 212.

[4] De l'esprit, Disc. 2, Ch. 13.

[5] De l'esprit, Disc. 2, Ch. 19, s. 208.

Helvétius, som Silverstolpe följer vid besvarandet av den förelagda frågan.

Han söker till en början påvisa, att det verkligen finnes ett samband mellan de sköna konsterna och sederna: »c'est dans ce rapport que git le nœud de la question».[1]

Hans definition av en nations seder, »son habitude d'agir relativement à l'intérêt général» (s. 165), är direkt hämtad från Helvétius. Liksom denne fastslår han, att ehuru sederna visserligen äro olika hos olika folk, måste de dock alltid ha samma »syfte» (but): »le bien public», ty även om en nation gäller satsen: »il n'y a pas d'être vivant mal intentionné envers lui-même» (s. 166). Att åter nationerna så olika uppfatta sitt eget bästa beror på deras olika upplysning, religion och lagar. Han söker påvisa denna brokiga mångfald av seder och sålunda relativiteten i uppfattningen om medlen att nå det allmänna bästa genom en bevisföring av den art, vari särskilt Helvétius excellerar — en bevisning enligt dennes ord »avec des armes d'une trempe plus forte que des raisonnemens, c'est-à-dire, avec des faits» men också av densamme utmärkt karaktäriserad såsom »un coup-d'œil rapide sur l'univers»[2] — d. v. s. ett uppradande av spridda etnografiska och historiska fakta, eller föregivna fakta. — Liksom vi sålunda finna den största olikhet i seder, finna vi även den största divergens i uppfattningen av det sköna, i smaken. Vad är det sköna? Det som behagar, d. v. s. enligt Silverstolpe och Helvétius det som uppväcker hos oss »des sensations distinctes & vives, sans être douloureuses».[3] Men — »quels sont les objets qui excitent en nous ces sensations? Pour César, c'était l'autorité suprême, pour Caton, la Liberté; à Sparte, c'était la guerre, à Sybaris, les delices de la table ... pour les Grecs c'était la Musique Dramatique, pour les Germains la seule Musique guerrière», etc. (s. 171 f.). Här möta vi åter den fullkomligaste relati-

[1] Reponse à la question: Si etc. etc., s. 165.
[2] De l'esprit, Disc. 2, Ch. 21.
[3] Reponse etc., s. 171. De l'homme, Sect. 8, Ch. 12, s. 31; Ch. 13; s. 32.

vitet allt efter olika tider och nationer, en relativitet, grundad på olikheten i seder, d. v. s. i intressen: »pour plaire à un peuple il faut choisir dans le même objet les details précisement contraires à ceux qu'il faut pour plaire à un autre»[1] (s. 172). Och liksom Helvétius framhåller Silverstolpe, att en förskjutning av de olika nationernas smaker hän mot en viss likformighet endast kan komma som en följd av »une revolution heureuse en faveur de la conformité universelle des Mœurs» (s. 173). — Emedan sålunda smaken i de sköna konsterna — och därmed i stort sett hela konstproduktionen — är beroende av böjelserna, tyckena hos det folk, där konsterna odlas, och dessa böjelser åter äro resultat av detta folks upplysning, religion och lagar, drar Silverstolpe den slutsatsen, att det bör finnas ett direkt samband mellan »les Goûts, les Vertus & les Vices», emellan de sköna konsterna och sederna, eller som Helvétius uttrycker samma sak: »Il est donc une dépendance secrétement établie entre le goût d'une nation & ses intérêts».[2] — Genom att betrakta de sköna konsterna bör man alltså kunna fälla ett omdöme om ett folks sedliga tillstånd.

Från litterär synpunkt framstår nu som en första beaktansvärd konsekvens av detta resonemang, att Silverstolpe tycks bekänna sig till en fullständigt relativistisk uppfattning av smaken, och att denna relativitet för honom har karaktären av ett empiriskt faktum. »Le Goût», säger han, »qui est-il? Je l'ignore: les Nations n'en sont pas d'accord . . . le Beau, & par conséquent le Goût, qui n'en est que la connaissance, sont des mots dépourvus de signification précise, toutes les fois qu'on ne les applique pas à un certain peuple: en un mot, qu'il n'existe, quant aux objets, ni un seul Beau, ni un Goût universel» (s. 171, 172).

Man frågar sig då också, om det är en i betraktande av tidpunkten mer än vanligt antiklassicistisk teoretisk över-

[1] Ordet intérêt användes ju enligt Helvétius' terminologi just för att beteckna »tout ce qui peut nous procurer des plaisirs, ou nous soustraire à des peines» (De l'esprit, Disc. 2, Ch. 1, s. 62 not).

[2] De l'esprit, Disc. 2, Ch. 19, s. 208.

tygelse, som Silverstolpe här uttalar, och detta med så mycket större skäl, som just denna hans så starkt pointerade uppfattning av smakens relativitet ådrog sig särskild uppmärksamhet vid skriftens granskning i Vitterhets-, historie- och antikvitets-akademien och föranledde en anmärkning av Rosenstein. Efter några erkännande ord om den ordning, redighet och kännedom, varom författarens behandling av det förelagda ämnet vittnade, yttrade nämligen denne enligt protokollet: »Om till äfventyrs ej alla skulle instämma i dess [förf:s] tanka at göra Smaken helt och hållet arbitraire: Om man skulle tro sig berättigad at anse vissa skönheter af det slag at de nödvändigt måtte å alla orter och i alla tider behaga: Om i anledning deraf skulle kunna påstås, at en skilnad bör göras emellan *det* som hör til Menniskan i allmänhet och *det* som växlar och ombytes efter folkslagens serskilte kynne och belägenhet: Och om man skulle hafva skäl at önska det en så tänkande Auctor som denna velat ingå i de grannlaga betragtelser som ämnet under denna synpunkt behandladt, hade kunnat föda, så tviflar jag lik väl at slutsatserna [d. v. s. avhandlingens allmänna resultat] kunnat blifva andre än dem han nu med granskning och rättvisa framstält».[1]

Vid ifrågavarande tidpunkt äro ju ändock Silverstolpes synpunkter på smaken långt ifrån någon nyhet för de konstteoretiska uppsatserna och avhandlingarna, icke ens för de speciellt akademiska: den ortodoxa klassicismen med dess absoluta smaklära är genomgående på retur, och man har i stället kommit till en insikt om nödvändigheten att ta hänsyn till vad erfarenheten lär: »les Goûts» ha fått betydelsen av fakta, som man i varje fall måste ta med i räkningen. Vi träffa hos de flesta av tidens vittra teoretici en sådan opposition mot regeltvång, mot en uteslutande smak, förbunden med ett empiriskt betraktelsesätt, och detta även hos Silverstolpes kritiker Rosenstein. Ty Warburgs resumé av dennes »Anmärkningar om vitterhet och smak» vari

[1] Akademiens protokoll 16 febr. 1790.

säges, att Rosenstein här sökt hävda möjligheten av en smakteori »byggd på de bästa exempel»[1], försummar i viss mån att framhäva, vad denne själv är angelägen att betona. »Grundvalen till denna teori», säger han, »är människokännedomen stödd på erfarenheten.» Smakläran skall bli en empirisk vetenskap: »denna vettenskap skall blifva hvad nästan all annan vår kunskap är, en historia om vår erfarenhet, en samling af rön med några få anmärkningar, några få slutföljder, och ännu färre lagar och grundsatser».[2]

Men vid denna för tiden utmärkande empiriska syn på den litterära smaken är dock en anmärkning att göra, en distinktion att framhålla. Betecknande är — för att nu närmast tala om Rosenstein — vad denne tror sig kunna uppnå genom sitt förfaringssätt: han hoppas därigenom kunna urskilja något konstant och allmänmänskligt från det växlande och individuella, att kunna förena »nationernas samstämmande bifall med skiljaktigheterna i deras smak», eller som han i full överensstämmelse härmed men ännu mera pregnant uttrycker sig i kritiken över Silverstolpes avhandling, han vill få fram det som »nödvändigt måste å alla orter och å alla tider behaga». Rosenstein tror sålunda, som han säger, på »menniskan i allmänhet» — en standardtyp med i huvudsak likartat omdöme, vilken egentligen kan återfinnas i vilka regioner och vilka tider som helst, blott vissa mer eller mindre lösligt vidfästade fördomar avlägsnas genom en rationell behandling, med ett ord: blott »upplysningen» fått verka. Han — och med honom flertalet av tidens vittra teoretici — är ännu, trots sin proklamerade empirism, för hela sin åskådning bunden vid den människouppfattning, vars övervinnande är utgångspunkten och förut-

[1] Schück & Warburg, Illustr. svensk litteraturhistoria. 2:a uppl. D. 2, s. 349.

[2] SAH ifrån år 1786, D. 2, s. 74, 70. Jfr Rosensteins uttalande i levnadsteckningen över Frondin i Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien d. 20 mars 1787: »... det är först ifrån den tid, då den sanna Philosophien lärt oss at i alt nyttja erfarenheten och deraf göra et rätt bruk, samt at gå til de enkla grunderna af de mäst sammansatte begrep. ... som smakens grunder icke ensamt blifvit sökte i Rhetoricor och Poëticor, utan äfven i mennisko-hjertat (Vitterhetsakademiens handl., D. 5, s. 303 f.).

sättningen för romantikens hela litterära betraktelsesätt. Överensstämmelsen med det allmänna, »odlade» förnuftets fordringar är framför allt det avgörande för konstproduktens värde, dömandet enligt denna norm kommer i första hand; synpunkten på litteraturerna såsom nödvändiga, i de djupaste och mest konstanta orsaker bottnande uppenbarelser av folkens och individernas liv, intresserat studium och försök till allsidig förståelse just av denna anledning — romantikens speciella strävan med rötter i Montesquieus allmänna människointresse och Rousseaus kärlek till den individuella, medfödda, naturbundna egenarten — dessa synpunkter ligga fjärran från Rosenstein och de kritici, som stå på samma linje som han. Det är detta, som gör deras smakrelativism så ytterst betingad, och som skiljer dem redan från en samtida skola, vars grundsyn på de litterära företeelserna utgår från dessa nyssnämnda, ett mera historiskt och ett mera verkligt romantiskt betraktelsesätt förebådande teoretici.[1]

Dessa anmärkningar förbundna med det påvisade beroendet av Helvétius ange utan vidare, i vad mån Silverstolpes uppfattning här kan sägas representera någonting »förromantiskt». Den smakens relativitet, han gör gällande, är djupare sett icke artskild från den, hans kritiker också medgiver, och förromantisk, om man som motsats uppställer den absoluta klassicismen. Hans syn på de olika litteraturernas allmänna förutsättningar är bestämd av Helvétius, och denne tror ju dock till slut i eminent grad på »människan i allmänhet» — en människa, som icke differentieras genom olika naturanlag, ej heller genom en miljö i Montesquieus bemärkelse utan av en miljö, som till sitt innersta väsen icke är något annat än en statsförfattningens uppenbarelseform. Seder och konstprodukter skifta visserligen i överensstämmelse med olika nationalkaraktärer men äro därför icke i egentlig mening organiskt, »historiskt» utvecklade, ty na-

[1] Jfr för ovanstående Blanck, Den nordiska renässansen, särskilt inledningskapitlet; Lamm, Kellgrens journalistiska verksamhet i Stockholmsposten (Samlaren, Årg. 34, 1913, s. 69 ff.); Nilsson, Jakob Fredrik Neikter, ibid. s. 177 ff.

tionalkaraktären kan helt hastigt förändras genom en ny konstitution. »Chez tous les peuples», säger Helvétius, »ce caractère ou change tout-à-coup, ou s'altère peu-à-peu, selon les changemens subits ou insensibles survenus dans la forme de leur gouvernement».[1] Detta är också Silverstolpes åsikt. En nations karaktär är ingenting annat, ingenting mera konstant, än dess idéer, meningar, fördomar, resultat av dess upplysning, religion och lagar.[2] Betecknande — icke minst för hans politiska tänkesätt under dessa den franska revolutionens första år — är hans anmärkning i samband med ett nedsättande omdöme om den franska litteraturen i jämförelse med den engelska: han toge härvid blott hänsyn till fransmännen och deras litteratur sådana de hittills visat sig, icke sådana de kunna bli »après l'etablissement d'une nouvelle constitution».

Vi möta sålunda på denna punkt i Silverstolpes utveckling en i alla avseenden typisk upplysningstankegång, den teoretiska position, som är grundvalen för upplysningens lättvindiga reform- och förändringsoptimism. Den lyser ogrumlad igenom t. ex. i hans 1792 prisbelönta »Skaldebref till dem, som söka ett odödligt namn»:

> »Det ljus, som andra tändt,
> Blygs ej att visligen till dina länder flytta»,

utropar han här i en apostrof till monarken.

> Se hvilka fördomar från flera tidehvarf,
> Till Folkens osällhet, med throner gått i arf:
> Var starkare än de, och visare än Tiden.
> I Europa re'n den midnatt är förliden,
> Som qväfde födelsen af Menskligheten ljus;
> Okände för hvarann vid brytningen af dagen
> Re'n Folken, famlande på Despotismens grus,
> Med våld begära hägn af Sanningen och Lagen.
> — — — — — — — — — — — — —
> Skänk Folken all den Rätt Naturen åt dem bar.

[1] De l'homme, Sect. 4, Ch. 2: Des changemens survenus dans le caractere des nations, & des causes qui les ont produits, s. 8.

[2] a. a., s. 166. — Jfr nedan s. 101, att Höijer från sitt mera historiska betraktelsesätt vänder sig mot just denna Silverstolpes uppfattning av nationalkaraktären.

Det är sin tro på en kosmopolitismens, förnuftets och den naturliga rättens snart inbrytande tidsålder, han här förkunnar, och sin övertygelse, att folken utan undantag och oavsett sitt föregående äro beredda att taga emot allt detta, blott den upplyste fursten vill giva det som en »skänk».

Får då någonsin Silverstolpes uppfattning av här berörda problem en mera verkligt »historisk», romantisk prägel, undergår hans allmänna syn på människan och nationalkaraktären någon förändring? Denna fråga är givetvis även av vikt för bedömandet av hans litterära utveckling. Så är otvivelaktigt till en viss grad förhållandet, och dessa ansatser till en omvärdering framträda hos honom under reflexion över samma fenomen, som i så stor utsträckning inverkat bestämmande på romantikens betraktelsesätt: den franska revolutionen.

Sitt största intresse har det att från rent politisk synpunkt iakttaga denna förskjutning i Silverstolpes åskådning, som från en mera »filosofisk», ideologisk tro på den abstrakta förnuftsmässiga »sanningens» rätt och förmåga att utan vidare göra sig gällande alltmer närmar sig till en ståndpunkt, som praktiskt i mycket överenstämmer med den historiska skolans, ehuru teoretiskt icke grundad på ett egentligt föregripande av dess idéer utan på tankar framhävda redan av Montesquieu och Rousseau.[1] Några av hans viktigaste uppsatser i Stockholms-Posten under 1790-talet, exempelvis »Reflexioner om Frihet och Jämnlikhet» (1793: 24, 25), »Anmärkningar wid de omdömen som fällas öfwer Fransyska Revolutionen» (1794: 46, 47) m. fl. avvika redan från hans ståndpunkt 1789. De äro försök att finna sig till rätta i det kaos, att rädda sig ur det idéernas skeppsbrott, som syntes bli en följd av den så förhoppningsfullt hälsade franska omstörtningen. Han utbildar — till en början i nära anslutning till Rosensteins skrift »Om upplysningen» — ett slags »moderationssystem», som

[1] Jfr Brusewitz, Representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag, s. 49 anm.

fordrar billighet i omdömet över de timade händelserna, ett omdöme grundat på verklig kunskap och lidelsefri undersökning, varvid han tydligen har i tankarna Helvétius' grundsats, att alla falska slutledningar uppkomma ur bristande kunskap och förblindande passioner.[1] Men å andra sidan bottnar detta system också i en viss intellektuell pessimism, framgången ur en nyförvärvad insikt om de irrationella elementen i nationers och människors lynnen. Det blir allt mera tydligt för honom, att teoretiskt sett högst önskvärda och förnuftiga förändringar i ett folks styrelse icke utan vidare även kunna införas i praktiken, att det icke är konstitutionen, som skall skapa tänkesättet, utan tänkesättet, »allmänna opinionen» — ett viktigt begrepp, som han nu börjar införa i sina resonemang —, som skall skapa konstitutionen. Mognast kommer denna ståndpunkt till uttryck i den uppmärksammade broschyren »Hvad synes Allmänna Opinionen önska till en, nu möjlig, förbättring af svenska statsförfattningen?» (1809). Han framhåller här, att det icke kan vara fråga om att nyskapa utan om att reformera. Ett nyskapande kan ske, då en stat så att säga grundas utan ett historiskt föregående, som t. ex. Nordamerikanska republiken, men däremot är det »mot naturen att en gammal stat omskapas hastigt, att seklers vanor nedslås på en dag». Och han tillägger: »Jag, som skrifver detta, såg med förtjusning, jag bekänner det, ett länge förtryckt folks representanters mäktiga och ädla försök att åter förhjelpa det till njutningen af alla sina medborgerliga rättigheter; men jag kände icke då, att intet folk i Europa är ännu genom sin upplysningsgrad moget att mottaga, än mindre behålla, en fullständig medborgerlig frihet. Och hvilken skulle en sådan upplysningsgrad vara? Den, i kraft af hvilken allmänna opinionen, enig att kullrifva det odugliga i sin grund, vore i samma stund enig om det som skulle uppföras i stället. Sådan, vi sågo det, fanns den

[1] »Tous nos faux jugemens sont l'effet ou de nos passions, ou de notre ignorance». De l'esprit, Disc. 1.

icke i Frankrike.» Det är sålunda närmast en förminskad tro på upplysningens redan vunna utbredning och på dess förmåga av hastig verkan, som här framträder, men den viktigaste orsaken till detta förhållande finner Silverstolpe nu — och detta är anmärkningsvärt — just i folkens svårföränderliga, svårpåverkade nationalkaraktär. Han jämför den svenska nationen med en lärjunge, som, »stadd under den förvirrade uppfostran af ombytta lärare, mångfaldiga gånger, villigt eller ovilligt, måst bryta sitt yttre lynne i mer och mindre vanskapliga former, och detta med så mycket större svårighet, som dess temperaments-karakter ändå förblifvit densamma»[1], dess »lyckliga tröghet» och »fruktansvärda stolthet» ha aldrig upphört att göra sig gällande. Han framhåller vidare, att dess viktigaste institutioner mera äro »vanor» än frukter av grundsatser och just därför desto svårare att omskapa, och slutligen att det fysiska läget och klimatet inverkat retarderande på en omformning i enlighet med rent förnuftsmässiga ideal.[2]

Denna förskjutning i Silverstolpes uppfattning av nationalkaraktärens princip har nu också sin motsvarighet i en något förändrad uppfattning av individen, av människan. Kan man i förra fallet säga, att det är Montesquieus kalkylerande, ständigt hänsynstagande relativism, som fått göra sig gällande på bekostnad av Helvétius' otåliga tro på ett mera allmängiltigt recept, så är det i senare fallet Rousseaus blick för den individuella medfödda egenarten, som kommer i konflikt med Helvétius' maxim om den ursprungliga absoluta likheten i anlag och därav följande obegränsade perfektibilitetsoptimism.[3] Vi erinra oss från Silverstolpes självbiografi, hur han säger sig en gång — tydligen just i anslutning till Helvétius' utredning — ha varit övertygad om att varje människa »bien organisé de corps & d'esprit», d. v. s. med de av Helvétius angivna allmänna förutsättningarna —

[1] a. a., s. 4 f.
[2] a. a., s. 5.
[3] Jfr Keim, Helvétius, sa vie et son œuvre, Paris 1907, särsk. s. 510 ff.

bör kunna nå samma resultat som en annan, men att han senare funnit detta vara »une maxime fausse dans toute son étendue».[1] Han har tagit upp detta problem till granskning i en uppsats med titel »Om den allmänna principen för Uppfostrans verknings-förmåga»[2] och frågar: »Är Menniskan hvad hon är, genom sin Physik, eller genom sin Uppfostran?» Båda dessa satser ha funnit lika ivriga försvarare, säger han; själv vill han nu inta en förmedlande ståndpunkt. »Uppfostran» definierar han i likhet med Helvétius som »alla yttre omständigheters inflytande uppå oss», och dess makt är för visso oerhört stor. Men dess verkningsförmåga måste dock, framhåller han, vidkännas en inskränkning och till sitt resultat bli beroende av vissa i människans egen konstitution liggande, individuellt växlande element, som bilda grundlaget för hennes förmåga att känna och begripa. Detta är hennes specifika temperament — »grundämnenas olika blandning i våra kroppar» — vilket icke kan förändras utan till sin natur är ärftligt. Med olika temperament födas vi: »såsom hufvuddrag i Lynnet, kunna de ej förvärfvas. Det äro dessa som blanda sig i alla våra företag, ja dessa, utan hvilka vi hvarken skulle äga vilja eller förmåga at verka. Kunskapen at verka beror af Uppfostran allena».[3] Uppfostran — de bestämmande yttre omständigheterna — kan därför ej verka allt, och den kan ej verka lika på alla.[4] Insikten om denna outplånliga olikhet medför, att Silverstolpe med tanke på individens omformande och fullkomnande måste göra samma yrkanden som med avseende på nationens: inga överdrivna förhoppningar på en snabb verkan, intet allmängiltigt recept enligt abstrakta förnuftsgrunder, ty »Uppfostrans verknings-grad hos hvarje menniska bestämmes af dess medels enlighet eller stridighet med egenskaperne af hennes Temperament» på sådant sätt, »at en fullkomlig stridighet skulle emellan Naturen och Upp-

[1] Jfr ovan s. 42.
[2] Läsning i blandade ämnen, 1797, nr 4, s. 25 ff.
[3] a. a., s. 31.
[4] a. a., s. 36.

fostran åstadkomma en täflan om öfverlägsenhet, som gjorde bägge onyttige; och at en fullkomlig enlighet skulle uppföra menniskan til hennes högsta tänkbara fullkomlighet».[1]

Vi finna således, att Silverstolpes uppfattning både av nationernas liv och av människan med tiden blir mindre rationalistiskt schematisk, mera konkret och nyanserad — genom reflexion över samtida historiska händelser och även, vilket jag tror framgår, om man tänker på hans självbiografi, genom djupt kända personliga erfarenheter. Icke så att han någonsin förlorar tron på möjligheten att förnuftigt leda utvecklingen — perfektibilitetstanken blir alltjämt underlaget och sporren för hans verksamhet — men han får blicken öppnad för förut obeaktade verksamma eller från hans synpunkt kanske snarare konserverande krafter i folknaturellen och intresse för individens egenart: man lär sig nämligen, säger han, »at rättare värdera och högre älska menniskor, då vi af dem ej begäre mera, än deras natur ytterst kan medgifva».[2]

Med sådana allmänna synpunkter som dessa — vilka haft ett avgjort inflytande på Silverstolpes politiska och pedagogiska verksamhet och skriftställarskap — tyckas ju vissa förutsättningar vara givna även för en mera verkligt romantisk, historisk uppfattning av de litterära företeelserna. Men på detta område gäller nog i ännu högre grad, att vad Silverstolpe kommer fram till, är ansatser på upplysningens grund. Han vet att uppskatta alla de tre huvudlitteraturerna: från den franska utgår han själv, och där har han sin största beläsenhet; den engelska sätter han ur vissa synpunkter högst och mottager starka intryck därifrån; litterära underrättelser från Tyskland ber han upprepade gånger sin bror i Wien sända och försäkrar i ett brev 1801, att den tyska litteraturen »nu för tiden är förträfflig»[3]; med den danska

[1] a. a., s. 37. De synpunkter, S. här gör gällande, överensstämma mycket nära med dem, Diderot framhåller i sin — först i samma tid publicerade — Réfutation suivie de l'ouvrage d'Helvétius intitulé de l'Homme. Jfr Keim, a. a., s. 510, 514.

[2] a. a., s. 38.

[3] Till Fr. Sam. Silverstolpe, $^{14}/_{4}$ 1801.

vitterheten kommer han i kontakt bl. a. genom sitt medlemskap i Skandinavisk Literaturselskab.[1] Detta allt röjer en viss delaktighet i det slutande 1700-talets kosmopolitiskt litterära strömning.[2] Han har — liksom Kellgren — skrivit en beaktansvärd uppsats mot kravet på en »uteslutande smak».[3] Mindre förlåtligt än att sakna smak, säger Silverstolpe här, är att äga »en uteslutande Smak». »Det är rätt litet sälsynt at träffa människjor af fin odling och äfwen af snille, som til Ideal för sina omdömen antaga blott en wiss Nations Smak och Maner, eller ock et wisst slag af Poesi, Målning, Musik, m. m.» Man tvistar om företrädet mellan Homeros och Virgilius, mellan Piccini och Grétry, mellan Kellgren och Lidner, mellan den franska litteraturen och den engelska. Med en tankegång, som erinrar om Kellgrens Thorildskt klingande regel, att allt är skönt i sitt förhållande, allt fullkomligt i sitt ändamål[4], fastslår Silverstolpe, att sådana tvister äro »nästan non-sense»: man jämför härvid saker, som måste ha olika jämförelsenormer. Ställer man upp den franska litteraturen mot den engelska, måste man ta hänsyn till deras i grunden olika »esprit»: »klarhet, finhet, ädelhet, sanning, behag, känsla å ena sidan; djerfhet, höghet, styrka rikedom, målning å den andra. Hwilkendera Nationens Poesi bör nu tjena til ideal för Smakens omdömen? Kan man säga at någondera har företrädet? Dertil fordrades at kunna säga hwilkendera är den rätta: och kan det rimligen sägas? Äro ej alla de upräknade egenskaperna lika riktiga, nödwändiga, lyckliga beståndsdelar af Skaldekonsten? — Hwem har då lof at säga: Franska Litteraturen

[1] Jfr Bajer, Nordens politiske Digtning 1789—1804, s. 114, 209. Clausen, Skandinavismen, s. 12 ff.

[2] I de reflexioner över svensk nationalkaraktär och svenska förhållanden Silverstolpe delger Stockholms-Postens läsare i ett »Bref til Lord A***» (1796: 146), framhåller han kraftigt nyttan av allsidiga impulser utifrån: »Sedan Fransyska Språket här blifwit almänt, hafwa Smak, Granskning och Correction utspridt sig. Tankans frihet och Engelska Språket hafwa framkallat Djupsinnigheten och det mogna Wettet. Tyska Författare börja ock mer och mer kännas, och deröfwer bör Uplysningen gratuleras.»

[3] Reflexioner öfwer en uteslutande Smak. (Sth.-P. 1798: 3.)

[4] Om skadan af en uteslutande smak. (Saml. skr., Bd 3, Sthm 1796, s. 276.)

är den första! — Det ges ingen Musik sådan som den Italienska! m. m.? Et sådant uttryck är antingen en fåkunnighet eller en skamlöshet, måhända oftast bägge delarne.»

Nu är det emellertid karaktäristiskt och förtjänt av uppmärksamhet, att Silverstolpe anfaller dessa kategoriska smakomdömen i sista hand därför, att de måste betecknas som fördomar framgångna ur bristande upplysning. »Det synes som den tålsamheten at ej ogilla hwad man ej med full känsla bifaller, borde wara en följd af al slags förståndsodling. En mycket måttlig grad af odling borde altid från det ringa wi wete föra oss til påminnelsen af hwad wi sakne: och hwad naturligare följd af denna hugkomst, än at ej wåga äga en afgjord tanka öfwer ämnen dem wi ej nog jämfört, eller nog betänkt? Hwad wore naturligare, än at något skönt kunde gifwas, som andre insågo, men icke jag; något Originalt inventeradt, som wore sublimt, utan at inträffa med odlingen inom en wiss Nation, eller med begreppens förbindelser i min egen hjerna; något känslofullt med sanning måladt, för hwilket min erfarenhet eller min ställning wägrat mig lägligheten at äga sinnen. — Men denna blygsamma medgift af egen otilräcklighet i urskilning och känsla åtföljer ej omedelbart Kunnigheten, Lärdomen, Witterheten, Snillet: den åtföljer Uplysningen.»[1] Med andra ord: Silverstolpes litterära relativism, eller kanske rättare tolerans, är nu inordnad i hans allmänna »moderationssystem», har samma teoretiska grund, som hans avsky för fanatism, i vilken form den än uppträder. I en uppsats följande år (1799) »Om moderation» finna vi också mycket riktigt den litterära »immoderationen» ställd i linje med den politiska och religiösa intoleransen, upplysningens vanliga anfallsobjekt.[2]

[1] Jfr Rosensteins idealbild av en upplyst: en människokännare som av filosofien vetat draga den nyttan, »att kunna älska ett, utan att sky ett annat; att kunna berömma ett, utan at lasta ett annat, att gifva hvar sak sitt rätta värde, och tro det ganska få gifvas, hvilka icke förtjena den vises uppmärksamhet». Anmärkningar om vitterhet och smak (SAH ifrån år 1786, D. 2, s. 66).

[2] Läsning i blandade ämnen, 1799, n:r 23 & 24, s. 17 ff.

Med sin resonemangsvis på detta sätt motiverade litterära kosmopolitism och tolerans förenar Silverstolpe slutligen också ett rent subjektivt krav att okvald få älska, vad han finner älskvärt, röras av det som griper hans känsla. »Så högt jag ifrar mot en uteslutande Smak», säger han, »så litet wille jag wägra någon at säga: Jag läser helst Engelska Auteurer — Jag ser helst målningar af Italienska Skolan m. m. Sådana uttryck kunna aldrig bestridas. Det kommer an på tonen om de äro blygsamma eller myndiga. Mången säger dem ock i sin hjertans menlöshet: och de böra förthy ej näpsas, ty til sit enskilda tycke har hwar och en sina skäl, dem oftast ingen annan dödlig har den gåfwan at utfinna.»[1] Det är också denna subjektiva känslogrund i hans egen naturell, som driver honom till de engelska elegikerna, och som kommer honom att med hänförelse mottaga en diktning, som visade sig vara alltför avancerad för de flesta samtida: Kellgrens senare verk, särskilt »Nya skapelsen» — »et foster af en rusig inbillning, utan oreda; man skulle snart sagt tro den vara författad för varelser kringsväfvande i jordens athmosphere, . . . et sublimt bevis til hvad hög grad förtjusning och lefvande imagination kunna finnas hos en Man af det klaraste och det finaste förstånd.»[2]

På en viktig punkt kommer nu emellertid den tolerans, som kan sägas i allmänhet utmärka Silverstolpes litterära position, till korta.

Inledningsvis har jag anmärkt, att hans eget författarskap närmast är ett praktiskt arbete i upplysningens och medborgerlighetens tjänst, framgånget ur en klart fattad teoretisk övertygelse om vad som bör vara målet för all verksamhet över huvud taget. Det är denna utilistiska grundsyn, som i själva verket till slut tränger alla friare tendenser åt sidan, som ger Silverstolpes konstuppfattning dess av-

[1] Reflexioner öfwer en uteslutande Smak.
[2] Recension af Kellgrens Samlade skrifter. (Litteraturtidn., 1796, s. 426 ff.)

gjort antiromantiska karaktär, dess mest typiska 1700-talsprägel.

Man kan säga, att Rosensteins anmärkning mot Silverstolpes svar på Vitterhets-, historie- och antikvitets-akademiens prisfråga, att denne gjort »Smaken helt och hållit arbitraire», ur viss synpunkt är alldeles oberättigad. Det är tvärtom en mycket bestämd smakprincip, som här urgeras — den är blott icke estetisk.

Om folken genom sina olika av deras politiska författningar beroende upplysningsgrader ha olika föreställningar om det allmänna bästa, om därför sederna förete de egendomligaste kontraster, så har dock som en frukt av den sanna upplysningen en absolut regel framgått: »tout ce qui blesse les droits naturels de l'homme & pour le maintien desquels les hommes se sont rassemblés en Societé, n'aboutit à la felicité d'aucun peuple».[1] Liksom sålunda maximen om »de mänskliga rättigheterna» är normen vid en värdesättning av sedernas tendens, blir den det också för de litterära verkens: om dessa tyda på en allmänanda utvecklad under en konstitution på de mänskliga rättigheternas grund, då, och endast då, äro de enligt Silverstolpes här framförda mening verkligt goda. Hans »allmänna regel»: »une Nation doit avoir les Mœurs bonnes à mesure que les Beaux-Arts présentent des objets réellement utiles à l'Etat, & que les productions des Arts sont marqués au coin du bonsens & de la liberté»[2] — denna regel innesluter en fordran på de sköna konsterna, och enligt Silverstolpes mening en ofrånkomlig sådan. Och här finnes nu den främsta orsaken till att han i grund och botten — trots all litterär tolerans — dock för egen del måste sätta den engelska litteraturen såsom helhet betraktad över den franska. Engelsmannens verk, säger han här, utmärkes av storhet i valet av ämne, djärv fantasi, ädla och djupa idéer, sanning i känslan, glödande frihetskärlek, hat till slaveri, oförskräckt rent språk; hos fransman-

[1] Reponse etc., s. 174.
[2] a. a., s. 176.

nen däremot överallt riktighet, finhet, precision och en enastående skicklighet att göra någonting angenämt och spirituellt av bagateller, men samtidigt, vilken försiktighet att icke säga för mycket, vilken litenhet i idéer, vilken brist på ädla och djupa känslor, vilken mängd av indifferenta ämnen — överallt smicker, löjligheter, epigrammer, chansoner och madrigaler. Man må blott jämföra, hur Thomson och St. Lambert behandlat samma ämne: »il ne sera pas difficile ... d'y distinguer l'homme libre du Français».[1] Den engelska litteraturen, men icke den franska, avspeglar »l'homme libre», dess »esprit» bär det fria samhällets prägel, och den är därför god.

Denna rent civistiska syn på de litterära företeelserna framträder ännu tydligare, då han anlägger ett kvantitativt betraktelsesätt och frågar, om man kan beteckna ett folks seder såsom goda eller dåliga av den anledningen, att konstodlingen och konstintresset vunnit större eller mindre utbredning inom nationen.

De sköna konsterna, som närmast åsyfta att behaga, äga icke i själva sin natur någonting fördärvbringande: det är nämligen i och för sig icke förkastligare att söka nöjet än att fly smärtan. Det är först, om sederna redan blivit fördärvade genom ogynnsamma politiska förhållanden, som faran kommer. »Ainsi, dirigés & pervertis par les Mœurs, les Arts, d'agréables & utiles qu'ils étaient, deviennent nuisibles.»[2] Och när konstprodukterna fått denna karaktär av redskap åt en bakslug Augustus, då växa faran och skadan i proportion med deras spridning.

Har förra delen av detta Silverstolpes resonemang överensstämt med Helvétius' tankar[3], blir det på sist berörda punkt retoriken från Rousseaus första discours, som tränger igenom: »Qu'importent les jeux brillans de l'Imagination, sans l'avantage d'un bonheur solide? En dorant ses chaînes,

[1] a. a., s. 178 f.
[2] a. a., s. 183.
[3] Jfr särskilt De l'homme, Sect. 5, Ch. 10: Des causes de la décadence d'un empire.

en sentira-t-on moins le poids? Quelle illusion étrangere compensera le sentiment intime du mal public? ... Non, jamais les cœurs nobles ne gouteront bien les plaisirs illusoires, lorsque l'Etat languit abandonné à la depravation.»[1]

Men bakom denna deklamation ligger emellertid också med all sannolikhet något mera än en civistisk förkunnelse i största allmänhet. Silverstolpes avhandling skrevs 1789—90. Inom de patriotiska kretsar, han tillhörde, var vid denna tid Augustus — uppfattad så som Silverstolpe här framställt honom — ofta blott ett annat namn på Gustav III. I full analogi med det förfaringssätt, han använder i äreminnet över Sten Sture d. y. (1791), och som jag längre fram skall närmare belysa, har Silverstolpe tvivelsutan också här velat inlägga en mera aktuell syftning i sina ord.

Hur hade Augustus förfarit med det fria Rom?

... un Prince tel qu'Auguste monte sur le trône dans l'intention d'envahir à tout prix l'autorité suprême: pour écraser la liberté, il n'exercera pas tant de cruautés que Sylla, son lâche caractère aura recours à l'artifice; il tâchera de détourner indirectement les yeux des Citoyens de l'administration des affaires publiques. La gloire, pour laquelle ils demeurent encore passionnés en perdant la Liberté, il ne la leur refusera pas; mais il leur offrira d'autres moyens pour la meriter. Entre autres il leur ouvrira la carrière des Beaux-Arts. ... Insensiblement on parviendra au point de ne pouvoir se passer du plaisir que procurent les Beaux-Arts. Dejà la genération libre sera éteinte: une nouvelle aura pris sa place: alors les Arts seront cultivés par un grand nombre de personnes, parceque dejà on ne sait plus qu'un Citoyen a des soins plus importans.[2]

På samma sätt hade Ludvig XIV gått tillväga med fransmännen: han förändrade deras seder genom att leda deras passioner på falskt spår genom att skapa nya behov:

Veut-on dominer? Ce ne sera plus par la vertu. Veut-on des Lauriers? De Citoyen qu'on était, on deviendra Artiste. Les esprits encore en mouvement après la perte de la liberté, voudront être émûs: ils recevront le soulagement que leur offrent les Arts par

[1] Reponse etc., s. 186.
[2] a. a., s. 184 f.

l'attrait du plasir, & peu à peu ils s'accoutumeront à se passer de leurs droits naturels & sociaux.[1]

Och vilka voro Gustav III:s avsikter? En patriot, som fått sina ögon öppnade på 1789 års riddarhus, kunde utan svårighet i Svenska akademiens stiftelsehandlingar återfinna samma svekfulla tankar bland de lovord, den nye Augustus här ägnade sin egen regering. I brevet om Akademiens inrättning hade ju konungen framhållit de sköna konsternas omvårdnad som ett av medlen vid hans »Faderliga bemödande» att »utplåna minnet af de förra ohyggliga tider» — d. v. s. av frihetstiden:

Vi hafve ock ansett för ett af de mest lysande tecken af allmän trefnad, då Vettenskaper, fria Konster och Vitterhet sig utsprida, samt ingen ting mera tjenande till ett Folks seders behaglighet och följakteligen till bibehållande af allmän ro, än då sådana Förståndets och Smakens ädla delar sig förkofra och tilltaga.[2]

Och i sitt tal om orsakerna till Akademiens stiftande hade han utpekat den nya ära, som återstod att vinna för svenska medborgare under den »inhemska sämja» och »utländska säkerhet», han åtagit sig att upprätthålla. Det eldiga snillet, som drives av passionerna, måste finna ett utlopp, ett verksamhetsområde, annars förkolnar det, eller blir det farligt för det allmänna lugnet. Vitterheten och de bokliga konsterna borde nu bli vädjobanan för denna ärelystnad:

Ty menniskorna äro så skapade, att endast rörelsen uppeldar dem, att de äska starka driffjädrar att upptäcka de gåfvor naturen dem gifvit, att lugnet, under hvilket de äro allena lyckliga, förbereder större hvälfningar, då ej en försigtig vaksamhet bereder dem tillfällen att göra sig nyttiga och vidfrägdade . . .[3]

Gent emot en politik, som åsyftade att på detta sätt liksom erbjuda de sköna konsterna som surrogat för medborgerliga rättigheter och skyldigheter, måste en frihetens försvarare höja en varnande röst och erinra om att »un Citoyen a des soins plus importans». Slutet av Silverstolpes

[1] a. a., s. 184.
[2] SAH ifrån år 1786, D. 1, s. 5.
[3] SAH ifrån år 1786, D. 1, s. 10.

avhandling formar sig också till en uppmaning till fädernes-landet:

Et Toi, ma Patrie, conserve le fond de tes anciennes Mœurs; loin de souffrir qu'elles s'ecartent du but de la Societé, raproche les en de plus en plus; sois toujours la patrie des legislateurs bien intentionnés, des philosophes éclairés, des hommes vrais & magnanimes; permets & honore la verité, dût-elle te déplaire; adore la Justice, mère de toute autre vertu; — & les bras ne manqueront jamais à la défense ni de tes frontières, ni de ta liberté.

Som vi funnit, leder redan denna avhandling Silverstolpe in på »rousseauproblemet» i trängre bemärkelse — konsternas och vitterhetens positiva inverkan på medborgarandan — ehuru han genom sin anknytning till Helvétius företrädesvis kommit att betrakta dem såsom mera passiva, verkande i överensstämmelse med en förut given, av statsförfattningen beroende och med statsförfattningen växlande »esprit». Liksom han emellertid härvid måst medgiva, att vissa skalder genom »un esprit superieur» och »un caractere original» kunna arbeta oberoende av rådande seder — men då också med risk att möta oförstånd hos sin samtid[1] — så är det också hans fordran, att den skald, som för egen del vunnit »upplysning», måste söka påverka sin oupplysta omgivning. Vitterheten bör verka i upplysningens tjänst genom att framställa efterföljansvärda exempel men också genom att meddela kunskaper.

Denna allmänna fordran hos 1700-talets utile-dulci-estetik sammanhänger nära med tidens konstnärliga imitationsteori. I sin mest subtila form hade ju problemet om de naturefterhärmande konsternas kunskapsvärde avhandlats — med från varandra avvikande resultat — av Platon och Aristoteles. Sjuttonhundratalet tar i allmänhet frågan enklare: vitterheten innehåller genom sin imitation av naturen ett kunskapsstoff, som den genom sin speciella

[1] Silverstolpe nämner här Milton, liksom Helvétius i sitt kapitel De l'esprit par rapport à l'univers (De l'esprit, Disc. 2, Ch. 26).

form framlägger på ett angenämt sätt. Den kan tjänstgöra s. a. s. som ett slags förnuftets barndomsskola, en skola för enklare andar, som ännu ej förmå tillägna sig det abstrakta, begreppsmässiga vetandet — ett uppfattningssätt, som man finner tillämpat även i stort, med tanke på mänskligheten hela utveckling särskilt i nyare tid: på den diffusa och tämligen onyttiga »eruditionen» under 1500-talet hade följt 1600-talets företrädesvis vittra, skönlitterära arbete, vilket åter haft sin största betydelse såsom förberedelse till det i egentlig mening »filosofiska» 1700-talet. Detta är d'Alemberts observation i Encyclopediens Discours préliminaire, och Helvétius, för att nämna ett annat exempel, konstaterar, att »dans la Grèce, dans Rome, & dans presque tous les pays, le siècle des poëtes a toujours annoncé & précédé celui des philosophes».[1]

Samma synpunkter utvecklar Silverstolpe vid sin värdesättning av litteraturen och konsterna. — Dessa böra, säger han i sitt svar på Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens prisfråga, verka omedelbart på känslan och »par accident» på förståndet. De måste imitera naturen: i annat fall mynna de ut i det osannolika och förfela sin verkan, ty endast det sannolika förmår väcka vårt intresse. Men emedan de i första hand skola påverka känslan, måste konstnären vid denna imitation underkasta sig vissa inskränkningar: han får icke framställa något, som kan försvaga eller distrahera känslointrycket; han måste därför begränsa sig till ett urval av för hans speciella avsikt nödvändiga egenskaper hos objektet; han får visserligen icke framställa någonting positivt falskt men ej heller »le Vrai tout entier». Och av detta drar Silverstolpe en betecknande och betydelsefull slutsats. Han finner häri ett bevis för att de sköna konsterna från viss synpunkt äro någonting mindervärdigt: »Ceci explique pourquoi l'homme le plus profond, est l'homme le moins sensible aux charmes des Beaux-Arts. Il voit la verité toute entiere: il ajoute & remet à leur place

[1] De l'esprit, Disc. 2, Ch. 19, s. 219 not.

tous les petits details, dont l'omission contribue à l'illusion.[1]» Konsten får sålunda en viss anstrykning av bedrägeri, ehuru av negativ art, genom sin underlåtenhet att säga allt; den blir en »villa», som den fullvuxet förnuftiga människan genomskådar och kan undvara.[2]

En direkt utveckling av detta resonemang innehåller det tal, varmed Silverstolpe följande år, 1791 d. 24 februari, tog sitt inträde i Vitterhets-samfundet i Uppsala.[3] »Finge jag göra en tidig önskan, utan at misstänkas för en otidig fruktan utan grund», säger han här, »så wore det at Wetenskaperne måtte inom detta Samfundet behålla företrädet för witterheten, men witterheten altid nyttjas at göra dem drägliga. Alla stora och nyttiga sanningar innebegripa et altför stort antal idéer, at kunna hastigt mottagas af känslan. Det är witterhetens rätta skyldighet at gifwa det ljus, den lätta begriplighet åt detaillerne, som förtager mödan at fatta det hela: däruti ligger dess nytta och i nyttan dess ära. Wetenskapen om Menniskan, och wetenskapen om samhällen äro de mäst wigtige för oss; men wi uthärda ej at känna någondera, om wi ej låckas genom behaget.» Det är denna »blandning» han hoppas att Vitterhets-samfundet skall åsyfta, denna grundregel han själv anser sig »lycklig at ej bryta mot».[4]

De sköna konsterna få på detta sätt så att säga sitt existensberättigande genom människans ofullkomlighet, och man kan i själva verket iakttaga, att Silverstolpe drives att uttryckligare, med mera övertygade tonfall erkänna

---

[1] a. a., s. 171.

[2] Jfr Kellgrens pregnanta uttryck för samma tanke i Strödda reflexioner: »I samma mon som synen stärkes, försvagas inbildningen — Detta är orsaken, hvarföre Vitterheten och de Vackra Konsterne dagligen aftaga. Man har förundrat sig öfver de Gamlas företräde i dessa delar. Det var derföre, har man sagt, at de voro närmare til Naturen. Sägom mera begripligt: de voro okunnige om Naturen. Okunnigheten, som Mörkret, förstorar alla föremål. Hinner menniskan en gång at i alt se det sanna; så upphör digten, så stadnar förundran, så försvagas passionerne, och alt är blott hvad det måste vara» (Saml. skr., D. 3, Sthm 1796, s. 185).

[3] Jfr nedan s. 145.

[4] Vitterhets.-Samfundets protokoll i UB. U 155.

deras värde — som upplysningsmedel nämligen — i den mån hans rent intellektuella perfektibilitetsoptimism minskas i samband med den ovan berörda förskjutningen i hans människouppfattning.

Helvétius hade med en viss högdragenhet anmärkt, att man i följd av den allmänna mänskliga benägenheten att blott uppskatta sig själv i andra vore hänvisad till att söka övertyga »les sots avec des sottises».[1] I uppsatsen »Hwad är en Philosoph» (Sth.-P. 1793: 102) — på samma gång ett modigt försvar för »filosofen» vid en tidpunkt, då enligt Adlerbeths uttryck filosofi började anses för »föga annat än upprorsanda»[2], och en maning att ej misströsta om »hopens» upplysning, trots de för tron på människan nedslående underrättelser, som just inlöpte från Frankrike — framhåller Silverstolpe, att om nu en direkt förnuftsupplysning tycks föga hjälpa, måste den vise människovännen gripa till de medel, som ändå återstå: filosofen får söka locka människorna »med wälwilja, med saktmod, ja äfwen med glättighet»; han måste sänka sig till deras nivå: »någon gång ikläder han sig sjelfwa dårskapen, för at winna dem; och en gång älskad, snärjer han deras öfwertygelser med sit öfwerlägsna, och danar deras gärningar med sit dygdiga förnuft». I sin recension av Gyllenborgs »Senare Witterhetsarbeten» (Sth.-P. 1795: 100) betonar han, särskilt med tanke på fabeln, att »ingen ting recommenderar Sedoläran så mycket, som en behaglig drägt». Det finnes »en talrik class människjor», heter det nu, »som aldrig utan exempel skulle fatta wissa sanningar: om Fabeln i alla andra fall tjenar blott till et nöje eller en moralisk påminnelse, kan man ej wägra henne at wara et werkeligt uplysningsmedel inom denna class, hwilken, i anseende til sin kunskaps- eller Förstånds brist, är likasom beröfwad en organ förmögen at på annat sätt mottaga grundsatser».[2]

[1] De l'esprit, Disc. 2, Ch. 3, s. 76.

[2] Denna Silverstolpes övertygelse tar sig genast ett praktiskt uttryck: de följande bidragen av hans hand i Sth.-P. samma år utgöras till väsentlig del av fabler, översatta från La Fontaine men med starkare pointerad didaktik och moral.

Han konstaterar nu också liksom d'Alembert, att smaken för »Inbillningens och Förståndets njutningar» av den historiska erfarenheten visas »vara en föregångare för Tankegåfvans egenkraftiga utöfning». Konsten, vitterheten och fornforskningen — »eruditionen» — utvecklades under renässansen och sextonhundratalet, och »genom denna krokväg af en ökad kunskap om forntiden och en odlad smak i sanningarna af det Sköna, geck det redbarare Förnuftet, och måste nödvändigt gå, likasom genom et beredelse-rum, til förmågan at fatta och urskilja de sanningar, hvilka nödvändigt sammanhänga med Menniskoslägtets bästa».[1]

Slutpunkten av Silverstolpes reflexion över estetiska problem betecknar hans på Svenska akademiens uppdrag skrivna avhandling »Vitterhetens inflytelse på allmänna förståndsodlingen och sederna».[2] Den betecknar också höjdpunkten av hans i det förgående berörda strävan att ådagalägga vitterhetens positiva värde för samhället och moralen, med oppositionsställningen till Rousseau uttryckligt framhävd. Inledningsvis påpekar nämligen författaren, att den fråga, han här har att besvara, är, ehuru till sin innebörd något mera begränsad, densamma som förelåg Rousseau, och som förskaffat denne världsrykte. Med erkännande av att Rousseau sannolikt hade drivits till sitt svar av de ädlaste bevekelsegrunder, av »ett frätande bekymmer för menniskoslägtets sällhet», måtte han dock fatta det såsom sin uppgift att vederlägga dennes teorier — teorier som upphovsmannen själv tydligen till slut funnit ohållbara. Och anledningen?

[1] Om Menskliga Förnuftets förädling. (Läsning i blandade ämnen, 1797, nr 1, s. 37 f.)

[2] Om tid för avfattning och publicering se ovan s. 71 not 1. Avhandlingen lästes och granskades på flera av Akademiens sammankomster under januari—februari 1800. Den 24 febr. avslutades läsningen, och »Akademien förklarade öfver detta arbete sit fullkomliga nöje och bifall, men ehuru Herr Silverstolpe anmärkt och lofvat iakttaga de få anmärkningar, hvilka under läsningen blifvit gjorda, utbad han sig at ännu ytterligare få underkasta sin skrift en eller annan Ledamots granskning» (Dagboken $^{24}/_{2}$ 1800). Denna Silverstolpes avhandling kan sålunda anses representera en av Akademien sanktionerad estetik och har därigenom ett mera allmänt intresse.

Rousseau hade begått ett grundfel genom att misskänna »den fullkombarhetsgåfva, som är nedlagd hos menniskan ensam bland kreaturen» (s. 282). En bestämd opposition vore också så mycket mera nödvändig, som enligt Silverstolpes åsikt under den senaste tiden ett återfall till rousseauanska tankegångar kunde iakttagas: bland Europas folk funnes »ett nyss uppvuxit parti», som sökte »för kunskapernas missbruks skull, obesedt teckna förkastelse-domen öfver all kunskap», en »längtan efter mörkret» hotade att uppstiga och gripa omkring sig (s. 280, 283). Det är sålunda ur denna allmänt kulturella synpunkt och emedan man kunde befara, att »här och der någon ung och oskyldig själ, något otilldanadt snille, rusigt af Rousseaus trollkraftiga inbillning, godtroget häpnat för kunskapernas förledelser, och med en romantisk vällust tänkt sig tillbaka i en moln-omgifven verld» (s. 283), som han vill verkställa sin utredning.

Själva avhandlingssättet och en tydligt framträdande orientering mot nya estetiska auktoriteter tilldraga sig härvid närmast uppmärksamheten.

Silverstolpes stil har fått en i viss mån annan prägel än den i Svenska akademiens handlingar vanliga. I en not erkänner han, att de personer, som genomläst hans verk, hava gjort »den hufvudsakliga anmärkning», att skrivsättet i synnerhet vid utredningen av »villkoren och beståndsdelarna för det vittra sköna . . . vore på ett alltför abstrakt sätt metafysiskt, och så vida att anse för felaktigt, som en synbar ojemnhet i styl röjer sig vid jemförelsen af dessa stycken, och det öfriga af detta arbete». Trots detta, och med risk, att hans verk sålunda i stilistiskt avseende skall komma att »ställas i klassen af exempel *att undfly*», vill han icke inlåta sig på en »stylens omarbetning ifrån metafysisk till vitter» av fruktan, att bevisföringens grundlighet därigenom skulle kunna äventyras. Han uppoffrar sålunda medvetet — om också under vederbörliga reservationer — det flytande, för den akademiska »discoursen» hävdvunna »vittra» skrivsättet för ett mera verkligt »filosofiskt» — i motsats exem-

pelvis till Rosenstein, som i sina »Anmärkningar om vitterhet och smak» just betonat, att den, som önskar vinna en bildad publiks intresse för dessa ämnen, bör i sin framställning vara »på en gång filosofisk och vitter», och Neikter, som, då han i Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien råkar nämna den ovittra filosofiska termen »begreppens association», genast skyndar att tillägga: »Det vore otidigt att besvära Eder, Mine Herrar, med ett så tort och inbundet ämne».[1]

Att nu Silverstolpe funnit ett »metafysiskt» skrivsätt nödvändigt beror delvis därpå, att han denna gång stöder sig på vissa tyska estetici.

Den tyska estetiken under 1700-talet hade varit livligt sysselsatt med samma problem, som Silverstolpe i sin första avhandling — svaret till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien — berört genom att framhålla konstnjutningen såsom möjlig blott genom abstraktion från den sanna verklighetens förvirrande rikedom av detaljer, sålunda frågan om de naturimiterande konsternas sannings- och kunskapsvärde. Jag tänker på den riktning, för vilken Mendelssohn i nyss antydda avseende kan nämnas som kanske den bästa representanten. I den filosofiska brevväxlingen mellan Euphranor och Theokles »Über die Empfindungen» söker Mendelssohn just finna en utväg ur detta besvärande faktum, att en alltför närgången analys synes oförenlig med en framställning av det sköna och med skönhetskänslan, med nöjet. Denna utväg finner han genom att från Leibniz-Baumgarten och Shaftesbury upptaga begreppen tydliga och klara föreställningar samt formeln enhet i mångfalden: den högsta konstnjutning vinnes, om först genom en grundlig analys alla detaljer stå tydliga i förhållande till varandra för åskådaren av ett konstverk, och denne sedan »mit kühnem Fluge» höjer sig till en klar överblick av helheten, i vilken detaljerna ingå, ehuru med förlorad

[1] VHAA:s Handl., 1793, D. 3, s. 441.

tydlighet. På detta sätt anser sig Theokles ha eliminerat den motsats, Euphranor formulerat i sitt utrop: »Welcher Unterschied zwischen diesen beyden Aussprüchen: dieser Gegenstand ist schön; dieser Gegenstand ist wahr!»[1] — d. v. s. den motsats Silverstolpe, till konstens nackdel, förut, i sin avhandling från 1790, blott konstaterat.

Att han nu, då han återkommer till diskussionen av de sköna konsternas värde för förståndsodlingen, söker hämta bevisen för vitterhetens intellektuella värde från estetici, som i mycket gå samma vägar som Mendelssohn — Sulzer och den av honom i huvudsak bestämde Eschenburg — samt att ett visst »metafysiskt» skrivsätt får tränga in i Svenska akademiens handlingar, detta leder givetvis in på frågan om hans förhållande till den vittert filosofiska grupp, som främst uppbär de tyska idéerna i 1790-talets Sverige: »Uppsala-skolan».

En närmare undersökning av A. G. Silverstolpes ställning till denna idériktning, som representeras av hans broder Gustaf Abraham, Benjamin Höijer och deras krets, ger, efter vad jag kan finna, i stort sett och på de avgörande punkterna knappast något anmärkningsvärt positivt resultat. Den äldre Silverstolpes allmänna filosofiska uppfattning är i huvudsak bestämd av den engelsk-franska empirismen — modererad sensualism och utpräglad evdämonism. Gent emot Kant intar han en ståndpunkt, som påminner om Leopolds. Han saknar dock den i egentlig mening filosofiska läggning, som icke kan frånkännas denne senare. Han har därför å ena sidan icke sökt tillägna sig Kant såsom Leopold, men å andra sidan ej heller tillåtit sig att satirisera det nya filosofiska systemet. Han upprörés över det ovärdiga skådespel, striden om kantianismen i Uppsala erbjudit. »Den i alla bemärkelser lilla skriften» »Kantiska Philosophien ur sin sjelfgjorda Obegriplighet utvecklad» ställer han upp såsom exempel på immoderation och skamlöshet i jämbredd

[1] Mendelssohn, Philosophische Schriften, Berlin 1777, Th. 1, s. 10 f.

med Thorilds »Straffsång» och »Lagstiftning i Snillets Verld» samt de angrepp Voltaire, Rousseau och Pope fått uthärda.»[1] Och denna toleranssynpunkt är även förbunden med ett medgivande, att Kants verk sannolikt fört mänskliga förnuftet framåt, bilda nya steg på den mänskliga perfektibilitetens bana. På ett värdigt sätt är Silverstolpes hela filosofiska trosbekännelse utryckt i uppsatsen »Om Menskliga Förnuftets förädling».[2] Newton, »hvars namn ensamt inom hans tanke-krets kan sättas emot hundrade», Locke, Leibniz, Helvétius, Condillac, Bonnet, Rousseau, Montesquieu, Franklin, Bailly, Condorcet, alla dessa, säger han, beteckna adertonde seklets utomordentliga positiva insats på det andliga området. Äfven Bayle och Hume, ehuru tvivlare, äro »högt värderlige män för deras klyftiga inkast, hvilka gifvit Tanke-förmågan den retelse och den spänning som erfordras til bestämda sanningars framfödande! Och om (det vi ej våge bestrida, och ej kunne anse sällsamt) stora misstag uti de störste philosophers systemer skulle finnas; och om det är sant at en nyss namnkunnig Philosoph från dessa misstag ledt sig fram til en bättre uplösning af de stora Gåtorna: Menniskan och Samhället; med hvad ökad erkänsla borde vi ej påminna oss både vårt tidehvarf, och honom: ja, skulle han ock, vid en mognare granskning, ej hafva gjort mer, än berigtigat och bestämt Philosophiens uttryck och renat rymderne för våra tankar, så är han redan värd samtidens upmärksamhet och värd den högaktning hvarje rättsint Philosoph är skyldig en annan.» — Att Silverstolpe äger mera direkt kännedom om Kant än om Leibniz är visst, men också, att de uppräknade engelska och franska tänkarne allt fortfarande enligt hans

[1] Om Moderation (Läsning i blandade ämnen, 1799, nr 23 & 24, s. 31). Det är till denna uppsats av Silverstolpe Leopold anknyter sin avhandling Ett par ord om Förnufts-hatet å den ena, och det nya Förnufts-ljuset å den andra sidan: »Man har i en af våra bekanta Skrift-Samlingar, nyligen läst en afhandling om moderationen, lika utmärkt af snille och kunskaper, som af dygdiga tänkesätt» (Saml. skr., Bd 3, Sthm 1802, s. 244). Jfr Ljunggren, Sv. vitterh. häfder, D. 3, s. 181.

[2] Läsning i blandade ämnen, 1797, nr 1, s. 30 ff.

mening äro de »störste philosopherna» och bestämma hans uppfattning av problemen samhället och människan.[1]

I rent politiskt avseende har säkert det personliga umgänget och tankeutbytet mellan A. G. Silverstolpe och hans uppsalavänner spelat större roll. Detta kan jag dock ej ingå på här.

Vad åter det litterärt-estetiska området beträffar, kan man — bortsett från Silverstolpes medarbetarskap i Vitterhets-samfundet vid 1790-talets början — först och främst konstatera en rent yttre samverkan, vidare på flera punkter en samstämmighet i omdömen av symptomatisk art: Höijers och A. G. Silverstolpes uttalanden om Kellgrens epokbildande »Nya Skapelsen» citeras ju ofta sida vid sida.[2] Men han hade också i Uppsala-kretsens litterära organ mött en kritik, som med all sin hänsynsfullhet och sin understrukna vördnad för hans person, dock klart avspeglar den djupgående skillnaden i grunduppfattning på det filosofiska och estetiska gebitet. När hans nyssnämnda uppsats »Om Menskliga Förnuftets förädling» i det hela välvilligt recenseras i Journal för svensk litteratur (1797, s. 44), framföras dock gent emot dess i upplysningens anda hållna totala förkastelsedom över medeltiden vissa synpunkter, som erinra om att Höijer — som Rexius påpekat — året förut i Litteratur-Tidningen, Journalens föregångare, utan reservation lagt fram för sin publik åsikter hämtade direkt från en

[1] I ett brev från senare tid (10 dec. 1813, till Hartmansdorff) framlägger Silverstolpe sin dåvarande synpunkt på Tysklands insats i upplysningsarbetet: »Det fägnar mig rätt litet att Hr: Sekr: ej ägt tid att rätt lära känna Tyskland på den litterära sidan: jag tror den wara högt wärderlig, ehuru ej just alltid för *de* personers skull, hvilka genom eget gåpående eller andras framskjutande upphunnit rangen af Coryphéer. Det är, i min tanka, mest Tyskland wi hafwe att tacka för upplysningens utströmmande och underhållande: det är säkert denna Nation som har mesta ifver för kunskap, mesta activité, att samla händelser och rön, mesta lätthet att författa och utgifva: enfin derifrån *kommer* kunskap, och denna tummas sedan till högre fullkomlighet i form af de andra Nationerna. — Hr: Sekr: har då fått se Fichte. Hans rykte war, fordom åtminstone, i Kants tid, stort. Jag har ej läst hans skrifter. Han måtte wara Gud Fader; men Schelling ändå förmer. Ack! om jag fått se ingendera, men väl och länge det Göttingska Biblioteket! ... (RA, Hartmansdorffska saml. Brev till H.)

[2] Jfr Sylwan, J. H. Kellgren, s. 149.

av »historiska skolans» mest betydande förelöpare, hannoveranaren Rehberg.[1] Och då Höijer 1798[2] behandlar Silverstolpes år 1790 prisbelönta men först 1796 tryckta svar till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, finner man, dels hur denna mera historiska uppfattning tränger fram i kritiken, dels hur han ådagalägger svagheterna i Silverstolpes bevisning just genom att konfrontera hans grundsatser med den kritiska filosofiens. När Silverstolpe, närmast i anslutning till Helvétius, säger, att en nations karaktär uppkommer ur dess begrepp, meningar och fördomar[3], frågar Höijer: »fordras ej något mera til en nations caracter?» Då Silverstolpe grundat sin smakrelativism på det faktum, att ingen allmän måttstock kan givas för angenäma känslor och deras livlighet, invänder Höijer med Kant, att detta resonemang tydligen härleder sig ifrån »tvetydigheten af ordet plaisir eller nöje, som innefattar både det angenäma i et intryck på mina sinnen, och det bifall, hvarmed jag betraktar et skönt konstens alster, ehuru bägge af helt olika natur». I allmänhet gå recensentens anmärkningar ut på att författaren ej sökt absoluta principer för sina satser om seder och om konsten. »Allmänt väl» är ingen sådan princip för moralen. Måttstocken för sedernas godhet eller fördärf måste vara något helt annat: »De handlingssätt, som hos en nation vinna dess bifall, utan at vara påbudna i dess lagar, eller hvilkas motsatts den ogillar, utan at den är förbuden eller ehuru den är påbuden i lagarna, utgöra dess seder; och deras halt måste dömas efter et evigt gällande rättesnöre af moralisk fullkomlighet». Detta är det kategoriska imperativets moral, som opponerar mot evdämonismens. Höijer betonar också, att omdömet om det sköna ej beror på »intryckens förhållande til vår känsla», utan på »de inre förmögenheter, hvilka nödvändigt ligga i vår natur såsom ändeliga förnuftiga varelser». På samma sätt och från när-

[1] Rexius, Benjamin Höijers politiska åskådning (Statsvet. tidskr., 1910, s. 270 f.).

[2] Journal för svensk litteratur 1798, s. 667 ff.

[3] Jfr ovan s. 73.

besläktad synpunkt hade även Silverstolpes stil klandrats: »I skrifsättet visar Författaren», säger recensenten av uppsatsen Om menskliga Förnuftets förädling, »et kanske för stort bemödande at vara tydlig; hvilket ej är något fel i afseende på den class af läsare, den han i synnerhet tycks haft i sinnet at uplysa, men hvilket dock betager det någon del af den absoluta fullkomligheten och af den större æsthetiska förträfflighet det eljest hade fått.»

Ljunggren har anmärkt, att de båda författarkretsar, vilkas organ voro respektive Läsning i blandade ämnen och Journal för svensk litteratur visserligen äga så många beröringspunkter, att de icke få uppfattas som principiella motståndare, men att särskilt i ett avseende en skiljaktighet framträder. Journalen vänder sig genomgående mot Läsningens populärfilosofiska framställningssätt och fordrar en mera strängt vetenskaplig behandling även på bekostnad av lättfattligheten.[1] Vi ha funnit denna beskyllning för ett ometafysiskt avhandlingssätt framförd även mot A. G. Silverstolpe, och då han nu gent emot Svenska akademiens kritici påyrkar rätten att skriva »metafysiskt» till förmån för utredningens grundlighet, har man kanske anledning att här till en viss grad tala om orsak och verkan.

Troligt är också, att han fått uppmärksamheten riktad på Sulzer och Eschenburg genom sina uppsalavänner, ehuru ju den förstnämnde — introducerad redan på 1760-talet av Gjörwell[2] — flitigt rådfrågats av både Regnér, Kellgren och andra. Höijer hade i sin recension av Silverstolpes svar till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien ansett sig böra nämna, att nio år förflutit sedan ifrågavarande avhandling skrevs, »och», tillägger han, »man kan med allt skäl antaga, at den förtjente Förf. nu, då de vetenskaper, hvarur grunderna til denna frågas besvarande måste hämtas, under dessa år gjort så betydliga framsteg, torde se sit ämne ur en helt annan synpunkt och i de flesta fall tänka helt

[1] Ljunggren, Sv. vitterh. häfder, D. 3, s. 407.
[2] Jfr Gunhild Bergh, Litterär kritik, s. 109.

annorlunda, än då han framlade den til Academiens pröfning». Kant, som väl Höijer här närmast åsyftar, har Silverstolpe ej heller på det estetiska området kommit fram till, men även Sulzer och Eschenburg voro goda namn inom uppsalakretsen och betraktades där som aktningsvärda etapper på vägen till Kritik der Urtheilskraft.[1]

Jag övergår till en granskning av själva tankeinnehållet i Silverstolpes avhandling.

Han söker först bestämma det under 1700-talet tämligen vaga och ofta mycket rymliga begreppet vitterhet[2]: till denna i vidsträcktaste bemärkelse vill han räkna poesien, vältaligheten, språkvetenskapen och historien, vilka till skillnad från övriga sköna konster kallas »talande konster», i inskränkt bemärkelse åter omfattar vitterheten blott poesien och vältaligheten, betraktade dels som teori (poetik och retorik), dels i utövning, som konster. Denna definition är — utan att författaren anser sig böra ge någon anvisning på sin auktoritet — så gott som en direkt avskrift ur Eschenburgs Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen Wissenschaften.[3]

För att klarlägga de sköna konsternas och vitterhetens natur uppdrar Silverstolpe en jämförelse med de egentliga vetenskaperna och får härvid fram en bestämd skillnad: vetenskaperna »verka blott och gerad på det kallaste och så till sägandes öfversinnliga af förståndet, på urskillningen

---

[1] A. G. Silverstolpes broder Gustaf Abraham rekommenderar i ett brev 1801 såsom synnerligen lämpligt för en ung konstnär »at läsa konsternas allmänna theori dels hos Sulzer, dels hos Rousseau, Blair och Eschenburg, ja, om han det kunde sjelfva Kants Kritik der Urtheilskraft». (Jfr Personhist. tidskr., 1915, s. 155.) — Uppfattningen av Sulzer är här frapperande lik den, som kommer till uttryck i Goethes ord om Sulzers Allgemeine Theorie der schönen Künste: ». . . und wenn man gleich von einem höheren Standpunkte mit diesem Werke nicht ganz zufrieden sein kann, so bemerkt man doch mit Vergnügen den guten Einfluss auf Personen, die auf einer mittleren Stufe der Bildung stehen». (Cit. av Stein, Die Entstehung der neueren Æsthetik, s. 300.)

[2] Jfr Göthe, De vittra samfunden i Sverige, s. 52 ff.; s. 54 anm., framhålles Silverstolpes definition som karaktäristisk för uppfattningen vid 1700-talets slut.

[3] Eschenburg, Entwurf etc. Berlin & Stettin 1783, s. 5.

och omdömet», de tillhöra den rent intellektuella sfären av det mänskliga själslivet och deras högsta resultat är »förståndets upplysning» (s. 285); konsterna åter verka på »känslan» och måste erkänna sinnligheten som »högsta grundsats», och detta icke blott »de målande konsterna» (till vilka också musiken hör), vilka direkt genom de yttre sinnena afficiera själen, utan även »de talande konsterna» — d. v. s. vitterheten — som först genom »inbillningsgåfvans» och »känslans» medium få sin verkande kraft. Inbillningsgåvan, definierad såsom »den af våra förmögenheter, som inhämtar och hyser alla de sinnliga ämnen minnet samlar», och känslan, det är »den snabba rörelse-förmåga hos våra affekter, hvarigenom vi, vid frågorna om rätt eller godt, eller deras motsatser, hastigt finna eller anse oss såsom föremål», — dessa äro nämligen också sinnen, »hvilka inom oss göra tjänst för våra utvertes sinnen». Vitterheten skall nu röra inbillningskraften och känslan angenämt; dess syftemål är således nöjet. Nöjet åter är stort i den mån det är livligt: intryckens behag måste nämligen rätta sig efter graden av deras styrka. Högsta graden av nöje åstadkommer vitterheten genom att använda det sköna.

Av detta skulle sålunda framgå, att vitterheten ligger på ett annat plan än vetenskaperna: den skall röra, den skall framställa det förnöjande, och dess högsta verkningsmedel är det sköna.

Emellertid skyndar sig Silverstolpe att tillägga, att om man måste stanna härvid, om vitterheten verkligen saknade vetenskapernas oskattbara egenskaper, medel och ändamål, då kunde man i grund och botten ge Rousseau rätt: »Om hon ej undervisar, om hon ej åsyftar sanningen, ej upplyser förståndet m. m., hvad har hon då för ett annat värde än lindansens och taskspelets?» (s. 289). Denna sats, att vitterheten ej kan anses ha fyllt sin uppgift genom blotta frambringandet av livliga lustbetonade sinnesrörelser, söker han vidare motivera genom en — som man lätt finner — i nära anslutning till Eschenburg och Sulzer utförd framställ-

ning av »de estetiska krafterna», d. v. s. de medel, konstnären måste använda för att nå den mest fruktbringande verkan på »de inre sinnena» på »Gemüthet».[1] Sulzer framhåller tre huvudkällor för estetisk verkan: det fullkomliga eller sanna, det sköna och det goda. Silverstolpe upptager samma kategorier: han får genom en analys av det skönas natur fram, att däri måste ligga inneslutet det sanna, och tillägger sedan också det goda; såsom mera tillfälliga estetiska källor uppräknar han vidare det nya, det oförmodade, det ovanliga etc. (s. 293. — Jfr Sulzers artikel: Kraft och Eschenburgs Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen Wissenschaften, s. 22 ff). Genom det sanna, »som förståndet äskar», fortsätter han, får människan »riktiga och bestämda begrepp», genom det sköna, »som inbillningskraften och känslan efterlängta . . . lyftning och kraft till verkning», genom det goda eller moraliskt rätta och ädla »ett ädelt mål och en nyttig vilja» (s. 292).

Här kan man nu icke underlåta anmärkningen, att Silverstolpe vunnit detta för vitterhetens existensberättigande så förmånliga resultat genom en betänklig oredighet i sitt resonemang. Förut har han ju omsorgsfullt sökt bevisa, att vitterheten tillhör människans sinnliga natur i motsats till vetenskaperna, som verka på urskillningen och omdömet; här åter heter det, att det är »ett postulat för det sköna att, urskillningen och omdömet främst måste tillfredsställas», och att »förståndet är ej det enda, hvarpå vitterheten skall verka» etc. (s. 290 f.).

Orsaken är, synes det mig, helt enkelt den, att Silverstolpe genomgående sökt följa Sulzer-Eschenburg utan att observera, eller i varje fall utan att han genom sin framställning visar sig ha uppfattat och tagit hänsyn till själva kärnpunkten i den åskådning, varpå de bygga sitt estetiska resonemang.

Redan Silverstolpes hänvisande av vitterheten till det

[1] Sulzer, Allgemeine Theorie der schönen Künste. Kraft. — Sulzers arbete citeras här efter Neue vermehrte zweyte Aufl. (Lpz. 1792—94) i 4 delar.

sinnligas område och hans insisterande på sinnligheten såsom dess »högsta grundsats» till skillnad från vetenskaperna går nämligen tillbaka på Sulzer: han är därmed i själva verket inne på centralbegreppet i dennes estetik och på den väg, där vi nyss funno Mendelssohn, med ett ord på den Baumgartenska estetiken.[1] Med utgångspunkt i Leibniz' särskiljande av en tydlig, mot begreppsmässigt vetande syftande kunskap å ena sidan och en otydlig, »förvirrad» eller sinnlig kunskap å den andra hade Baumgarten just uppdragit gränserna för den nya vetenskap, han kallade estetik, på sådant sätt, att denna till sin domän fått den sinnliga kunskapsförmågan och till sitt föremål det sköna eller den sinnliga kunskapen i dess fullkomning. Genom att fasthålla detta allmänna psykologiska betraktelsesätt — av en högre och en lägre eller sinnlig kunskapsförmåga — kan nu också Sulzer för sin del utan motsägelse å ena sidan urgera satsen: »Die schönen Künste haben nicht den Zweck uns zu unterrichten sondern zu rühren, oder in Empfindungen zu setzen», och å andra sidan även tillerkänna dem värde för »förståndsodlingen»: »Wir müssen aber», säger han, »notwendig wiederholen, dass man auch sinnlich denken, oder erkennen, und denkend empfinden könne». Det förra, det sinnliga tänkandet, äger rum, när man vid tänkandet blir stående vid blott klara — ej tydliga — begrepp, och det senare »wenn man von bloss sinnlichen Vorstellungen so schwache Empfindungen bekommt, dass man nicht gereizt wird ihnen nachzuhängen, sondern sich der Betrachtung der Gegenstände, wodurch sie verursacht worden, überlässt».[2] Detta sinnliga tänkande, som ger klara begrepp, måste sålunda noga skiljas från det »spekulativa» eller vetenskapliga tänkandet, som ger tydliga begrepp, och det är dessa sinnliga, klara begrepp vitterheten och de sköna konsterna enligt Sulzer

[1] Om Sulzers beroende av Baumgarten se Gross, Sulzers Allgemeine Theorie der Schönen Künste, s. 7 o. a.

[2] Sulzer, a. a., Sinnlich, s. 410 f.

kunna och böra ge. Det sköna får på detta sätt egentligen en mellanställning mellan den rent materiella och den rent intellektuella sfären, med delaktighet i båda. »Der Liebhaber des Schönen steht zwischen dem bloss materiellen, ganz sinnlichen Menschen, und dem, der bloss Geist und Verstand ist, in der Mitte. An diesen gränzt er wegen des Wohlgefallens, das er an Speculationen der Einbildungskraft hat, und an jenen, weil er lüstern ist nach feinern Reizungen der Phantasie.»[1]

Silverstolpe åter konstaterar väl i överensstämmelse med Sulzer de sköna konsternas sinnlighet men tar icke i sin framställning hänsyn till denna hos Leibniz och Baumgarten bottnande åskådning. Blott ett uttryck sådant som detta, att det sanna, betraktat som estetisk kraft, skall ge »riktiga och bestämda begrepp» (s. 292), visar genom sin brist på nyansering, att Sulzers viktiga distinktion gått förlorad för honom. När han i stället blott argumenterar: »Det sanna kan sakna skönhet; men ingenting kan vara skönt, som ej är sant. Det förvirrade kan ej vara skönt, emedan det ej gör ett säkert intryck. Det mörka kan ej vara skönt, emedan det fördröjer intrycket. Det är då ett postulat för det sköna, att urskillningen och omdömet främst måste tillfredsställas» — då har hans tankegång i själva verket, vill det synas, åter anknutit vid den franska rationalistiska estetikens »rien n'est beau que le vrai», utan att han gjort sig reda för vilken helt skiljaktig motivering Sulzer — som han utgått ifrån — dock stöder sig på vid uppvisandet av de sköna konsternas inflytande på förståndsodlingen.

Med avseende på den slutsats, Silverstolpe framför allt vill komma till, vitterhetens betydelse för moralen, får nu emellertid ovan påpekade oklarhet i uppfattningen av Sulzers tankegång ringa inverkan: Silverstolpe accepterar i varje

[1] Sulzer, a. a., Schön, s. 307.

fall i största utsträckning den Sulzerska estetikens allmänna tendens, dess etiska, praktiska huvudintresse. Och det är detta, som blir det karaktäristiska för hans avhandling.

Vi ha sett, hur den livliga lustbetonade sinnesrörelsen framhållits såsom en första verkan av det sköna. Silverstolpe har därigenom med Sulzer som förmedlare upptagit Dubos' estetiska emotionsprincip.[1] Men vi ha också hört honom betona, att om man måste stanna härvid, skulle man egentligen kunna ge Rousseau rätt och instämma i hans förkastelsedom.

Också detta är nu i eminent grad Sulzers åsikt. Hans Allgemeine Theorie der Schönen Künste har därför i sin helhet blivit ett gigantiskt försök att demonstrera de sköna konsternas oerhörda civilisatoriska, etiska, med ett ord medborgerliga värde. Han påpekar, att människosläktet blott äger tvenne medel till befordran av sin lycksalighet: »die Cultur des Verstandes, und die sittliche Bildung der Gemüther, jene durch die Wissenschaften, diese durch die schönen Künste».[2] Konstnärens stora uppgift blir sålunda att påverka vårt moraliska liv genom att göra det sanna och goda »fühlbar», ty, utvecklar Sulzer, — och detta är en kardinalpunkt i hans lära — det är genom *känslan*, ej genom intellektet, som människans *praktiska* verksamhet i allmänhet bestämmes. Först i sådan form, att de verka på hennes »sinnlighet», vinna sanningarna och sedemaximerna inflytande över hennes handlande. »Zwar liegt», säger han, »die Erforschung und Entdeckung der Wahrheit ausser der Kunst; sie ist der Zweck der Philosophie: aber wichtige Wahrheiten fühlbar zu machen, ihnen eine wirkende Kraft zu geben, sie dem Geist unauschlöslich einzuprägen, dies ist die edelste Anwendung der Kunst.» Och ut från detta betraktelsesätt kan han också försäkra: »Es ist noch zweifelhaft, ob der Philosoph, der wichtige Wahrheiten entdecket, oder der Künstler, der sie der Menge fühlbar macht, und sie

[1] Jfr Gross, a. a., s. 9.
[2] a. a., Th. 1, s. XV.

zum Gebrauch ausbreitet, dem menschlichen Geschlecht einen wichtigern Dienst leiste.»[1]

Sin formel för konstnären-medborgarens verksamhet — »Lenkung des Gemüthes durch Erregung angenehmer oder unangenehmer Empfindungen» — och detta allmänna betraktelsesätt har Sulzer övertagit från schweizarna Bodmer och Breitinger, vilka ju i sin tur stå helt under inflytande av denna engelska estetik, vars originella drag, utvecklat under intryck av de inhemska kulturella förhållandena efter 1688, just är tanken: sedlig förädling genom smak.

Det är sålunda till slut åter, kan man säga, ett engelskt ideal, ett utslag av engelsk medborgaranda efter den ärorika revolutionen, som här möter Silverstolpe, och som han gör till sitt eget.

Ty vi återfinna hos honom hela det nyss antydda resonemanget med dess tvenne huvudmoment: diktarens moraliskt-medborgerliga huvuduppgift grundad i hans herravälde över den sida av människans själsliv, som framför allt bestämmer hennes handlande: känslan. Med »känslan» menar Silverstolpe tydligen liksom Sulzer dels i allmänhet en förmögenhet, som i vissa avseenden är att betrakta som »förståndets» motsats, dels — och i mera speciell bemärkelse — såsom han uttrycker sig »den snabba rörelseförmåga hos våra affekter, hvarigenom vi, vid frågorna om rätt och godt, eller deras motsats, hastigt finna eller anse oss såsom föremål», en »rörelse-färdighet», som icke härleder sig från vårt förstånd, hvaraf hon endast kan förädlas, utan från vår fysiska natur (s. 287), d. v. s. just de engelska filosofernas moralkänsla eller moralsinne, Sulzers «Empfindung in moralischem Sinne».

Han utvecklar sålunda nu — och man bör lägga märke till hur stor förändringen i uppfattning är vid jämförelse med hans tidigaste —, att en »moralisk övertygelse» visserligen säkrast bygges på »abstrakta tanke-grunder» (s. 302),

[1] a. a., Wahrheit, s. 719.

men människan är nu en gång icke blott en tänkande varelse utan även en kännande: »det rena förnuftets väg» är visserligen sann och nödvändig, men den är »ej tillräcklig i kraft för väsenden, som ej bestå endast af förnuft, utan lika naturligen af känsla», och, tillägger han, »hvem skulle våga påstå, att någondera förmögenheten vore oss förgäfves gifven». Om någon ville göra gällande, att förståndets undervisning vore nog, måste man svara, att så visserligen skulle vara förhållandet, om människan endast ägde förmögenheten att veta. »Men så half är ej menniskans natur: hon har ännu en, lika hufvudsaklig som denna, förmögenheten att verka. I anseende till den förra, beror menniskan af sitt förstånd; till den sednare, af sin sinnlighet. Utan tvifvel är det en stor och hög förmögenhet, detta rena förnuft som tänker inom oss; men hvarföre har det fått denna omklädning af en kropp försedd med sinnen, hvarföre detta biträde af inbillningen och känslan, (våra sinnens alster, våra inre sinnen,) om ej derföre, att menniskan är bestämd till verkning likasom till kunskap och urskillning, och att det rena förnuftet är äfvenså litet en ledkraft för menniskan, som det säkert är hennes ledstjärna» (s. 339 f.).

Vitterheten har nu denna utomordentligt viktiga uppgift för vår sedliga daning, att försinnliga förnuftsbegreppen — »den Gedanken ein fühlbares Wesen mitzuteilen», som redan Bodmer uttryckt sig. Förnuftet utreder och så att säga »förfärdigar sanningen», men känslan »fäster henne och gör henne fruktbar».

Detta hade de gamla folken insett och förstått att draga nytta av till statens och medborgerlighetens gagn; deras lagstiftare »gjorde det till de upplystas kall, att genom inbillningskraftens och känslans nöjen hänrycka till drift och dygder dem, som ej kunde ledas dertill genom förnuftet» (s. 302). Och i anslutning till Sulzer[1] omtalar Silverstolpe, huru »de judiske konungarne hade profeter, egentlige national-skalder, vid sin sida», och att många andra konungar

[1] a. a. Dichtkunst.

och lagstiftare »voro antingen sjelfve poeter, eller hade nära sig poeter, till statskonstens tjenst. Man vet hvilken betydande rang Barderne innehade hos de åtskilliga celtiska folkslagen. Hos Grekerna, hvilkas vitterhets-historia vi bäst känna, ingick poesien, under en förbättrad samfundsdaning, i medverkan till sjelfva lagstiftarnes nyttiga afsigter.» Detsamma gäller nu också om vitterhetens andra huvudgren, vältaligheten: Demostenes' Athen och Rom »under dess republikanska tidehvarf» erbjuda välkända exempel (s. 300 f.). Silverstolpe antyder, att dessa tider i grunden hade en riktigare psykologisk uppfattning av människan än en senare statskonst, som — »uppenbarligen omvändt emot de uråldriga tiders efterdömen», och »änskönt menniskans natur bevisar att vitterheten måste finnas på jorden» — alltför litet ur denna statsnyttans synpunkt bekymrat sig om vetenskaperna och vitterheten och framför allt icke insett den senares värde såsom drivfjäder för människosinnet, dess kraft »att lifva och förskona religionens, filosofiens eller stats-lärans allmänvigtiga sanningar» (s. 303). För att nå sitt höga mål borde sålunda den modärna statskonsten »lägga äfven den finare kännedomen af menniskan till grund för hennes daning» (s. 319): Ty mänskligheten har verkligen ännu icke hunnit så långt bort ifrån sin barndom, att denna »det sinnliga behagets drägt», vilken gudaläran och moralen fordom måste ikläda sig för att draga och locka henne, nu skulle vara överflödig. »Menniskoslägtet . . . har till en viss grad mognat; men det mannaålders-lynne torde det aldrig uppnå, att det allmänt söker riktiga begrepp och vill riktiga gerningar, genom blotta kraften af deras riktighet» (s. 340 f.).

Här, synes det mig, är Silverstolpes övergångskaraktär bättre än någonsin uttryckt: å ena sidan hans tro på den direkta förståndsupplysningen och perfektibiliteten — den vill han aldrig släppa — men å andra sidan också hans nu fullt klart framträdande tvivel på satsen, att vetande är dygd, att förnuftig insikt alltid övergår i förnuftig handling.

Han kan ej stanna vid en rent rationalistisk syn på människan, han måste betona hennes känslokvalitet. Den Sulzerska psykologien blir härvid åtminstone till en viss grad hans ledare, och det förtjänar i varje fall anmärkas, att ju Sulzer vid sidan av Tetens och Mendelssohn förbereder den genom Kant fullbordade emancipationen av känslan som en självständig förmögenhet.[1] — Ehuru Silverstolpe, som ovan visats, ej klart fattat den filosofiska grundval, på vilken Sulzer stöder sitt betraktelsesätt av det estetiska livet såsom en företeelse på gränsen mellan det rent intellektuella och det rent sinnliga, och hvarigenom Kant och Schiller föregripas, kan man dock även i avhandlingen om Vitterhetens inflytelse upptäcka reflexen av dessa tankar, som tendera mot idéerna i breven Über die ästhetische Erziehung des Menschen. Redan det sköna i och för sig, utan bistånd av det direkt moraliska, äger en naturlig förmåga att åvägabringa en »själens upphöjelse» och bidrar redan genom detta till människohjärtats förbättring (s. 288). Det finnes vidare, säger Silverstolpe, ett naturligt samband mellan smak och sedlighet. »En skicklig vitterhetsidkare är bättre i stånd att pröfva, fatta och njuta det rätta och sköna i en moralisk gerning, är en menniska utan talanger»; det finns en analogi mellan all slags skönhet och all slags riktighet; »vitterhets-idkaren och den moraliska menniskan äro begge vane vid fina och ädla njutningar: det är ett band, som drager dem tillsammans: och hvardera vet oändeligen bättre att skatta den andras förtjenster, än en tredje man, som vore naturens rå, ohyfsade barn». Och liksom förhållandet är med den enskilda människan så även med hela nationer: »Den vittra folkklassen inom en nation, likasom den endast upplysta, äro i allmänhet (ty undantag af några individuer bevisar intet) menniskor af mycket lugnare och ädlare passioner, än den öfriga mängden» (s. 344 f.). — Detta är, som vi finna, tankar, som snudda vid vissa av de schillerska, det är med andra

[1] Palme, J. G. Sulzers Psychologie und die Anfänge der Dreivermögenlehre. Diss. Berlin 1905.

ord Shaftesburys estetiskt-etiska idéer, som här — väl förmedlade av Sulzer[1] — lysa igenom: »känslan», den medfödda reaktionsapparaten för »frågorna om rätt och godt eller deras motsats», på vilken även vitterheten verkar, är det enande mediet. Huru mycket Schillers Briefe über die ästhetische Erziehung stå i skuld till Shaftesbury, har ju särskilt Walzel betonat.[2]

Slutligen: en mera genomförd praktisk-civistisk åskådning av vitterheten än den, Silverstolpe här uttalar, kan man icke begära. Och huru starkt antiken som ideal spelar in i denna medborgarestetik, har redan av de anförda citaten blivit tydligt, men framträder kanske bäst däruti, att liksom han i den samtidigt skrivna uppsatsen »Försök om Patriotismen»[3] förklarar sig misströsta om möjligheten av en modärn medborgaranda liknande antikens allt upplyftande, allt hänförande, så måste han också i denna avhandling erkänna och beklaga, att »de moderna stats-inrättningarna äro vida mindre gynnande för vitterheten, än de gamla» (s. 304). Orsaken är i båda fallen densamma — helt naturligt, då den ideala dikten och den ideala medborgarandan på detta sätt fattas som nästan identiska: folken ha avskilts från lagstiftningen och från alla offentliga ärenden med undantag av krig, och, framför allt, staterna ha utvidgats till att omfatta folkmassor på millioner, spridda över stora områden. Tillfällena till gemensam manifestering av en verklig nationalanda ha därigenom försvunnit och därmed också »nationalskaldens» tillfällen att genom dikten och vältaligheten egga och stärka medborgarkänslan. Den antike medborgaren »förstod ej blott, han kände, att han ägde ett Fädernesland»[4]; »nu för tiden, der dygd finnes, är hon en verkan af förnuft och vana», men »hon saknar understöd af den egna känslan och det allmänna bifallet», ja, man måste tillstå, att »rätt

[1] Om Sulzers beroende av Shaftesbury jfr Gross, a. a. s. 12 och passim.
[2] Walzel, Deutsche Romantik, s. 8, och inledningen till Schillers Sämtl. Werke, Säkular-Ausg., Bd 11.
[3] Läsning i blandade ämnen, 1800, nr 42 & 43.
[4] Försök om patriotismen, s. 14.

stora dygder sällan finnas».[1] Med ett ord: »samma orsaker som minskat dygdernas storhet och anledningar, hafva ock minskat vitterhetens tillfällen, och lagt hinder i vägen både för dess eget uppeldande och dess nyttiga intryck-förmåga» (s. 305). Rousseau argumenterar på samma sätt — t. ex. i den dedikation till republiken Genève, vilken inleder hans andra discours — då han vill visa, att den sanna medborgerligheten blott kan finnas i en måttligt stor stat och bäst i en mindre republik.

Hur Silverstolpe tillämpar denna allmänna estetiska åskådning, för vilken jag ovan redogjort, på vitterhetens olika genrer kan utan vidare inses: han vill ha en lyrisk poesi, som högtidligt upphöjer »den Allsmäktiges välgerningar eller menniskors dygder»; en episk, som ingjuter »kärlek för fosterlandet och vördnad för stora förfäders nyttiga, rättvisa bedrifter»; en didaktisk, som befordrar »ett nyttigt samhälls-lif»; en »berättande» med »varnande exempel på umgängs-lifvets dårskaper, löjligheter och moraliska förbrytelser» (s. 306), samt en vältalighet till religionens och de dygdiga, nyttiga medborgarnes förhärligande (s. 328). I detta sammanhang vill jag utförligare dröja blott vid hans synnerligen karaktäristiska uppfattning av en genre, som han ej själv — åtminstone icke som originalförfattare — utövat: den dramatiska. Här finner man nämligen det mest pregnanta uttrycket för hur oumbärlig Silverstolpe i själva verket anser diktens direkt moraliserande tendens vara, hur han helst tänker sig själva förloppet vid denna moraliska verkan, och varthän detta moraliska krav leder i rent konstnärligt avseende.

Rörande den sceniska konsten hade ju Rousseau uttalat sin förkastelsedom med största bestämdhet. Då Silverstolpe anmärker, att han ej vill »låtsa öfverse inkasten som göras emot de missbruk, hvilka vanligen åtföljt teatern», men också finner sig föranlåten betona, »att teatern är ej detsamma som dramatiken, och att det immoraliska man förebrått den förra,

[1] Vitterhetens infl., s. 304.

beror alldeles af hvad oseder man tål, hvad man såsom dygd värderar, och hvad rättvisa man ger talanger» (s. 307), visa tydligen själva ordalagen, att han här just har i tankarna Rousseaus bekanta brev till d'Alembert, en protest speciellt mot förslaget att inrätta en teater i Genève.

Silverstolpes allmänna motivering för den dramatiska konstens oskadlighet och nytta är blott en specialtillämpning av de sulzerska grundsatserna. Redan såsom »oskyldigt tidsfördrif», blott genom sin förmåga »att oskyldigt röra de känselsträngar, som äro egnade åt njutningen af det behagliga», åstadkommer dramatiken nytta genom det skick, vari den försätter människans sinne, »ty den roade är lycklig, och den lycklige är rikare både på begrepp och välvilja, än den kalla, orörda, tungsinta» (s. 319). Detta är den sulzerska synpunkten, att konsten redan genom att sätta känslokrafterna i livligt spel bereder vägen för en slags »själens upphöjelse» och för den dygdiga viljan — »denn der unempfindliche Mensch ist in Ansehung des sittlichen Lebens so übel daran, als der, dessen Sinnen stumpf sind, für das thierische Leben».[1] Under villkor av anständighet kan därför, enligt Silverstolpes mening, även den blott roande farsen åtminstone tolereras.

Värd allmän omvårdnad är dramatiken emellertid endast om den ställes direkt i det sedligas tjänst, och den är alldeles speciellt lämpad för detta ändamål: ingen konstart kan ju till den grad uppfylla det sulzerska kravet att försinnliga sedeläran. Den överträffar i moralisk kraft själva fabeln genom att framställa personer i handling inför våra ögon. Åskådaren får en verklig »erfarenhet för hufvudet och hjertat» (s. 320). Särskilt tragedien, dramen och karaktärskomedien äro därför förtjänta att »med alla krafter uppmuntras» (s. 309).

Det bör här anmärkas, att Silverstolpe på denna punkt tillåter sig en viss ganska betecknande avvikelse från sina vanliga auktoriteter. Varken Sulzer eller Eschenburg upp-

[1] Sulzer, a. a., Empfindung, s. 55.

tager vid sin klassificering av dramatiken det borgerliga dramat såsom en speciell huvudgenre. Sulzer ställer sig egentligen ganska avvisande mot det borgerliga skådespelets grundidé. Orsaken är lätt att finna: han är redan i många avseenden en nyklassiker, och kanske ingenstädes framträda dessa tendenser tydligare än i hans idéer om teatern. För honom är den grekiska, särskilt den sophokleiska tragedien idealet. På den tragiska scenen skola enligt hans åsikt röra sig personer »von hohem, öffentlichem Charakter», vilkas öden äro av vikt för hela stater, och den tragiska diktaren bör taga upp ämnen, som ha betydelse för hela folket såsom sådant — »Begebenheiten, die recht tragisch seyn sollen, müssen entweder viel Menschen zugleich, oder Personen von hohem Range betreffen».[1] Han ställer sig därför ytterst tveksam inför de försök, som gjorts, att vindicera en plats vid sidan av tragedien åt detta patetiska drama, vars personer tillhöra privatståndet, och som fått namn av borgerligt sorgespel.

Om det är Diderot, som först kommit Silverstolpe att inse det moraliska värdet hos detta »nya slag af skådespel, som under namn af dram, i sednare tider uppkommit», må lämnas därhän. Han låter det emellertid intaga samma mellanställning som dennes »genre sérieux», allt efter ämnet och behandlingssättet »ömsom beslägtadt med tragedien och komedien, men mera med den förra».[2] De betänkligheter, han hyser, rikta sig icke mot genren såsom sådan, utan härröra ur helt tillfälliga omständigheter: lättheten att skriva, då varken en upphöjd ton eller en omklädnad i vers sätter den konstnärliga förmågan på prov, har lockat medelmåttorna och framkallat en mindervärdig massproduktion, t. ex. Kotzebues. Han finner dock argumenten till förmån för

[1] Sulzer, a. a., Tragisch, s. 554.

[2] s. 313. Jfr Diderots precisering: »J'ai essayé de donner dans le Fils naturel l'idée d'un drame qui fût entre la comédie et la tragédie. Le Père de famille ... est entre le genre sérieux du Fils naturel, et la comédie. Et si jamais j'en ai le loisir et le courage, je ne désespère pas de composer un drame qui se place entre le genre sérieux et la tragédie.» De la poésie dramatique. (Œuvres, Paris 1798. T. 4, s. 439.)

dramen väga tyngre. Vid en jämförelse mellan en god tragedi och en god dram måste man erkänna, att den senare äger vissa beaktansvärda fördelar just genom sin prosa och sina vardagliga ämnen: »en större naturlighet och snabbare fattlighet för mängden af menniskor och en mera gerad tillämplighet på belägenheterna i deras egen lefnad.» En Beverley »förklädd i den majestätliga alexandrinska drägten, skulle uppenbart förlora i naturlighet och verkan» (s. 316). Dramen väljer sina personager ur en mera omfattande folkklass än tragedien, den kan alltså också mera allmänt tillämpas, och slutligen: »den har en rik tillgång på dessa små scener, hvilka blotta det innersta af menniskohjertat, men hvilka tragediens mera jemnhöga ton måste förkasta» (s. 317).

Flera av de synpunkter, både för och emot, som här göras gällande, överensstämma nära med dem, som framföras av Marmontel, vilken Silverstolpe också i detta sammanhang citerar.[1] Han är dock kanske ännu något mindre reserverad än denne. Marmontel erkänner ju visserligen, att dramen kan ha sitt berättigande för så vitt den icke är enbart rörande och patetisk utan även direkt moraliserande, och att en författare med kännedom om människohjärtat och sin konst bör vara i stånd att åstadkomma synnerligen nyttiga ting även inom denna genre. Men han håller dock före, att den antika och den äldre franska dramatiken visat kanske både riktigare smak och säkrare urskillning i fråga om, vad som i främsta rummet bör åsyftas med ett moraliskt skådespel, då den uteslutit »le peuple» och privatlivet från teatern. Vad människan där framför allt behöver lära är nämligen, hur lyckans växlingar obevekligt drabba även den högt uppsatte, och hur hela folket får umgälla förblindelsens och passionernas utbrott hos en konung. Det vardagliga livets tragedier behöva ej nödvändigtvis framställas på scenen, de tränga sig ändå på oss med den brutala kraft, verkligheten

[1] Citatet s. 314 f. hämtat ur Marmontel's Elémens de littérature, Drame.

äger, och som icke utan vidare får bli konstens.[1] Marmontels direkta polemik mot Diderots idéer framträder sålunda på många ställen ganska tydligt, och vi finna redan av de anförda citaten, att Silverstolpe i fråga om de allmänna synpunkterna på dramens värde kommer Diderot närmare. Och det bör tilläggas och understrykas, att denna förkärlek för det borgerliga skådespelet just är vad man i konsekvensens namn och med kännedom om hans naturell kan vänta av honom. Jag har förut anmärkt, att Silverstolpe varken som människa eller författare har något av rokoko över sig. Lika litet har den egentliga nyklassiciteten givit honom något av sin prägel: den antik, han dyrkar, är »civismens», Thomas', Rousseaus, Montesquieus, med anor i fransk litteratur upp till Corneille och Balzac, blott något mindre patetisk, mera dämpad. Men utom denna för tiden karaktäristiska antikinspirerade medborgerlighet har han också i hög grad upptagit det slutande 1700-talets speciella borgerlighet, ehuru ej i dess utpräglat sentimentala form. Han älskar den borgerliga romanens värld: Goldsmith skattar han mycket högt och citerar och uttalar sin beundran för »The Vicar of Wakefield»[2]; om Richardsons »Clarissa» brukade han säga, »att hvarje hederlig menniska bör hafva läst den»[3]; huru många sådana »små scener, hvilka blotta det innersta af menniskohjertat», ingå i den borgerliga roman, som utgör berättelsen om hans egen ungdomskärlek, har jag sökt påpeka i det föregående. Och i hans egentliga författarskap slutligen finner man ju lätt anknytningspunkterna

---

[1] Elém. de litt., Drame. Marmontels uppfattning av dramen genomgår, som Lenel (Marmontel, s. 382 ff.) påpekar, en förändring under intryck av de många underhaltiga alstren inom genren. Det är tydligen också Marmontel, Silverstolpe närmast tänker på, då han anmärker, att denna massproduktion »inom de fransyska litteratörerna ... åstadkommit en ganska allvarlig ton af missaktning emot den prosaiska dramen» (s. 314).

[2] Jfr företalet till översättningen av Goldsmiths Grekiska historien i sammandrag, 1806. Det symptomatiska i uppskattningen av Goldsmith har framhållits av Blanck i samband med fru Lenngrens borgerliga realism (Om allvaret i fru Lenngrens diktning, Samlaren 1920, s. 54 ff.).

[3] Enl. brev från Fr. Sam. Silverstolpe till A. G. Silverstolpes son Fredrik Otto $^{15}/_{7}$ 1839.

till å ena sidan den dalinska, å andra sidan till fru Lenngrens och sällskapsvisans borgerlighet.

Man kan nu i allt detta se en böjelse för denna »riktning mot det naturliga», vars entusiastiska förkunnare ju Diderot är. Men som nästan alltid hos Silverstolpe förkväves varje annan tendens av den didaktiska, direkt moraliserande.

Han har i detta avseende redan hunnit ett stycke längre än Diderot och likaså nästan överträffat Sulzer, då han försäkrar, att åskådaren av en god teaterpjäs får sitt minne riktat med »ett förråd af efterdömen och rättesnören, brukbara under framskridandet af hans personliga lefnad, och till den grad lifliga, att de stundom oförmodadt inställa sig till efterföljd vid grannlaga tillfällen, och spara honom antingen eftertankans möda, eller olägenheterna af vigtiga misstag» (s. 321). Den psykologi, som ligger bakom hans didaktik, visar sig dock till slut i grund och botten vara den naivt optimistiska tron på exemplets omedelbara lockande eller avskräckande makt, tron att »ju förträffligare efterdömet är desto djupare är intrycket» — och desto verksammare.

Vilken konsekvens denna ytterligt förenklade åskådning skall medföra i avseende på psykologien i det drama, och över huvud taget i all diktning, han kan gilla, ligger i öppen dag. Då det moraliska skådespelets främsta syftemål består däri, »att det goda göres älskvärdt, att det visas leda till sällhet — och det onda tvertom» (s. 310), och då dygden och ondskan verka starkare, ju mera renodlade de få framträda, måste karaktärsteckningen tvingas mot abstraktion. En första fullt logisk följd av detta är också, att Silverstolpe i trots av sin iakttagelse, att »en ytterlig regelbundenhet» i allmänhet gjort fransmännen till »trälsamma härmare och rädda försökare i vitterheten», likväl måste sätta åtminstone den bästa franska dramatiken över den bästa engelska. En Shakespeares allsidiga människoteckning kan ju befaras icke innesluta ett nog tydligt moraliskt direktiv. Men han går längre: det goda skall visas »leda till sällhet — och det onda tvertom», »den dygdiges olycka är en sorglig

åminnelse att hembära från skådespelet; men den lastbares framgång och ära en alldeles förtviflande» (s. 315). En tragedi, där en upphöjd karaktär går under genom ett obevekligt öde, bör därför »oaktadt Grekernas teori och efterdömen» bannlysas från scenen: åtminstone får den dygdige — en Germanicus, en Henrik IV, en Engelbrekt — icke framställas »osäll», även om han för den historiska sanningens skull måste visas »olycklig», den lastbare — en Ludvig XI, en Henrik VIII, en Cromwell — icke »säll» om också »lycklig». Silverstolpe rör sig här med samma betydelseskillnad, som vi finna exempelvis i titeln på en av hans dikter: »Den osälle lycklige» och i Claudius' tirad i Leopolds »Virginia» (Akt 1, scen 2):

> . . . lycklig den som, utan ärelystnad,
> . . . . . .
> Ej offrar, som jag gjort, min sällhet åt min lycka!

Risken vid en upplösning i enlighet med denna distinktion är dock enligt Silverstolpes mening alltför stor: åskådaren kan få den nyttiga övertygelsen om det direkta sambandet mellan dygd och lycksalighet, brott och straff i någon mån grumlad. Diderot, vilken dock framför allt betraktar de sköna konsterna såsom medel att göra dygden älskad och lasten hatad, kan likväl som bästa ämne för »une sorte de drame où l'on présenteroit la morale directement et avec succès» föreslå Sokrates' död[1] — han ger ju själv med angivande av alla »pantomimiska» detaljer till det naturligas förhöjande utkastet till denna scen, där »l'homme juste» tömmer giftbägaren; Silverstolpe däremot förklarar, att »vore Catos död ej en verldskunnig historisk sanning, som ej borde få förfalskas, och som förlorar mycket af sitt intryck till förtviflan derigenom, att åskådaren förut är beredd på katastrofen, så skulle Addisons tragedi af detta namn vara en ibland dem, hvilka jag skulle önska uteslutna från den offentliga skådeplatsen» (s. 311).

Det var slutligen också karaktärskomedien, Silverstolpe

[1] De la poésie dramatique (Œuvres. Paris 1798. T. 4, s. 450 ff.).

rekommenderade. Samma direkt moraliserande syfte, samma ängsliga fruktan att åskådaren på något sätt skall råka i villrådighet beträffande lämpligheten att alltid följa dygden och hata lasten och samma konsekvens i konstnärligt avseende — den rena abstraktionen — visa sig även här. Kravet på »enhet» slår över i fordran på omänsklighet. Vissa mera löjliga än egentligen lastbara karaktärer torde, medgiver han, kunna framställas något »blandade» under iakttagande av den yttersta försiktighet, men »en skenhelig, en smickrare, en spelare, en illistig, en ljugare, en högmodig, en girig, böra med alla krafter förlöjligas, både genom intrigen och genom fraserna. Parar författaren någon dygd med en af dessa egenskaper, så utverkar han olofligen någon grad af tillgift för en person, som ovillkorligen förtjenar vårt hånlöje» (s. 312).

Silverstolpe beundrar Molière, och det är givetvis dennes mästerverk, han främst har i tankarna, då han resonerar om karaktärskomedien. Men ingenting visar bättre, hur grundligt han i själva verket omtolkat den molièreska komediens väsen, än en direkt konfrontering med Molières egna åsikter, sådana de kommit till uttryck t. ex. i La critique de l'école des femmes. När Silverstolpe patetiskt ropar »ve öfver den författare, som skulle tillåta sig att på scenen hopgifta en narraktighet eller en dårskap med en egenskap värd menniskors aktning», då har han till slut blott övertagit den roll, Molière här tilldelat poeten Lysidas, och hans utrop röjer samma oförstående inför en sant konstnärlig människoteckning som Lysidas kritiska fråga: »Arnolphe ne donne-t-il pas trop librement son argent à Horace? Et, puisque c'est le personnage ridicule de la pièce, fallait-il lui faire faire l'action d'un honnête homme?» — Dorantes replik ger Molières eget svar: ». . . il n'est pas incompatible qu'une personne soit ridicule en de certaines choses, et honnête homme en d'autres».[1]

*

[1] La critique de l'école des femmes, Scène 6.

Såväl i fråga om estetisk huvuddoktrin som litterär form vill 1700-talet gärna framställa sig som legitim arvtagare till klassicismens stora mästare. Men — alldeles bortsett nu från den opposition, som själv betonar sin radikalt skiljaktiga utgångspunkt — denna det adertonde seklets klassicism har fått vissa drag, som icke överensstämma med den tidigares anda, och som icke skulle godkännas av dess representanter. Vad som förändrats, och hur förändringen skett, uttryckes kortast med de ord, den nya tiden själv till sitt eget förhärligande använde: det »vittra» seklet hade efterträtts av det »filosofiska» och, väl att märka, av ett sekel, som med förkärlek definierade »den egenteliga Philosophien» såsom »Kunskapen om grunderne och medlen till Menniskans sällhet».[1] I en trognare anslutning, i ett återvändande till antiken trodde sig denna 1700-talsklassicism framför allt ha funnit ett medel till förnyelse och styrka. Bertrand, som särskilt framhävt denna betydelsefulla rörelse, har understrukit, huru också denna »civistiska» strömning, detta försök att väcka den antika medborgarandan till liv, i själva verket blott utmynnade i ett skärpande av den direkt utilistiska tendens, som redan tidens allmänna filosofiska åskådning påtryckte litteraturen. »Dans un milieu comme celui-là», säger han, »on comprend que la conception de l'art se soit sensiblement transformée. On lui attribue non seulement une valeur esthétique, mais une valeur intellectuelle et surtout morale. Il doit instruire, édifier les foules. C'est un des points les plus fixes du credo du XVIIIe siècle».[2]

Silverstolpe är, som jag sökt visa, i främsta rummet en representant för denna civistiskt-utilistiska klassicism, och de konsekvenser i estetiskt avseende, vartill hans principer leda, stå i den mest uppenbara kontrast till den klassicism, för vilken det konstnärligt avvägda, det mänskligt sanna ännu utgjorde ett huvudsyfte.

[1] Jfr Silverstolpes uppsats Om Menskliga Förnuftets förädling (Läsning i blandade ämnen, 1797, n:r 1, s. 30).

[2] Bertrand, La fin du classicisme, s. 33.

Vi ha i det föregående också funnit Silverstolpes estetiskt-filosofiska idéer i konflikt med en nyare riktning i hans samtid: Uppsala-skolan, representerad av Höijer. Det från Kant hämtade kravet på smakomdömets allmängiltighet — en hörnsten för nyklassicismen — vänder sig här mot den »förromantiska» empiriska smakrelativismen, och — framför allt — den nya likaledes från Kant utgångna moralfilosofiska åskådningen reagerar mot det lycksalighetssystem, vari Silverstolpes — och 1700-talets — litterära didaktik söker sitt berättigande.

Och slutligen har det sitt intresse att — som här skett — närmare granska hans estetiska programskrifter av mer eller mindre officiell karaktär även med tanke på en följande filosofiskt-litterär riktning: den svenska nyromantiken. När denna vill åstadkomma en uppgörelse med hela den tidigare »didaskaliska» poesien, utväljes betecknande nog just A. G. Silverstolpe till föremål för angreppet. Då Atterbom nedlåter sig till att »göra af med» honom i Phosphoros 1811, betonar han nämligen i ett brev till Hammarsköld, att det aldrig kunnat falla honom in att »offra på Silverstolpe såsom Silverstolpe så många blad». Vad han åsyftar med sin »Silverstolpiad» är att rikta »en *polemik mot nyttighetsbegreppet i poesien.* Blott pretexten är lånad från Silverstolpes opera, emedan i dem mest högljudt denna princip i sin materiellaste form avoueras . . . Blott genom en stor fördom, för hvilken man behandlar dem som representanter, kunna sådana nollor objektiveras för en äkta kritik, som behandlar föremålen i massor».[1] — Här kommer sålunda ännu en — och en ännu mera avancerad — filosofisk och litterär ståndpunkt till uttryck. Atterboms uppsats är en polemisk grundskiss av hela den romantiska uppfattningen av poesien, och angreppet riktar sig mot de båda huvudstyckena i Silverstolpes lära: nyttan i allmänhet och medborgerligheten, sådan han fattat den, i synnerhet. Det är ett annat »credo», som

[1] Ups. $^{23}/_{4}$ 1811 (Bref rörande Nya skolans historia, utg. af G. Frunck, s. 285).

här uttalas: »Äfven *vi* tro», säger Atterbom, »att skaldekonstens intellektuella element är hennes själ».[1] Men det sanna är icke längre en anhopning af föregivna empiriska rön och poesien ett medel till deras propagering: en lärodikt på denna grund, heter det nu, blir endast »en versifierad dogmatismus, som i sin högsta form icke hinner öfver empirisk abstraktion, i alla fall en vilkorlig sammangyttring af förståndsläror, som, då de blott gälla för en relatif modifikation af menniskokulturen, hvarken äro filosofi eller poesi, af hvilka den förra går ut på det oändligas kännedom och den senare på dess åskådning».[2] Och den medborgerlighet, som till sin devis tagit orden

»Lys! du skall undran få — men gagna! du skall äras»,

och den regeringsprincip, som givit sin egen karaktäristik i sentensen

Tro ej *i något fall*, hvad länge trotts förvändt,
Att statens värdighet är annat än dess nytta

kallas nu utslag av en »husfadersmoral, som icke kan gälla för större själars banor», och en skändlig degradering av statens funktion. »Annorlunda trodde våra förfäder», utropar Atterbom. »De satte statens värdighet i spänstigheten af nationens karakterskraft, och dess nytta i förmågan att skydda dygdiga varelsers sjelfständighet. Så trodde t. ex. Carl XII. Men hvem nämner jag? Han var ju ock en svärmare?»[3]

Hela den »timliga nyttan» har för denna nya generation blivit någonting oändligt sekundärt; »det sanna jaget» är det, som fortlever »långt utom det sinnliga lifvets gräns», och det är »blott de obetingade ursprungliga sanningar, dem vi kalla idéer, de eviga urbilderna i vår själ af allt sannt, godt och skönt, hvilka det är förunnadt att såsom klar vettenskap tala till den vises forskning och såsom poesi till

[1] Atterbom, Litterära karakteristiker (Saml. skr. i obunden stil, D. 7: 1, s. 2).
[2] a. a., s. 6.
[3] a. a., s. 4.

skaldens symboliska syner. En poet utan fantasi, eller som icke förstår sin fantasi på detta sätt, är ingen poet, och de läsare, som fordra att ett poem skall gagna dem såsom en nöd- och hjelpebok, veta icke hvad poesi vill säga, och äro samt och synnerligen, åtminstone i den punkten, råa barbarer.»[1]

Hela problemställningen med avseende på dikt och litteratur har blivit en annan: poesien är någonting lika nödvändigt som sanningen själv, och det är en ren profanering att vilja bevisa dess berättigande genom att på 1700-talets sätt söka draga in den i »nyttans» sfär: »Samma ljusstråle från Gud, som i förnuftets ideala region, tankan, *begripes* i en tankbild såsom sanning», måste »nödvändigt i förnuftets reala region, fantasien . . . *åskådas* i en sinnbild såsom skönhet».[2] Och därmed är också diktkonsten, säger Atterbom, en *fri* konst.

Omvärderingen på det filosofiskt-estetiska området har hunnit bli total vid den tidpunkt, då A. G. Silverstolpe utgav andra, och sista, bandet av sina samlade Skaldestycken

[1] a. a., s. 5 f.
[2] a. a., s. 2.

III.

Vittert författarskap.

1. »I spåren af de vittra gillen.»

Utvecklingen av Silverstolpes författarskap fortskrider, som han själv säger i den ovan citerade »Dedikation till Emili», »i spåren av de vittra gillen».[1]

Utile Dulci är det första av dessa. Det är tvenne av dess äldsta och mest nitiska ledamöter, hans morbröder Axel Gabriel och Knut Henrik Leijonhufvud, som efter vad Silverstolpe själv upprepade gånger framhållit och hans mest initierade biograf, brodern Gustaf Abraham, bekräftar[2], tidigast väckt och omhuldat den »talent assez médiocre . . . pour les belles-lettres», som han helt anspråkslöst vill tillskriva sig. Så till vida ligger det också en riktig iakttagelse i faderns ord, då han en gång i sin fägnad över den poetiska verksamheten inom familjen yttrar: »Det är ett arf, som mina Söner äga af en lika huld som älskad och saknad Mor».[3] Detta personliga inflytande från bröderna Leijonhufvud har icke varit utan betydelse för Silverstolpes författarskap. Vissa drag i deras uppfattning av den gustavianska tidens lynnesriktning i allmänhet och dess litterära och kulturella företeelser i synnerhet ha otvivelaktigt bidragit att bestämma och befästa hans ståndpunkt. Genom dem anknyter han till arvet från fru Nordenflychts litterära salong och, som nämnt, direkt till Utile Dulci. Bilden av den miljö, ur

[1] Jfr s. 69.
[2] Sth.-P. 1817: 40 f.
[3] Bref $^{29}/_{4}$ 1800.

vilken A. G. Silverstolpe framgår speciellt som vitter författare, skulle sakna några karaktäristiska drag, om icke uppmärksamheten också ett ögonblick fästes vid de traditioner, som vårdas av dessa båda i många avseenden originella män under den tid — 1780-talet — då de genom umgänge och korrespondens stimulera sin unga skyddsling till vittra försök.

Född under den karolinska tidens sista år hade A. G. Leijonhufvud prövat livet vid universitetet, i kansliet, i fält och vid hovet. Han var något av en polyhistor, utrustad med ett enastående minne och ett kunskapsbegär, som ständigt drev honom till nya böcker. »Vid tretton år kände han Theologien, hela gamla Historien, det allmännaste i den tidens grammaticaliska Moral och Logica», försäkrar hans systerson i sin minnesteckning över honom, och dessa studier hade han fortsatt, så att han till slut »nästan uttömt» hela den europeiska historien. Han var fullständigt förtrogen med den grekiska litteraturen, talade och skrev latin, franska, tyska, italienska och finska; även i engelska var han hemmastadd. Den framställning, samme minnestecknare ger av hans filosofiska bildning, präglas kanske något av författarens egen värdering: »De gamlas, så väl som de nyares numera mindre brukliga Philosophie och Moral, kände han i grund: de Systemer som nu mäst följas, icke lika, men nog för att finna deras öfvervigt både i förnuft och methode».[1] Med allt detta, och med sina goda egenskaper i övrigt, saknade han dock den praktiska förmåga, den fasthet och den människokännedom, som kunnat definitivt skapa honom en mot hans kunskaper svarande position och befria honom från de ekonomiska bekymmer, han ständigt klagar över: han var en lärd, icke ämbetsman, krigare eller hovman — och allra minst politiker. Detta sista framgick vid 1771—72 års riksdag, då han såsom hovets och hattarnes kandidat intog platsen som lantmarskalk. Konung Gustav fann i honom den satsen exemplifierad, »att

[1] Jfr ovan s. 1.

af alla fel pedanteriet är det största i det offentliga lifvet»[1], och lät honom till en tid ganska tydligt förnimma sin onåd.[2] Den bekanta frimurarbeskickningen till Braunschweig bidrog ej att höja hans anseende i konungens ögon; år 1780 erhöll han avsked från den syssla, han under fem år beklätt som president i Åbo hovrätt, och mottog sin brors erbjudan om en fristad för ålderdomen på dennes gård Lindö i Östergötland.

När en gång Lovisa Ulrika kallade kronprinsens av 1756 års ständer utsedda kavaljerer — bland vilka A. G. Leijonhufvud var en — »quatre jeunes polissons sans mœurs, sans études, sans usage du monde»[3], är detta naturligtvis i första hand att skriva på hennes temperament och den politiska situationen. Men erinrar man sig blott också, att drottningen var syster till filosofen på Sanssouci, är man frestad att även ge en mera speciell innebörd åt hennes omdöme. Både Gyllenborg och Leijonhufvud, väl de i andligt avseende gedignaste av kronprinsens kavaljerer, tillhörde visserligen den krets, som — vid sidan av drottningen — kan anses såsom den i upplysningsradikalism mest avancerade och efter franskt mönster mest bildade i 1750-talets Sverige: fru Nordenflychts intimare salong, men hos ingendera fanns egentligen den specifikt voltaireska skiftning utfälld, som representerades av Lovisa Ulrika. Gyllenborg var ännu den unge rousseauanen, med tendenser åt det borgerligt stabila, och Leijonhufvud ägde, som vi sett, i utpräglad grad den akademiska lärdom, som redan på sina håll började anses gammaldags »grälaktig». — Dock, med Lovisa Ulrikas hovton kunde en bildad och intelligent man finna sig väl till rätta. Gyllenborg vann drottningens bevågenhet genom sin »Världsföraktare», och även Leijonhufvud kom, trots det

[1] Odhner, Sveriges politiska historia under Gustaf III:s regering, I, s. 27

[2] Framgår bl. a. av Leijonhufvuds brev till Beylon från 1772 (UB. F. 525).

[3] Brev från Lovisa Ulrika till modern Sophie Dorothee, mars 1756 (Luise Ulrike, die schwedische Schwester Friedrichs des Grossen. Ungedr. Briefe, hrsg. von F. Arnheim, Bd 2, s. 396). Jfr Erdmann, Gustaf III. De första bladen af hans lifs historia, s. 101; Schück-Warburg, Illustr. svensk litteraturhistoria, 2:a uppl. D. 2, s. 232.

första ofördelaktiga omdömet, snart i hennes gunst: han arbetade i hennes privata bibliotek och intogs i hennes Vitterhetsakademi. Om han redan vid denna tid ibland kunde göra sig bemärkt såsom mannen, vilken »à force de pédanterie» förhöll sig annorlunda än han borde[1], är det dock först under den gustavianska regimen han framstår som definitivt antikverad och i medveten reaktion och opposition mot tidsandan. Han hade varit en uppburen sällskapsbroder och blev en beryktad ordensvurm, men den glada och världsliga maskeradkostym han ännu bär på »Tankebyggarnes» porträtt passade honom i längden icke[2]: hans djupa religiositet och gammaldags lärdomsintresse togo ut sin rätt gent emot tidens frivolitet och ytlighet. Då han någon gång kom upp i det gustavianska hovet, betraktades han som ett kuriosum, ett gammalt original, och G. J. Ehrensvärd berättar med förtrytsamhet, huru t. o. m. i de kungliga personernas åsyn »alla närvarande unge hofmän utan återhåll utskrattade denne gamle man, som varit Hans Maj:ts cavalier i dess barndom, sedan landtmarskalk och nu är president uti en berömd hofrätt».[3]

Den yngre brodern Knut Henrik (f. 1730), en av Utile Dulcis tidigare medlemmar och Gjörwells ungdomsvän — hans porträtt hade sin ständiga plats i den gamle vänskapsdyrkarens biblioteksrum[4] — var av samma andliga konstitution: i dessa modärnare tider »en förlegad landtjunkare, som tappadt den färnissa han hade med sig ur granna werlden, och endast behållit hwad han förde med sig dit, Högacktning för Dygden, ömhet för Vänner och för det Allmänna, liten smak för det vittra, men en stor dosis lättja i Själen. Ändå har jag Lidén och Schönberg och Giörwell till Wänner» — så ger han själv sitt porträtt i ett brev till Lidén 1780.[5]

På Lindö tillbragte dessa bägge, »Axelius et Canutus,

[1] Erdmann, a. a., t. ex. s. 138.
[2] Jfr Kruse, Hedvig Charlotta Nordenflycht, s. 236.
[3] G. J. Ehrensvärd, Dagboksanteckningar, D. 2, s. 75.
[4] Levertin, Från Gustaf III:s dagar, s. 241 (Saml. skrifter, D. 7).
[5] UB. G 151 g.

illa fratrum biga», sin lediga tid med studier i latinska auktorer, vitterlek och brevväxling med Samuel Älf, Lidén och Gjörwell. Knut Leijonhufvud prenumererar tillsammans med Lidén på tyska litterära tidskrifter, enär, som han säger, »jag, ehuruväl Landtman nu för tiden, icke lefwer allena af Spannemål och pundwaror, utan behöfwer jämwäl någon lättare och mera läcker föda».[1] I sin »landtliga retraite» livas och värmas de av den underström av lärdomsglädje, som går genom vännernas brev. »Hos mig», bekänner Knut Leijonhufvud för Lidén, »är ſnille och hiärta i et beständigt käl-drag: altid i någon slags giäsning och giörning, men därwid blir det: De öpna sig ibland och upfriskas af min Väns liflighet, af dess Lekande och qwicka Skiämt i bref, af dess behageliga umgänge, när jag det ibland kan äga: dess imellan, likasom en jordtårfwa från-sols belägen, hårdnar, och kyles och hoptryckes».[2] De eggas också till tävlan genom dessa sina korrespondenters av »ägta witterhet» fyllda skrivelser. Svarsepistlarna äro på växlande vers och prosa, latin och svenska, med inströdda grekiska och tyska citat. Biblioteket på Lindö var dyrbart och välförsett.[3] Vad som icke fanns, lånades av vännerna. Sedulius, Prudentius, Lactantius, Messenii Blanca Märeta, »den widtberömde Chinesiske Käijsarens, för några år sedan utkomne och på fransyska öfversatte Hög-poetiske värk»[4] — för att icke nämna Samuel Älfs skatt av västervikspoeten Anders Nicanders latinska brev och dikter, »denna oförlikneliga

[1] Brev till Lidén 22/12 1777 (UB. G 151 f.).

[2] UB. G 151 h.

[3] Jfr K. K:son Leijonhufvud, Ett släktbibliotek. (Sv. exlibristidskr., 1913, s. 13 ff.)

[4] Jfr Tengström's svar på Vitterhetsakademiens fråga: Om intet folkslag härtils gjort, är det väl troligt at någon nation hädanefter gör några lyckeliga framsteg i vitterhets öfningar, utan at känna de gamla Grekers och Romares original-skrifter? (Prisbelönt 1780. I Vitterh. akad:s handl., D. 5, s. 1 ff.). Tengström omtalar här »den nu regerande Kejsaren Kien-Long benämd», som »är icke allenast en stor befordrare af chinesiska viterheten, utan ock sjelf så öfvad deruti, at han utgifvit flera med mycket bifall emottagna skaldearbeten», samt påpekar Amiot's franska »obundna öfversättning af et bland hans vackra poëmer, författadt til hans fädernesorts Mouk-Den lof, tr. i Paris 1770; hvarvid äfven finnes bifogad en öfversättning af hans verser öfver thé . . .» (a. a., s.25 f.)

Samlingen», en »läckerhet» rågad av »Snille Såcker» —: detta är några prov på det vittra bagage, som vandrade mellan Linköping, Norrköping och Lindö. Det är också en ytterst betecknande känsla av överlägsenhet inför samtidens ytliga bildning, som kommer till uttryck, då A. G. Leijonhufvud motiverar nödvändigheten av att numera översätta tyska böcker till svenska därmed, att det tyska språket »börjar alt mer och mer att mindre gjärna både läsas och förstås, undantagne några fåå Lärde som ännu äro öfrige, hvilka ock läsa Latin . . .» — De ironiska punkterna äro här brevskrivarens egna.[1]

Silverstolpes morbröder på Lindö tillhörde sålunda denna lilla kvarleva av man kan säga akademici och humanister, vilka — trots allt pedanteri, all kuriös preciositet — dock med sin bredare lagda, icke uteslutande franska bildning och sitt mångsidiga bokliga, ofta rent bibliografiska intresse liksom räcka handen genom den gustavianska epoken åt den nya litterära och vetenskapliga kosmopolitism, som under 1790-talet spirar upp, icke minst vid det universitet, som då samtidigt börjar återtaga det ledarskap i vitterhet och vetenskap, det för en tid förlorat. De ha, dessa lärdoms- och latinälskare, en stark känsla av att de representera en kultur, som icke passar i stycke med den, som framalstrats av samtidens förflackade hovton, ytliga esprit och fransyska elegans. En Gjörwell kunde väl bländas av Gustav III:s lysande gestalt, men också han måste skaka på huvudet åt tidsandan. Och för A. G. Leijonhufvud är allt svart i svart

> Uti en tid då Rikets väl
> Beror af Bränvin och af gräl
> — — — — — — — — — — —
> När alt ondt i verlden vanckar,
> Osällhet är jordens lått,

[1] A. G. Leijonhufvud till Älf d. 13/5 1782 (UB. G 350 i). Jfr Rosensteins vittnesbörd i hans 1787 i Vitterhetsakademien upplästa tal över Frondin: »Jag fruktar likväl, at då jag gifvit Frondins insigter i latinska språket et välförtjent loford, jag icke derigenom tildragit honom mångas högaktning» (V. A:s Handl., D. 5, s. 302).

När ett Folck i Siäl och Tanckar
Intryck af Förderfwet fått.

Han »fäller tårar» över detta släkte, för vilket

Svek nog allment är,
Då mången Redligheten sårar
Som Ährans stempel på sig bär.
Man törs vid löften knapt sig trygga,
Då det ey ansett blir som skam
På andras fall sin lycka bygga
Och vingla sig med ränkor fram.

Det är en gammal mans dom över den nya tiden, en efterklang av »Världsföraktarens» heta utbrott mot sin tids falska politik:

Men ömkligt! Allt begrepp om ära har försvunnit!
Till den förnedrings grad ha våra seder hunnit,
Att man sitt tänkesätt som varor håller falt,
Och tingar äran bort åt den, som mest betalt.

För Leijonhufvud tillhör dock nu detta gångna en bättre ålder, mot vilken han elegiskt blickar tillbaka:

I gamla sagor endast finnes
Orestis och Pyladis tro,
En Jonathan nu sällan vinnes,
I oskuld söka få sin ro.[1]

Men de sträcka icke vapen i undergiven resignation, dessa efterdröjare, de tro på sin kärlek, och de fatta det som en skyldighet att åtminstone inom sin krets verka för att hålla de gamla goda traditionerna uppe — »ni pereat Parnassus», som det heter i ett brev till Älf från A. G. Leijonhufvud.[2]

---

[1] Citaten ur dikter från 1780-talet, i manuskript hos Friherre K. K.son Leijonhufvud, Strängnäs.

[2] 14/7 1786. UB. G. 350 j. Det skulle leda till för stor avvikelse från ämnet, att här också ingå på bröderna Leijonhufvuds författarskap under en tidigare period. En del manuskript och anteckningar om tryckta bidrag till tidskrifter m. m. förvaras i likhet med ovan citerade dikter från 1780-talet jämte Lindöbiblioteket i Strängnäs hos friherre K. K:son Leijonhufvud.

Att omhändertaga och föra fram en gryende talang var givetvis för dessa båda entusiaster för allt vad vitterlek hette en mycket kär plikt. Under dessa mästare gör sålunda A. G. Silverstolpe sina första poetiska lärospån, och som deras skyddsling inträder han i Utile Dulci.[1] Hans tidigaste »vers élégiaques» diktades under intryck, som han mottog vid besök hos dem på Lindö, och ett rimbrev som det ovan citerade från 1783[2] kunde nästan vara uttaget ur den vittra korrespondens, Knut Henrik och Axel Gabriel Leijonhufvud ännu på 1780-talet förde med sina vänner. Endast en ungdomligare, mindre pedantisk hållning och en något större smidighet i stilen förråda inflytande av den modernare ton, som nu trängt in i Utile Dulci, och som givit sig tillkänna i Vitterhetsnöjenas fjärde del (1781).[3] Vill man söka en förebild i stilistiskt avseende erbjuder, sig t. ex. Paijkulls »Råd till unga poeter», som även genom sitt ämne, om också icke till sin tendens, har beröringspunkter med Silverstolpes rimförsök.[4] Vad man eljest här fäster sig vid är, som ovan (s. 36 f.) framhållits, det ironiskt överlägsna avvisandet av den sentimentala rokokoidyllen, de just i samtida svensk dikt så omhuldade gessneriaderna. Den unge författaren visar ingen lust att sluta sig till de talrika yrkesbröder, som

---

[1] Silverstolpe tillhörde U. D. redan under förra hälften av 1780-talet. Jfr förteckningen över sällskapets medlemmar i UB. U 169 k och Sylwan, Till U. D:s historia (Samlaren, Årg. 28, 1907, s. 230 ff.).

[2] Se ovan s. 36.

[3] Jfr Sylwan, J. H. Kellgren, s. 31.

[4] Ovan s. 36 citerade rader kunna jämföras med t. ex. följande ur Paijkulls dikt (Vitterhetsnöjen, D. 4, s. 62 ff.):

Lät Cypris all din dyrkan få:
Hon skall din Skyddsgudinna blifva,
Hon skall ditt snille styrka gifva.
Och Gudaslag på lyran slå
— — — — — — — —

Så skaldeådern lättast rinner,
Då hjertat af de lågor brinner,
Som Kärleksgudens fackla tändt:
Mån Maro tiders undran blifvit,
När han Elissas död beskrifvit,
Och han ej Astrilds dyrkan känt?

aldrig annat göra
Än öma hjertans känslor röra,
Och Doris nya drägten ge.

För honom är däremot redan nu Pope den store oupphinnlige, inför vilken han själv känner sig som en sannskyldig »Parnassens krympling», även om han vill söka sin tröst i övertygelsen att

Två tredjedelar av hans snille
Bestod i lärdom konst och år.

Från en diktning, som odlats i de kretsar, där bröderna Leijonhufvud genomlupit sin vittra bana, utgår även direkt ett annat av Silverstolpes skaldeförsök, »Bref till Themire vid dess inträde i stora Verlden». Intaget först i andra delen av hans Skaldestycken (1810) och tryckt i Sommarpromenaden 1793, ligger det som manuskript bifogat Vitterhets-samfundets i Uppsala protokoll d. 1 juni 1791. Genom en not i Skaldestyckena anges det emellertid som »ett af Författarens Ungdoms-försök», en upplysning, som saknas vid övriga, samma år till Vitterhets-samfundet ingivna, sedermera tryckta dikter, och som väl därför får anses avsedd att betona dess tidiga ställning i författarens produktion.

Den unga Themire röjer vid första ögonkastet sin frändskap med Creutz' Daphne — menlös, öm, utan fåfänga, en »naturens prydnad»[1]:

Nu får Du in i verlden komma,
Themire, från förra bojor fri,
Och Du, som vårens första blomma,
Skal hälsad och välkomnad bli
— — — — — — — — — —
Du är behaglig, Du är skön,
Och Du ej någotdera känner;
Du har et hjerta blott för vänner,
Och vänner blott utaf Ditt kön;
Du tror at aktning altid vinnes,
Med dygd och med belefvenhet;
At nöjen ge lycksalighet:

[1] De följande citaten efter texten i Sommarpromenaden 1793.

Och alt det onda Du ej vet,
Det tror Du at det icke finnes.

Som ett »sirat offer», i omedveten grace som hänför och förtrollar, föres Daphne fram mot det okända onda i den nya världen, och själv bländad av de nöjen, som tyckas omge henne, finner hon

At hon för litet smakat har
Hon sig åt alla nöjen delar,
Nu tror hon lifvet börja först.

Themire står i berepp att göra samma steg, »utaf hoppets fröjd betagen», inför aningen om en lycksalighet, som hon trott sig sakna. Det barndomsland, hon lämnar, skiljer sig dock genom några icke betydelselösa drag från Daphnes. Creutz har målat sin hjältinnas tidigare ungdom med smekande pensel, som en rokokoidyll utan dagrar och skuggor, utan gripbar verklighet, där vaka och dröm flutit samman under tanklöst njutande av en värld, som format sig efter »bildnings-kraftens» nycker. Hon har okvald fått se »alt med nöjets synglas»:

Alt på din minsta vilja vaktar
Alt ler och alt föryngrar sig,
Du en förtjusad verld betraktar
Och tror hon blott är gjord för dig.

Daphne är aristokrat, hennes omgivning är slottet, och den första känsla, som vaknar till medvetande hos henne, är, fullt konsekvent, kärleken.

För Silverstolpes ögon står en annan miljö, då han erinrar sin Themire om hennes flydda år:

Inunder Dina Fäders tak,
Skild ifrån fattigdomens smärta
Och rikedomens stånd och brak,
Du ägde nog — och hade hjerta:
Du kände ej det öfverflöd,
Som uselhetens öga sårar,
Men kände också ej dess nöd:
Du njöt och gaf utaf det bröd,
Som kostar möda, men ej tårar.

Themire hör ej längre hemma i den aristokratiska rokokon; det är borgerlighetens, »medelståndets» dygder, som präglat hennes barndomshem. Och det är ingen blaserad och världstrött kavaljer, som till slut i egenskap av författarens språkrör lär henne, vad som för den initierade, den förfinade sinnesmänniskan, är själva essensen i den atmosfär hon nu skall andas. I stället framträder den lågadliga riddarhuskanslisten — själv utomstående och främmande för stora världen — med en satiriskt-skämtsam revy över sällskapslivets förvändheter, dess motsats i synas och vara, som vi känna från »Våra försöks» satirer:

> Men utan dårskapen och flärden
> Om jag skall måla stora verlden
> Hur ville jag väl måla den?

Moralisten är redan fullt utbildad i detta stycke. De åsikter om teatern t. ex., som Silverstolpe senare uttalar, och som refererats ovan (s. 114 ff.), äro här med samma stränghet utlagda på vers:

> Om den Theaterns nöje söker,
> Re'n har en afgjord charactere,
> Hvars fel det onda icke öker, —
> Som endast af det goda lär: —
> För *den* Theatern nyttig är,
> Och nöjet i dess hjerta gjuter;
> — — — — — — — — — —
> Om Scenen väl förädlas hunnit
> Af Sanningens och vettets lag,
> Om intet såges med behag,
> Som ej förståndets bifall vunnit;
> Om alt hvad Snillet väl uppfunnit,
> Blott af Talangen fördes fram;
> Om af Acteuren redligt deltes,
> Åt dygden heder, lasten skam;
> Om Dygdens rôle af Dygden speltes . . .

då är teatern tolerabel. En annan fråga är, om denna klimax i rigorism över huvud taget lämnar den någon existensmöjlighet övrig.

Ännu ett karaktäristiskt drag förtjänar att uppmärksammas i detta Silverstolpes ungdomsförsök: en framträdande böjelse för det burleskt-drastiska i uttrycket, som kommer att närma honom till fru Lenngren. Det är t. ex. redan något av »Vauxhallens» luft i hans skildring av maskeraden, där Themire »förmummad i Bergère» ses

> Framsväfva i en Atmosphere
> Af ångor af Dig sjelf och andra,
> — — — — — — — — — — —
> Ser mången som ej har en stubb,
> Masquerad, som Grefvinna svansa,
> Och verkliga Grefvinnor dansa
> Quadriller med Beelzebub.

När Leopold en gång skall resumera de originella dragen i Silverstolpes författarskap (i recensionen över Skaldestyckenas första del, Sth.-P. 1801: 45, 48, 59), är det just denna oförskräckthet inför låga och vardagliga, t. o. m. drastiska ordvändningar, som han framhåller och kallar »ett slags honom egen styl, som han skapat sig: en blandning af upphöjdt språk och wissa hwardagsord; af fin satir, och någonting som kunde tyckas likna pusserlighet, af en mängd ädla behag, äfwen sublima drag och här och der groteska figurer, som mer eller mindre ofta framspringa».

En veterligen alldeles isolerad uppsats av Silverstolpes hand i Stockholms-Posten (1783: 220) må slutligen i detta sammanhang beröras. Detta »Bref til —», om dueller, ger nämligen också på sitt sätt, genom tankeinnehållet, ett tidigt prov på sedermera fullföljda och utvecklade tendenser i Silverstolpes författarskap.

Ämnet var kärt för upplysningens representanter av skilda läger. Det mest vältaliga inlägget, i varje fall det, som ägde förutsättningarna att djupast gripa samtiden, hade Rousseau givit i Julies berömda brev till Saint-Preux i La nouvelle Héloïse.[1] Som så ofta i denna bok, då Rousseau blir ivrig att komma sin tids fördomar till livs, blir Julie

[1] P. 1, Lettre 57.

här resonör och utlägger med verklig dialektisk skicklighet, som dock mäktigt understödes av den rent mänskliga känslans passionerade övertalningsförmåga, skillnaden mellan »l'honneur réel et l'honneur apparent». Med torrare didaktik hade Fredrik II avhandlat samma fråga i sin »Epitre à Still: Sur l'emploi du courage & sur le vrai point d'honneur». Dessa båda inlägg nämnas här därför, att de kunna sägas i skarpast pointerad form innesluta det väsentliga av de argument, tiden har att anföra mot duellväsendet, och som vi återfinna även i Silverstolpes brev. Ovan har framhållits, att han med all sannolikhet redan vid denna tidpunkt (1783) var förtrogen med La nouvelle Héloïse, och Julies brev kan också mycket väl direkt ha givit uppslaget till hans eget.

Dess värde som bidrag till hans personliga karaktäristik, den ledande synpunkt, som det har sitt intresse att redan här konstatera, ligger i den sats Silverstolpe urgerar, att ingen har rätt att förfoga över sitt liv annat än som medborgare:

> . . . til Samfundslagen hörer, at wara nyttig. Född uti et Samhälle, är Ni född Medborgare och således minst för Er sjelf; och Ni gör inbrott i Statens rättigheter, så snart Ni förspiller en minut eller en bloddroppa, som kunde lända densamma til förmån . . . Jag uprepar ännu en gång, at Ni är född Medborgare: Ni såg knapt dagsljuset, förr än Ni blef mottagen af Samhället; Fäderneslandet kan fordra at Ni blottställer Ert lif, men ej enskildt hat eller allmän fördom. Dö för Fäderneslandet, så winner Ert namn odödligheten, och Ni har gjort nytta både uti och efter Er död: stupa under fördomen, så har Ni förakt.»

Rousseau har samma argument, uttryckt i liknande ordalag: »Avez-vous oublié que le citoyen doit sa vie à la patrie, et n'a pas le droit d'en disposer sans le congé des lois à plus forte raison contre leur défence». Men framför allt var det denna synpunkt, som framförts av den upplysta medborgerlighetens stora idol, Fredrik II. Hans nyssnämnda Epitre är et straffmanifest mot den art av mod och hederskänsla, som till statens direkta skada böjer sig för en av lagarna fördömd och mot statsnyttan stridande fördom:

. . . lorsque de sang-froid, sans haine, sans colère,
Un préjugé cruel que le monde révère.
Pour sauver leur honneur oblige deux amis
De combattre en champ-clos comme des ennemis;
Qui ne déploreroit qu'un caprice bizarre
Impose à l'honneur même une loi si barbare.[1]

Den sanna äran och hjältenamnet tillkomma däremot dem, som hörsamma fäderneslandets kallelse och äro beredda att offra livet för dess väl:

Tel est le point d'honneur pur, simple et véritable,
Fécond en grands exploits, soumis à son devoir,
Utile à sa patrie, et doux dans le pouvoir.[2]

Detta är det åskådningssätt också Silverstolpe finner värdigt den upplyste monarken, och slutet av hans brev formar sig till en indirekt vädjan till Sveriges regent att göra samma ideal till sitt. Trots det officiella förbudet mot dueller betraktades ju dessa även hos oss alltjämt ur samma synpunkt som en gång Gyllenborgs »Verlds-Föragtare» klagat över:

En *Catilina* får, med grym och blodig ifver
Utmana, fäckta, slåss, han likväl hedrad blifver,
Då *Corax*, som sig ej med värjan hämna tör
Föraktas, fastän han ej någons ro förstör.[3]

Denna invändning väntar sig också Silverstolpe som den sista och avgörande: att t. o. m. om nu dueller direkt strida mot borgerliga lagens uttryckliga förbud, man ändock är »illa ansedd af Öfwerheten, om man ej i wissa hänseenden sjelf gör, och altid emottager en utmaning». Men Sverige har nu en upplyst konung, och den unge moralisten kan därför utropa — med blicken riktad mot monarken: »Ack! min Wän, qwäf en sådan öfwertygelse: Ni bör påminna Er, at Ni lefwer uti skygd af en Regent, som är för uplyst at ej finna sådana stridande mot förnuftet, för rättrådig och för

[1] Oeuvres Primitives de Fréderic II, T. 3, s. 80.
[2] a. a. s. 86.
[3] Satire öfver Verlds-Föragtaren (Våra försök, Vol. 2, s. 35 f.). A. F. Skjöldebrand ger i sina Memoarer en karaktäristisk skildring av duellväsendets betydelse under Gustav III:s tid (D. 1, s. 104 ff.).

mån om Egna och Majestätets rättigheter, at ej straffa förbrytaren emot Naturlig, Borgerlig och Gudomlig Lag?»

Tre dagar efter Svenska akademiens offentliga instiftelse, d. 8 april 1786, grundades i Stockholm ett nytt »vittert gille», under vars stadgar vi finna A. G. Silverstolpes namn. »Witterhets-Samhället Ära och Frihet» har varit känt endast genom dessa i Kungl. Biblioteket bevarade, vidlyftiga stadgar. G. Göthe har redan i sin avhandling[1] meddelat namnen på de mera bekanta ledamöterna: C. F. Ehrensvärd, Fr. Gyllenborg, P. H. Liljensparre, Christ. N. Humble, Gabriel Eurén, Henrik Gahn, Pehr Enbom, Carl Nordforss och A. G. Silverstolpe. I samma arkaiserande språk, som Svenska akademiens statuter nyss givit prov på, förkunna dessa stadgar för övrigt, att ledamöterna — deras antal »ware Tjugu; men theröfwer må icke skridas» — tagit till sin uppgift att arbeta uti svenska vitterheten. Man skulle sammanträda varje söndag för att uppläsa och kritisera inlämnade arbeten eller åhöra tal över fritt valda ämnen. För att framtvinga produktivitet stadgades uteslutning »för ewärdeliga tider», om någon ledamot »icke innom ett år, inlämnar till Samhället något af sig författadt arbete; kunnandes hållne Tal af hwad egenskap the wara må, icke under thetta namn begripas». Tre namn bland instiftelsedokumentets undertecknare äro också genom fullkomligt effektiv överkorsning utplånade för eftervärldens blickar. Genom förpliktelse till obrottslig tystnad gent emot utomstående är den för tiden så lockande hemlighetsfulla slöjan sänkt över sällskapet. I politiskt avseende ge dock dessa ursprungliga, d. 2 maj 1786 undertecknade stadgar icke anledning till några misstankar. Man finner sålunda en paragraf med bestämmelsen, att samhället bör fira trenne högtidsdagar, nämligen den 8 april, dess egen instiftelsedag, den 20 mars »då Witterhets Accademien inrättades» och den

[1] Historisk öfversigt af de vittra samfunden i Sverige, s. 153.

19 augusti, »som genom den lyckelige Regements förändringen lade grunden till den Frihet som Swenska Medborgare nu njuta». Vid dessa fästliga tillfällen ålåg det ordföranden att hålla tal för att, som det något pretentiöst heter, uppliva minnet »af desse 3ne för Witterhet och Frihet märkwärdige dagar». Den uppriktigaste lojalitet tycks också framskymta under den värdesättning, som ligger i bestämmelsen, att parentation skall hållas, »tå så olyckeligt timar att någon af the Kongelige Personerne, eller Samhällets Ledamöter med döden afgår».

Med avseende på dessa sista paragrafer — om sekretessen och de kungliga personerna — kan man emellertid lägga märke till ett par nog så betecknande drag. I maj 1788 ingåvo nämligen C. F. Ehrensvärd, Fr. Gyllenborg, C. Nordforss och Silverstolpe ett av den sistnämnde skrivet förslag till ändring av stadgarna på vissa punkter. Bland annat hemställes härvid också, att den ålagda förpliktelsen till tystnad gent emot utomstående må bortfalla, emedan, såsom undertecknarne av ändringsprojektet framhålla, en dylik förbindelse är ordenslik och betydelselös här varest inga hemligheter finnas. Förslaget och motiveringen föra omedelbart i minnet ordalagen i »Kungörelsen om Sällskapet Pro Sensu Communi» året förut: »Som denna inrättning icke är någon orden, men ett sällskap och ett sällskap af förnuftige män, så finnas der hvarken ceremonier eller hemligheter; uppfundne, de förre i brist af förnuft, de sednare att förvilla det». Man är nästan benägen att här vilja spåra ett blygsamt men dock anmärkningsvärt positivt resultat av den Kellgren-Rosensteinska kampanjen.

Rörande den andra anmärkta paragrafen heter det: »Att parentera öfver en Kunglig person i samma tidehvarf Den lefvat, synes både svårt och vådeligt. Man kan öfver förlusten blanda sina tårar med Allmänhetens, men att updaga hela Dess lefnad, såsom uti en parentation, lärer ej vara lämpeligt, torde äfven hända omöjeligt. Man har derföre i Projectet uteslutit de Kongliga.» Det är säker-

ligen tillåtet att i detta yttrande se en reflex av en utveckling, som förslagsställarne funnit försiggå inför sina ögon: konung Gustav hade vid denna tid (1788) hunnit ganska långt bort från de för svenska friheten så lyckliga principerna av den 19 augusti 1772. Och redan följande år skulle Silverstolpe vid uppträdet på rikssalen den 17 februari gripas av den stämning, som sedan löste sig i de beryktade orden i minnestalet över hans hjälte Axel v. Fersen: att denne gick »med heder i ett fängelse, det flere Riksdagsmän med honom delte och ett ännu större antal skulle hafva varit färdigt att dela».[1] Vid den tidpunkt, då dessa ord fälldes, befann sig en annan av undertecknarne av förslaget till nya stadgar för »Ära och Frihet», C. F. Ehrensvärd, i landsflykt såsom delaktig i kungamordet.

Vad åter angår samfundets egentliga ändamål »att arbeta uti swenska vitterheten», är ytterligare en uppgift i detta ändringsprojekt av intresse. Här föreslås nämligen också detaljerade föreskrifter för granskning av de vittra arbeten, man hade för avsikt att låta komma till allmänhetens kännedom, och vissa »till trycket redan ämnade och under granskning varande» skrifter omnämnas. Var denna samling hamnat — och om den ännu finns bevarad — är mig tyvärr obekant. Att den icke varit till omfånget obetydlig, synes emellertid framgå av en otvivelaktigt från denna kollektion härstammande spillra, som nyligen jämte en del andra papper ur Gabriel Euréns kvarlåtenskap kommit i Uppsala Universitetsbiblioteks ägo.[2] Hade »Ära och Frihet» lyckats realisera sina utgivningsplaner, skulle vi tydligen här ägt ännu ett nummer i den rad av antologier, som innesluta grundstommen av svensk 1700-talsdikt, innan de »samlade skrifterna» av enskilda författare bli regel.

En närmare karaktäristik av sällskapets litterära position försvåras också därigenom, att sekreterarens »noga och

[1] SAH ifrån år 1786, D. 5, s. 344.

[2] En dikt av »Ära och Frihets» medlem H. Ehrenhielm. I övre högra hörnet försedd med anteckningen: »Nr 24»; på baksidan några andra medlemmars namn.

pålitelige Minnesbok öfwer alt hwad under Sammankomsterna förehafwes» likaledes synes ha förkommit. Några interiörer kunna dock hämtas ur de ovan nämnda Eurénska papperen och Carl Nordforss brev till föräldrahemmet under 1780-talets senare hälft.[1]

Nordforss, som från början stått ganska skeptisk mot samfundet, blev tydligen snart en av de ledande krafterna och helt intresserad för dess verksamhet:

»Det är ej för at skryta», säger han i ett brev från 1788, »men för at säga upriktigt hvad som angår mig, som jag berättar at jag af vårt Sällskap är utvald at vara för andra gången des ordförande. Jag valdes genom förenade vota. Ty de hade det förtroende för mig at hålla mig för den skickligaste at föra ordet på deras den 8 aprill infallande stora högtidsdag. Alla 20 Ledamöterne samlas då, och hvar och en har tilstånd at medföra hvarsina 2 fruntimer. Talet som jag kommer at hålla kan jag enligt plägsed ej förkorta under en tima, och presencen af så många fordrar hela min ambition at tala något värdigt och godt, så långt jag förmår. Jag har desutom at hålla tal vid presidii emottagande, vid Arbetens granskande &c.»[2]

I Euréns papper finnas också tre tal av Nordforss' hand, vilka måste hänföras till »Ära och Frihet». Av intresse är i detta sammanhang egentligen endast ett av dem, avhandlande frågan om »granskning». Nordforss visar i detta tal, som tyvärr blott delvis bevarats, att det intima umgänge, han under dessa år haft med Thorild, icke gått honom spår-

---

[1] UB. G 193 a.

[2] I ett tidigare brev ($^4/_{12}$ 1787) nämner Nordforss, att han inviterats »i et Vitterhets Sällskap» och tillägger: »Det är, som jag väl förmodade, utan värde, men har dock tilskyndat mig den fördelen, at blifva af flere känd». Nordforss, som var en praktisk man, hade vid denna tid övertagit ett värdshus, som han nu upplät till samlingslokal för »Ära och Frihet» vid fästliga tillfällen. Ett annat brev ($^7/_4$ 1788) till föräldrarna ger en interiör från aprilfästen 1788, eller väl snarare från dess nachspiel. »Både själ och kropp», skriver han, »äro hos mig i dag nästan döda, efter ett rus i går som mit Vitterhets Sällskap på sin högtidsdag fann godt att taga, och jag delade. Jag har aldrig efter et bondbröllop varit mer dunkel i hjerna och ögon. Jag har dock skaffat min källare god förtjenst genom at animera mit Sällskap at där supa. Min Euren, et rart exempel af ärlighet vänskap och rent förstånd, halp mig däruti.» Att »Ära och Frihet» icke var något företrädesvis bacchanaliskt sällskap framgår dock av övriga brevuttalanden och, framför allt, av det ovan nämnda stadgeändringsförslagets allvarliga hållning.

löst förbi.[1] Det är vissa av Thorilds idéer om vitter kritik, han föredrager inför sitt sällskap: en författare är själv sin mest kompetente kritiker, andra granskares självtagna uppgift är ofta en förmätenhet, kritiken måste vara positiv, bejakande:

»... man är icke kännare, utan at förstå sit föremål helt och hållet, at se NB först hvad det är, sedan hvad det icke är. Men tusen gånger gudomligare äro de sinnen som se det förra, än de som se blott det senare.

Dock sådane äro de allmänneligaste Critici, at de se blott sakers *brist*; deras fördelar, deras goda, hvad de verkeligen *äro*, det se de icke ... En liten Qvinnosjälad, versläsare finner obeskrifligen wäl at Klopstock ej är Voltaire. Men han skall aldrig veta hvad Klopstock är.

Det lilla Snillet, qvickheten, känner och ser endast det felande i tingen, gör dem löjliga, komika; och vi skratta: Det stora Snillet visar tingen med hvad de hafva, deras förtrefflighet och storhet, och wi röras och tilbedja.

Shakespears skönheter belogos af England. De artige sade: han rasar; ty honom felar den policerade svagheten, som flyter så lätt i de små själar. Men nye Skalder upstego. De visade sit Fädernesland och ...

Med sina ofta rent thorildska vändningar och trots sitt fragmentariska skick ger ju detta programtal av »Ära och Frihets» mest betrodde man, som därjämte var Lidners vän och beundrare, ett bidrag till sällskapets allmänna litterära placering. Allt tyder på att Silverstolpe här befunnit sig i en krets, som stått under andra inflytanden och hyllat

[1] Under våren och sommaren 1786 var Nordforss Thorilds närmaste umgängesvän. Det är sålunda han som under riksdagen renskrev Thorilds båda memorial (enl. brev 21 aug. 1786), »för hvilket han offererade mig 5 rdr: men som jag ej ville emottaga någon betalning, lät han under okänd stil och Couvert tilskicka mig dessa 5 Rdr, med en besökare som han visste kände mig. Jag har velat tacka honom, men han låssar ej veta deraf. Det var väl inalles circa 10 ark fin stil på postpapper.» Under sommaren lockar Thorild vännen med ut på strövtåg i stadens omgivningar »kringom alla berg, skogar och ängar». »Jag har mäst gått i sälskap med Candidaten Thorild», skriver Nordforss i juli till sitt föräldrahem, »och ofta på flera nätter glömt såfva i anseende til alt det vackra som tilräckligen syslosatte eller rättare förtjuste våra sinnen. 2 nätter förleden vecka lågo vi i en skogsäng utom Ulriksdal. 1 natt på et litet berg bredevid Carlberg och så vidare. Jag var i början något ovan vid så stark gång; men nu tycker jag at jag skulle gå ända hem rätt fort utan at tröttna.»

andra ideal än Utile Dulci. I medlemsförteckningen finna vi ju också flera namn, vilkas bärare stå i förbindelse med den utpräglat känslosamma riktningen i litteratur och leverne. Hur nära Silverstolpe var lierad med dem och deras tänkesätt undandrager sig emellertid närmare bedömande. Men denna miljö sluter sig i alla händelser ganska naturligt till de prov på en viss »romaneskt» känslobetonad uppfattning av tillvaron, som Silverstolpe visat i några förut relaterade biografiska episoder från dessa år av hans liv. Omfattningen och karaktären av hans författarskap inom denna krets låter sig ej heller fastställa. I »Ära och Frihet», i en mindre samling av jämnåriga vänner, har han emellertid sannolikt haft ett bättre tillfälle än i det ålderdomströtta Utile Dulci att sätta i verket sin nu mognade plan att på allvar uppodla sina vittra anlag.

Av direkt betydelse för kronologien i Silverstolpes författarskap äro däremot de bevarade dokumenten från det redan tidigare berörda Vitterhets-samfundet i Uppsala.

Göthes notiser om denna i februari 1791 stiftade sammanslutning av unga akademici har jag på annat ställe haft tillfälle att komplettera med ytterligare några meddelanden.[1] Vitterhets-samfundet stod helt och hållet främmande för allt ordensväsende; dess organisation var en efterbildning av Svenska akademiens med direktör, kansler och ständig sekreterare, man läste upp och kritiserade insända skrifter, till en början författade endast av sällskapets egna ledamöter, senare även av utomstående[2], godkända skrifter belönades med att antagas till förvaring bland handlingarna, och författarne komplimenterades av direktören, sammankomsterna voro åtminstone en tid offentliga. Sitt intresse delade samfundet mellan vitterheten och vetenskapen; prosan spelar icke mindre roll än versen, och de politiskt-historiska avhandlingarna äro ofta de, som väcka den liv-

[1] Personhist. tidskr., Årg. 17, 1915, s. 137 ff.
[2] Protok. 10 april 1791.

ligaste diskussionen, även om uttalandena präglas av en anmärkningsvärd varsamhet. Upplysning, stödd och ledd av »Sanningen, Nyttan och Nöjet, men af det sista endast då, när det kan förenas med de förra», är det program, Axel Gabriel Silverstolpe i sitt inträdestal vill utstaka för samfundet, och liknande synpunkter understrykas i direktörstalen.

Ehuru själv sällan närvarande vid sammankomsterna insände Silverstolpe flitigt alster av sin diktning att här uppläsas och kritiseras. Jag har redan nämnt hans »Bref till Themire», men vi finna ytterligare som bilagor till Vitterhets-samfundets handlingar och kritiserade i dess protokoll: »Den osälle lycklige» ($^{17}/_{4}$ 1791; tr. i Välsignade tryckfriheten och Tryckfriheten den välsignade, 1793: 12, 13 och Sommarpromenaden 1794, s. 232), »Ode til medborgaren» ($^{25}/_{5}$ 1791, tr. i Sth.-P. $^{6}/_{3}$ 1793), »Dädalus och Icarus» ($^{13}/_{11}$ 1791, tr. i Sth.-P. $^{26}/_{1}$ 1793), »Ode öfwer Ensligheten» ($^{1}/_{6}$ 1792, tr. i Sth.-P. $^{4}/_{5}$ 1793), »Anacreontisk sång til solen» ($^{1}/_{6}$ 1792, tr. i Sommarpromenaden 1793, s. 99). Silverstolpes tidigaste medarbetarskap i Stockholms-Posten (1793) visar sig sålunda under hela första halvåret, vad de poetiska bidragen beträffar, på ett par undantag när utgöras av äldre, av uppsalavännerna belönade och genom deras bifall sanktionerade arbeten.

2. Politiska äreminnen.

Vid sitt inträde i Vitterhets-samfundet bar Silverstolpe redan ett känt namn som författare, och Claes Fleming hade i egenskap av direktör besvarat hans tal med en erinran om »de ypperliga belöningar hwarmed twenne af Rikets lärda Samfund» utmärkt hans förtjänster: äreminnet öwer Birger Jarl i Svenska akademien, 1787, och det redan behandlade franska svaret på Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens prisfråga om förhållandet mellan de sköna konsterna och sederna, 1790.

Förloppet av Svenska akademiens andra pristävlan i vältalighet 1787 har Ljunggren redan tillräckligt utförligt behandlat.[1] Den medförde två moment av en viss betydelse för akademiens kommande arbete och utveckling. Först den förändring i belöningssättet, som blev en följd av konungens på sammankomsten den 11 oktober uttalade förklaring angående *accessit*: uppdelningen i ett hedersaccessit för skrifter »i det närmaste lika goda» med de prisbelönade och åtföljt av tryckning i Handlingarna, samt ett uppmuntransaccessit med på akademiens omprövning beroende tryckning.[2] Den andra tilldragelsen var som bekant upptäckten av Lehnberg.

Ljunggren har även skisserat en jämförelse mellan Lehnbergs med stora priset belönade »Birger Jarl» och Silverstolpes genom hedersaccessit utmärkta.[3] Vid en framställning av det svenska äreminnets historia vore utan tvivel en under hänsynstagande till granskarnas omdömen utförd mera ingående stilistisk analys av dessa båda högt skattade vältalighetsprov av icke ringa intresse. Skillnaden är i flera avseenden påfallande. Lehnbergs äreminne är en utpräglat retorisk produkt med en väl i det närmaste fullständig provkarta på de retoriska figurernas användning. Det faktiska historiska materialet är förvisat till noterna, vilka sida efter sida beledsaga oratorns antiteser, transitioner, prosopoper etc. Intet sakord stör stilens höghet, periodernas harmoniska avrundning, »språkets numerära fall». Silverstolpes äreminne saknar icke den retoriska apparaten, ehuru betydligt sparsammare använd, men själva talet innehåller så mycket av historiska fakta, utan svårförståeliga omskrivningar, att noter blivit överflödiga. Det är mera berättande, men, då berättelsen ändock brytes av utrop etc., också mindre genomkomponerat. För akademiens granskare

[1] Ljunggren, Sv. akademiens historia, 1, s. 128 ff. Jfr även Sv. akademiens dagbok, utg. av H. Schück, s. 186 ff.
[2] Sv. akademiens dagbok, s. 188.
[3] Ljunggren a. a., s. 130 f.

är Lehnbergs stil tydligen något för överdriven men till själva arten bättre och riktigare än Silverstolpes. Frapperande är däremot den tveklösa säkerhet, med vilken konungen själv gör sitt val, sedan han ögnat igenom de sex inkomna skrifterna. Lehnberg synes fullkomligt ha motsvarat hans intentioner och träffat hans vältalighetsideal.

Överblickar man innehållet i Silverstolpes tävlingsskrift, visa sig huvudsakligen följande iakttagelser anmärkningsvärda.

Ingressen, som Rosenstein fann underlägsen Lehnbergs, utgöres av en serie reflexioner över förutsättningarna för en stor mans framträdande och utveckling, omständigheternas, omgivningens, slumpens roll i förhållande till de medfödda anlagen. Här tangeras alltså det problem som blivit ett av de centrala i upplysningsfilosofernas diskussion och hos oss oftast betecknats med termen »uppfostrans verkningsförmåga». Jag har redan utförligt behandlat Silverstolpes ställning till denna fråga. Här utveckla sig hans reflexioner i en riktning, som i huvuddragen överensstämmer med de resultat, Helvétius framlägger i De l'homme, Sect. 3 (Des causes génerales de l'inégalité des Esprits).

Den följande teckningen av Birgers bedrifter går, som Silverstolpe nämner, tillbaka på Dalin, Lagerbring och Botin. En undersökning visar, att Botin spelat den ojämförligt viktigaste rollen och icke blott hans »Birger Jarls Lefverne», som Silverstolpe anger, utan i lika hög grad de allmänna karaktäristikerna av de kulturella förhållandena i hans fjärde och femte »tidhvarf». Så är översikten av de två århundraden, som föregingo »Birgers tidehvarf», med sin skildring av kristendomens olyckliga inverkan på det svenska folkets lynne, seder och statsförvaltning endast ett extrakt av Botins ur rent voltaireanska upplysningssynpunkter framgångna svartmålning. Även framställningen av Birgers lagstiftningsarbete följer in i detaljer Botins. Det är också detta starka intryck från Botin, som till en viss grad givit Silverstolpes stil denna något ansträngt korthuggna, ex-

pressiva karaktär, som kallades taciteisk, men som Thomas blott med vissa reservationer ansåg lämplig för den moderna elogen.

Av större intresse i detta sammanhang är emellertid en väsentlig skiljaktighet i innehåll mellan Lehnbergs och Silverstolpes äreminnen.

Den förres reflexioner äro av allmännaste art och åsyfta knappast, vid tillämpningen på elogens föremål, något annat än att upphöja honom som »stor man» och »hjälte» i största allmänhet, naturligtvis med en viss upplysningsprägel. På denna punkt får däremot Silverstolpes arbete en karaktär, en genomgående tendens, och hans hjältes anpassning efter ett bestämt ideal är i varje fall så tydlig, att det icke undgick akademiens granskare. Botin finner särskilt beskrivningen av Birgers »fredliga förtienster» nog högt driven i stilen[1], Leopold upptäcker hos författaren »en slags philosophisk politik, icke gammal i vårt språk».[2] »Härmed instämmer jag», säger slutligen Rosenstein i sitt sammanfattande yttrande, »och får tillägga, det jag på ett eller annat ställe af denna skrift trodt mig förmärka hos författaren en diupsinnighet i tankarne, hvaruti dess medtäflare kanske på intet sätt öfverträffat honom.» Han observerar också, att författaren i Birger »mera sedt menniskan än Statsmannen och Regenten, åtminstone mera fäst sig vid driffiädrarne til dess gerningar än til tidehvarfvet, personerne, Birgers bedrifter och deras inflytelse på Svenska folkets öden», samt i motsats till medtävlaren, som i detta avseende gjort sig skyldig till en verklig försummelse, låtit Birgers lagstiftningsarbete framträda som en av hans största förtjänster.[3]

Innebörden av dessa uttalanden kan med andra ord formuleras så, att här avtecknar sig för första gången i Silverstolpes vittra författarskap med en viss påfallande bestämdhet hans medborgerliga ideal och politiska trosbekännelse, skönjbara just i hans försök att angiva »drivfjädrarna» till

[1] Svenska akademiens dagbok 1786—1789, s. 201.
[2] a. a., s. 202 f.
[3] a. a., s. 203.

Birgers handlingar och i reflexionerna däröver. Granskarnes ord antyda huvudpunkterna: endast de fredliga gärningarna förmå entusiasmera lovtalaren; det personliga »ädelmodet» uppställes mot den krigiska äran, dygden ur det rena hjärtat, som väcker rörelse och kärlek, mot snillet, som blott lyser och beundras.

Är den innersta beskaffenheten av denna nya »philosophiska politik» ännu något oklar i »Birger Jarl», ger äreminnet över Sten Sture d. y. (1791) Silverstolpes politiska maximer i konsekvent genomförd utformning, i skarpare relief mot en tydligare bakgrund.

Mellan prisskriften över Birger Jarl och sistnämnda äreminne ligger Anjala-förbundet men också förenings- och säkerhetsakten.

Redan 1788 hade, som bekant, en eloge över Sten Sture d. y. uppställts som tävlingsämne för följande år, och ämnet var från första ögonblicket av konungen och akademien valt med tanke på den aktuella politiska situationen. Rosenstein hade haft för avsikt föreslå Sten Sture d. ä. — likaledes, som han senare framhåller i ett brev till konungen av d. 27 okt., med en bitanke på politiska paralleller: krig både med Ryssland och Danmark etc. — men konungen hade skrivit till svar: »J'aimerais mieux celui de Sten Sture le jeune; la situatuon où il se trouvait a eu beaucoup de rapport avec la mienne», och Rosenstein medger, att även han »finner likheten med Sten Sture d. y. ännu större».[1] Vad Gustav III för sin del åsyftade är tydligt: Sten Sture d. y:s eloge borde bli ett retoriskt motstycke till det dramatiska verk, Leopold samtidigt hade under arbete för hans räkning. I brev av samma dato som Rosensteins nyss anförda hade Leopold för sin del kunnat meddela konungen, att de tre akterna av hans »Oden» voro fullbordade, och

[1] Jfr Svenska akademiens dagbok, s. 331. Konungens brev till Rosenstein d. 23 okt. 1788, cit. av Ljunggren, Svenska akademiens historia, D. 1, s. 144; Rosensteins till Gustav III d. 27 okt. (UB. F. 513) cit. i Akademiens dagbok, s. 525, och av Ljunggren, a. a., s. 145.

tillägga: »Jag uphör ej at skälfva för den likhet åskådaren eller Läsaren på många ställen torde finna emellan dessa och det som icke längesedan händt under dess egna ögon».[1]

Sten Stures äreminne utvecklade sig emellertid annorlunda. De planer, konungen synes ha hyst under hösten 1789 att själv bli Sten Stures lovtalare, kommo icke till utförande[2], och varken detta år eller det följande medförde ett för akademien acceptabelt resultat. Då samma ämne på konungens befallning ännu en gång utsattes (för 1791), kunde granskarne bland fem inkomna äreminnen »med utmärkt nöje» stanna vid nummer tre med valspråk ur Eneidens sjätte bok: Ostendent terris etc., Silverstolpes tävlingsskrift.

Det rent historiska innehållet i hans »Sten Sture d. y.» förutsätter inga källor utöver Dalin och Botin. Stilen röjer fortfarande på många punkter en avgjord påverkan från Botin, men tydligen har författaren nu också tagit lärdom av Lehnberg och Thomas[3]: perioderna äro fylligare, mera konstnärligt balanserade, antiteserna mera konstfullt genomförda, de retoriska figurerna över huvud taget mera omhuldade. Akademien yttrar också sin förtjusning över skriftens formella förtjänster: den vittnar om »et sant snille, en stark och hänförande vältalighet, mycken rikedom i bilder och en hastig samt flytande gång». Lehnberg själv, som nu satt bland prisdomarna, karaktäriserar den som »i flera afseenden ypperlig», och Rosenstein finner likaledes akademiens önskningar uppfyllda: »»där träffades alt hvad hos en Orator bör sökas, värma, diup i tankar, harmoni i numern, bilder, en hänryckande gång, känsla».[4] Men med

[1] Gustavianska brev, utg. av H. Schück, s. 9. Jfr Blanck, Leopold och Anjalaförräderiet i förf:s Anna Maria Lenngren, s. 97 ff.

[2] Jfr Sv. Akademiens dagbok, s. 535 f., Ljunggren, a. a., s. 147 anm.

[3] Att Silverstolpe vid denna tid flitigt studerade Thomas, framgår även av hans samtidigt skrivna dikter.

[4] Svenska akademiens vittra pristäflingar 1790—1795. (SAH ifrån är 1886, D. 32, s. 41, 46 f.). — Genom benäget medgivande av Svenska akademien beredde mig 1915 tillfälle att taga del av Akademiens Dagböcker, och föreliggande framställning utarbetades på grundval av då gjorda anteckningar. Numera föreligga Dagböckernas uppgifter om de vittra pristävlingarne t. o. m. 1795 i här nämnda del av Akademiens Handlingar.

dessa uttryck för allmän tillfredsställelse blanda sig dock vissa betänkligheter, som i akademiens protokoll erhållit formen av invändningar mot skildringens historiska trohet (Nordin) samt påpekanden »at reflexionerne stundom ej nog naturligen föddes af ämnet» (Lehnberg).[1] Schröderheim hade uppsatt skriftliga anmärkningar, och akademiens beslut, som fattades i konungens närvaro (d. 3 dec.) blev, att författaren borde erhålla stora priset med villkor att han »förklarar eller rättar» de ställen, som Schröderheim anfört i dessa anmärkningar, och som akademien gjorde till sina. Mot prisbelöning reserverade sig Edelcrantz och Nordin. Det är också den sistnämnde, som efter sammankomstens slut i sin dagbok ger den icke-officiella formuleringen åt akademiens betänkligheter och sin egen uppfattning: »Detta får säkert aldrig Auctor; ty det är en Pasquill öfver Konungen, som målas där illa».[2]

Ljunggren[3] lämnar därhän, om Nordins åsikt var riktig eller ej, men medger, att en tolkning i denna anda möjligen kan givas åt vissa enskilda ställen. I sin framställning har han emellertid ej tagit hänsyn till eller haft anledning omnämna den skriftväxling, som utvecklade sig mellan akademien, företrädd av Rosenstein, och den tills vidare okände författaren, och som finnes bifogad akademiens dagbok för ifrågavarande år.

Här kunna dessa dokument icke förbigås utan en närmare granskning, dels emedan de giva ett mycket beaktansvärt bidrag till Silverstolpes karaktäristik, dels emedan de avspegla en situation inom akademien, som torde ha få motstycken i dess historia. Då originalet till den diskuterade prisskriften synes ha förkommit och akademien lyckades genomdriva vissa strykningar — ehuru, som vi skola finna, ingalunda i den utsträckning, den från början tänkt sig —

[1] a. a., s. 46 f.

[2] Dagboksanteckningar för åren 1786—1792, s. 206 (Historiska handl., D. 6). Jfr LJUNGGREN, a. a., s. 155.

[3] a. a., s. 155 f.

lämnar en jämförelse mellan den i Handlingarna tryckta versionen och de av Schröderheim uppsatta anmärkningarna ett par luckor, som dock till själva innehållet kunna utfyllas genom slutsatser ur Rosensteins och författarens korrespondens. I varje fall ger oss denna rekonstruktion en fullt klar bild av läget.

I sitt första svar på Schröderheims anmärkningar uppdelar Silverstolpe dessa i sådana som röra »blotta *ord* och *»phraser»* och sådana som träffa den *»historiska Sanningen»*, samt *Tankarne»*. Beträffande de förra, gör han ingen svårighet att foga sig i akademiens anvisningar. Men man behöver blott taga ett par av dessa »ord och fraser» i närmare skärskådande för att finna, att det ej är estetiska värden som här diskuteras.[1] Det är det politiska argusögat, som in i detalj gått fram över sidorna.

Författaren låter t. ex. på tal om Sveriges olyckliga läge under unionstiden undfalla sig orden: »och vid dessa ofall sträckte alltid den Ryska Örnen sine klor efter rof». Schröderheim anmärker: »Man har sagt det förr. (Mennander uti ett Tal på Åbo Academi). Men nu torde denna liknelsen böra förmildras.» Silverstolpe ändrar också till: »sträckte sig den då halfvilde Moskoviten etc.» Den ursprungliga frasen, som säkerligen skulle ha accepterats med nöje både 1789 och 1790 och kanske t. o. m. kunnat passera ännu då Silverstolpe skrev sitt äreminne, var vid tidpunkten för prisbedömningen (d. 3 dec. 1791) kontraband: Drottningholmstraktaten av oktober samma år hade officiellt förändrat den trots freden bibehållna svensk-ryska en gardeställningen till vänskaps- och försvarsförbund med 300,000 rubel i årlig kontant erkänsla åt Sverige.[2] — Nästan ännu oskyldigare

[1] Den så gott som enda rent språkliga anmärkningen förefaller oss väl rigorös. Silverstolpe hade skrivit om Kristian: »hans vimplar fladdra högmodigt kring stränderne af Stockholm». Schröderheim invänder: »Jag menar att lågan och skenet *fladdra* men att *flaggan* sväfvar». Silverstolpe svarar: »Det vore öfver all höfva egenkärt at ej vilja ändra *vimplar fladdra* til *vimplar sväfva*. Dock vågar författaren underställa, om ej en vimpels fläktning för vinden har en ostridig likhet med *lågans fladdrande*».

[2] Sveriges historia intill tjugonde seklet, utg. af E. Hildebrand, Afd. 8, s. 168.

förefaller denna tirad om Kristierns grymhet: »När aktade nånsin en tyrann sitt Rikes väl? Fins det en varelse mera hämdfull, äfven med sitt förderf? hvem, mer än Sultan och Tigern, kan döda för att döda, och ej för att njuta?» Den sultan, som här figurerar, är med all sannolikhet i författarens inbillning ingen annan än filosofernas — Voltaires, Montesquieus och Helvétius' — vanliga personifikation av den grymma orientaliska despotismen. Men Schröderheim anmärker, till synes också ganska oskyldigt: »Är det icke nu mera för hårdt att jämföra Sultan med Tigeren? Vore det icke bättre att sätta: Tyrannen eller en Österländsk Despot?» Utan tvivel voro dessa allmännare uttryck »numera» att föredraga i en skrift av halft officiell karaktär, då de närmast föregående årens svenska utrikespolitik varit grundad på intima förbindelser med Porten och sultanen stått som själva huvudpjäsen i Gustav III:s diplomatiska spel.[1]

Redan dessa ställen innehålla sålunda, som Schröderheim yttrat i ingressen till sina anmärkningar, »ett och annat af den beskaffenhet att utan någon förändring eller uplysning deraf, Academien hvars pligter vid granskningen sträcka sig längre än till stilen icke lärer kunna niuta den tillfredsställelse att lämna det åt Allmänheten oagtadt all des förträfflighet i det öfriga».

Från författarens sida behöver dock tydligen i ovan anförda fall intet ont uppsåt förutsättas. Annorlunda ställer sig onekligen saken i fråga om de anmärkta historiska misstagen och reflexionerna.

Jag har tidigare sökt bestämma Silverstolpes allmänna plats inom den politiska grupperingen. Under riksdagen 1789 hade han stått nära själva centrum för de dramatiska händelserna vid den definitiva brytningen mellan adeln och konungen. Jämte sin befattning som riddarhusutskottets protokollist hade han fått alternera med Bungencrona vid

[1] Subsidietraktaten med Turkiet juli 1789. Jfr Sveriges historia intill tjugonde seklet, utg. af E. Hildebrand, Afd. 8, s. 155, 162, 168.

pleniprotokollen.[1] Lantmarskalkens anklagelse mot riddarhussekreteraren för falskt protokoll[2] och konungens maktspråk med anledning därav[3] hade mycket nära berört området för hans ämbetsgärning. Tre av de personer han nämner som sina främsta gynnare, Fersen, Bungencrona och Spaldencreutz, tillhörde dem som konungen funnit angelägnast att med våldsamma medel avlägsna ur oppositionens led. De outplånliga intrycken av allt detta och revoltstämningen efter den schock, alla hans politiska ideal erhållit genom den kungliga envåldspolitiken, ha utan tvivel funnit uttryck i äreminnet över Sten Sture d. y.

Nordin anger i sin dagbok med ett par ord själva kärnpunkten: författaren, säger han, »talar om Sturen som frihets Hjelte, då han blott borde betragta honom såsom Sjelfständighetens försvarare». Överflyttad på den åsyftade moderna parallellen vill denna formel exakt säga, att det ej är Gustav III:s lov, som här utvecklas, utan de patriotiska oppositionsledarnas eller, om man så vill, Fersens. En granskning av Silverstolpes »Sten Sture d. y.» med ledning av akademiens anmärkningar skall visa detta.

Den första av akademiens invändningar mot äreminnets »historiska sanning» framföres i mycket modest form under medgivande av att man kanske väl bör »lämna Författare af Eloger någon frihet», men drabbar följande skildring av unionstidens statsskick:

»Sveriges urgamle lagstiftare, Folket, var nu mera intet: med förökning i orsakerne att klaga, hade det förlorat förmågan att höras: Lagen var mållös, eller smidig för makten: ingen Thorgny vågade mera[4], med dess stöd, frambära menighetens röst, varna, hota, tysta förtryckaren. Någon gång lärde Folket i enigheten känna sin styrka, uti Svenska Adeln sina enda[5] försvarare.»

[1] Anfört av Silverstolpe som merit vid ansökan till befattningen som riddarhussekreterare efter Bungencrona. Riddarhusdirektionens prot. o. handl., 1795.

[2] Jfr Tham, Konung Gustaf III och rikets ständer vid 1789 års riksdag, s. 130, anm. 3.

[3] Tham, a. a., s. 142.

[4] Ändrat till: sällan vågade mera någon Thorgny (SAH ifrån år 1786, D. 4, Sthm 1809, s. 149).

[5] Struket (SAH ibid.).

Det är detta uttryck om svenska adeln med den strax därpå följande upprepningen: »Jag skulle visa ... huru Folket allt mera förlorade sitt; huru dess enda förmur, Svenska Adeln[1], trampad af den danska, af Konungen, af de Andelige, uppmanades att sjelf vara förtryckare, så ofta folket ej vågade, ej förstod följa dess anförande till gemensam räddning» — det är dessa uttryck som kommo Schröderheim att efterlysa den historiska motsvarigheten under Sten Stures tid. Författaren utreder med stöd av Botin och Dalin, att hans yttrande möjligen kan vara otydligt men ej osant, och genom att upptaga denna utredning som en förklarande not och stryka det utmanande ordet »*enda*» ansåg man sig å båda sidor nödtorftigt ha uppfyllt den historiska sanningens krav.

Det lider emellertid intet tvivel om att denna kontrovers får sin rätta belysning först då den ses mot bakgrunden av 1789 års händelser. Bilden av Fersen på rikssalen d. 17 februari — så som han skildras t. ex. i Adlerbeths Anteckningar — glider fram för läsaren ur orden om unionstidens Sverige. Men man kan komma den ömtåliga punkten närmare: satsen om adelns uteslutande förtjänster om riket är — eller måste i varje fall av samtida läsare uppfattas såsom — ett direkt återupptagande av diskussionsämnet från själva den inledande debatten på riddarhuset vid riksdagens början (d. 4 febr.), denna ståndets egen omedelbart igångsatta, synnerligen upprörda Ehrenrettung gent emot de anonyma anklagelseskrifter, som efter Anjala-förbundet spritts över landet. Carl De Geers stora anförande vid detta tillfälle, vilket utgör upptakten till och anger tonen för Fersens, Spaldencreutz', De Frietzkys m. fl:s lidelsefulla försvar för adelns förtjänst om fäderneslandets frihet och självständighet, mot konungens taktik att förklara adeln för fäderneslandets fiende, erbjuder nästan en parallell till de misshagliga tiraderna i Silverstolpes äreminne. Dessa

[1] Ändrat till: dess stundom fasta värn, Svenska Adeln (ibid., s. 151).

ställas i varje fall därigenom under den rätta synvinkeln.[1] Det anfall han i samband härmed riktar mot prästerskapets egoistiska likgiltighet för frihet eller despotism kunde knappast annat än hos akademiens ledamöter befästa uppfattningen om det aktuella i hänsyftningen och blev också föremål för gensägelser.

På några punkter tillåter ej, som nämnt, den tryckta versionen jämförd med anmärkningarna en fullt klar rekonstruktion av den tydligen mycket ömtåliga ursprungliga avfattningen. I ett par av dessa fall synes det dock röra sig om en av allt att döma ej obefogad misstanke hos granskarne, att författaren velat indirekt återupptaga patrioternas anklagelser mot konungen för trolöshet och brott mot den en gång besvurna konstitutionen. Silverstolpe går också här utan egentligt försvar med på ändringar och medger strykning av vissa satser »såsom innehållande reflexioner mera långväga från ämnet».[2]

---

[1] Jfr t.ex. följande ur De Geers anförande:

»Detta stånd, som främst ibland medbröder och Riksens allmoge fört konungar på thronen, och befästat dem och den; som så ofta frälsat fäderneslandet i de brydsammaste ställningar och i de mest öfverhängande faror, samt aldrig studsat, att i nödenes tid uppoffra både lif och egendom, samt ännu otvifvelaktigt hyser samma anda, har i thy städse njutit den rättvisa, att af Sveriges evigt vördnadsvärde konungar njuta ett billigt hägn och försvar; egentligen vittna våra häfder, att den odödlige Gustaf Adolf synnerligen låtit sig vårda om dess upprätthållande, då deremot de regenter, som sig till vanheder och riket till skada fört Svenska spiran, såsom en Magnus Smek, en Albrecht af Mechlenburg, konungarne under Unionstiden, och framför alla en Christiern tyrann, alltid begynt och grundlagt landets och folkets förderf och kufvande med tillbud af adelns förtryckande.» (Cit. efter Tham, a. a., s. 57.)

[2] I den tryckta texten läses nu (s. 157): »Konung Hans hade en gång skymtat på Sveriges thron och känt nöjet att befalla och beskatta. Han kunde aldrig glömma sitt fall. *Han ville aldrig förstå att han brutit de villkor, hvarunder han fått förena Sverige med sina öfriga välden.*» Den kursiverade meningen är insatt på förf:s förslag i stället för en annan, vars början Schröderheim citerar: »*Han hade aldrig förstått det enkla bud af Naturens Lag*», och mot vilken han invänder: »När alla tiders Historier framvisa under omskiftande öden flera händelser hvilka tvungit ömsom Regenter ömsom undersåtare till afsteg ifrån detta, i menniskiors hjertan gällande bud och stundom derigenom hela Samhällen blifvit räddade ifrån undergång och upplösning, kan det väl icke nu mera framställas på sätt som här skedt utan en slags förebråelse åt de tider och folk hvilka icke följt des föreskrift.» — I ett nu uteslutet stycke, som stått i nära samband med förf:s lovord över Sten Sture fredskärlek (s. 160), hade förekommit en apostrof: »*Utan tvifvel Sten Sture mindes Du nu den dag*», om vilken Schröderheim anmärker, att den synes »utmärka något

Utomordentligt belysande — i sin skenbart så oskyldiga formulering — är replikskiftet rörande följande stycke.

Svea rikes ärkebiskop Jakob Ulfson har, som Silverstolpe uttrycker sig, »med ett nit, bedrägligt under sken af försakelse» (s. 162), nedlagt sin värdighet och sedan fängslats av ständerna.

»Deremot förmår Christiern ÄrkeBiskopen i Lund att upptaga den förlorade värdigheten af Sveriges Primat, och lysa Sturen och Rådet i Kyrkans bann. Sjelf sänder han i bref till Ständerna hot och smicker. Begge stegen skulle vara en förmätenhet, om de ej snarare liknade en sinnes förvillelse. Skulle han ej veta, att en Nation som Friheten eldar[1], vårdar icke vidskepelsen, tror på sin rättvisa sak, och hör af förtryckarens mun med förbittring sitt loford, men sin våda med köld?»

Schröderheim anmärker blott: »*Skulle han ej veta* — tilllämpningen till händelsen giör denna tanka för mig något otydelig». Men författaren reagerar vid denna antydan omedelbart på den rätta punkten — med en säkerhet, som möjligen kan kallas instinktiv: han föreslår utbyte av ordet *frihet* mot *självständighet* (jämför Nordins ovan s. 155 citerade ord!), »emedan fråga här är om Svenska Folket ville erkänna et utländskt öfverhufvud». Det är kanske ej för djärvt att antaga, att för Nordin, som blivit övertygad om äreminnets karaktär av paskill, en utmanande parallell här inställde sig med Svea rikes ärkebiskop av 1789, som ställde sig sjuk och av konungen ersattes med biskop Lindblom som redskap vid undertecknandet av förenings- och säkerhetsakten. Tyrannen, som sände ständerna hot och smicker, behövde ej heller sökas i fjärran tid. Och ordet *friheten* i stället för *självständigheten* anger, som ett fällande bevis, själva förskjutningen inom författarens tanke- och föreställningsvärld.

---

särskildt tillfälle som jag ei påminner mig att Historien omtalar». Förf. föreslår »för den ordsak anmärkningen gifver» en ändring, som dock låter ana den ursprungliga syftningen: »Utan tvifvel, Sten Sture, hade du alt ifrån den stund Du inträdde i det almännas tjenst, djupt i dit sinne intryckt dina medborgerliga förbindelser. Utan tvifvel förnyade sig städse för Ditt minne den dag då Du såsom Svante Stures Son mottagen til hans efterträdare, kunde i hvarje etc». Akademien stannade också vid en av förf. alternativt medgiven strykning av hela apostrofen.

[1] Ändrat till: eldad af sin sjelfständighet (a. a., s. 169).

Om parallellen mellan Sten Stures och Gustaf III:s ställning till inre fiender legat förträffligt tillrättalagd för en välsinnad minnestecknare, kan detta icke i mindre grad sägas om möjligheten till smickrande analogier i fråga om förhållandet till främmande stater. Danmarks och den dåtida östersjömaktens, hansestädernas, provocerande och svekfulla uppträdande, Sten Sture i spetsen för bondehären m. fl. av historien givna, i en skicklig hand högst användbara ingredienser äro ägnade att förklara konungens utpräglade förkärlek för ämnet. Silverstolpe har icke heller försummat parallellen, han har blott givit den en annan innebörd och fullkomligt vänt om orsakerna till beröm och tadel.

En av akademiens av allt att döma allvarligaste anmärkningar, den bakom vilken man kanske tydligast anar det kortaste historiska perspektivet, riktar sig mot Silverstolpes ställning till frågan om krig och fred. Hans skildring av Sten Stures förhållande till detta problem, de därtill knutna reflexionerna och akademiens kommentarer äro alltför karaktäristiska att ej anföras i sin helhet. Det heter i Silverstolpes äreminne:

> Sten Sture uppträdd i sin Faders rum, finner hela vidden af Hanse Städernas gäckeri, af Danmarks list. Hans hjerta ifras vid känslan af Fäderneslandets skymf; men skall han hämnas? skall han följa rörelserna af ett ungt blod, lyssna till odödlighetens uppmaning, göra gällande sin tapperhet, sitt namn och Folkets kärlek, att våga anfalla, söka segrar? Kan väl hämdens vällust, eller någon segers ära hela de sår, hvaraf Riket redan blöder? Menskligheten och Fäderneslandet svara Nej — och Sturen lyder.[1]
>
> Om äran är det som lyser, visst tillhör den krigaren. Men om äran snarare är det som gagnar, så bör hon oftare tillhöra den som stiftar, behåller, vårdar Freden. Den tillhör dig, Sten Sture, dig som oaktadt ett personligt agg, det du kunnat främja under manteln af allmän hämd, oaktadt Christierns listiga drift att rycka styret ur dina händer, att ådraga dig Svenska Folkets och Påfvens hat, att uppvigla Ryssland mot ditt Fädernesland, i flera år med förtroende

[1] Här är enligt vad som framgår av förf:s svar till Rosenstein ett stycke begynnande *Är Rikets så kallade heder* uttaget, samt längre fram den ovan (s. 158) nämnda apostrofen *Utan tvifvel Sten Sture mindes Du den dag.*

sökte freden med Danmark, och helade den Ryssland till hälften brutit. Krigets vigge slår den oskyldige jemte den skyldige, och härjar det fält den idoges händer plöjt. På samma fält skulle Palmen och Oliven skänka oskulden och idogheten sitt skygd och sina frukter. Hvilken är större, den som kastar krigsviggen, eller den som planterar Palmen? Den som söker beundran, eller den som söker välsignelse? Ack! Menniskorna beundra ofta, men de välsigna hellre: och de skola välsigna dig, Sten Sture, som hellre valt att få ett ständigt rum i dina medborgares hjertan, än ett lysande i Europas Historia (s. 160 f.).

Det är de sista meningarna i detta stycke, som även synts Ljunggren misstänkta och föranlett hans omdöme, att »dessa ord synas verkligen i en s. k. *patriots* mun innebära en tydlig syftning på Gustaf III.[1] Akademiens granskare, Schröderheim, avvisar också med största bestämdhet dessa reflexioner såsom hörande »mindre till det tillfället» och bifogar en allvarlig tillrättavisning: »Min agtning för Författaren är för ren och upriktig att icke bekianna det jag svårl. igenkiänner uti denna sida den värdighet som han eljest så sällsynt underhåller. Betraktelserne äro där mästadels allmänne och erkiände».

Att vi här stå inför ett fullgott uttryck för »patrioternas» syn på Gustav III:s krig (»Är Rikets så kallade heder . . .»; »ett personligt agg, det du kunnat främja under manteln af allmän hämd . . .») är uppenbart. En tillämpning på de ärelystna planer, den nyss hemkomne konungen medförde från den storpolitiska vistelsen i Aachen, låg ävenledes nära till hands.

De sammanställningar, som ovan gjorts, synas ju ge en ganska god grund åt Nordins karaktäristik av Silverstolpes ärominne såsom »en pasquill». Själva formen — en skenbart historisk skildring förlagd till mer eller mindre avlägsen tid — kan också sägas ansluta sig till en, av bevarade prov att döma, högt gouterad typ av gustavianska smädeskrifter, uppskattad lika mycket av författare som

[1] a. a., s. 156, not 1.

läsare genom den dubbla förtjänsten att vara relativt svåråtkomlig för fällande bevis och skänka nöjet av någon självverksamhet vid avslöjandet av de dolda aktualiteterna.

Det vore emellertid en orättvisa mot äreminnets författare att låta granskningen stanna vid detta resultat. »Sten Sture d. y.» är icke ett politiskt indignationsutbrott med bismak av skandalskriveri utan snarare en upplysningsdogmatisk bekännelse- och programskrift, i vilken det i främsta rummet för författaren kommit an på att med de retoriska uttrycksmedlens hjälp manifestera en grundfast teoretisk ståndpunkt. Den oförskräckta och — som väl torde ha framgått av föregående sidor — fullt avsiktliga anknytningen till de mest brännbara politiska ämnen ådagalägger, om man så vill, en något naiv demonstrationslust, men vittnar på sitt sätt också om en ambition av helt annan art än den, man finner i Thomas' opersonligt ihåliga, rousseauanska deklamationer. Och då man anmodar honom att göra eftergifter i fråga om huvudstyckena i hans »filosofiska politik», vägrar Silverstolpe med en bestämdhet, som utan tvekan offrar den litterära berömmelsen och de många därtill knutna förhoppningar, som vi känna från hans självbiografi — en situation, som akademien icke behövt alltför ofta inregistrera i sina dagböcker.

Grundvalarna för denna filosofiska politik äro: den sanna medborgardygdens oförenlighet med en frivilligt sökt krigisk ära; den på »allmänt väl» fotade sedelärans absoluta giltighet även inom politiken.

Redan Silverstolpes första tryckta arbete, uppsatsen om dueller[1], gav, som vi sett, uttryck åt denna motsats mellan medborgerlighet och heder grundad på vapenmakt; i prisskriften över Birger Jarl hade dennes fredliga förtjänster på ett frappant sätt understrukits. Och akademiens anmärkning mot de alltför utmanande lovorden över Sten Stures fredskärlek ge nu anledning till en »icke utan et hemligt qual» avgiven men nödvändig gensaga.

[1] Jfr ovan s. 137 f.

I sin abstrakta dogmatism är den argumentering, Silverstolpe här presterar, ytterst betecknande. Han hopar skäl på skäl för att grundligt ådagalägga, huru alla motiv för ett krig kunde sägas föreligga, men konklusionen går utom all realpolitik och blir en i sina konsekvenser utmanande tillämpning av en allmän sats: »i Sturens belägenhet, såsom ung, tapper, hetsig för Fäderneslandet och ägande genom Folkets enthousiasme tilfälle, at främja både sin och Sveriges hämd, behöfdes det en utmärkt moderation, at icke fullfölja et krig, hvars fortsättning onekeligen ägde starka skäl». Erkännandet av denna »undransvärda moderation» är det högsta beröm, lovtalaren kan ge sitt föremål, och han hyser det fulla förlitande till akademiens rättvisa, att den icke skall »låta Sten Stures minne gå miste om et låford som (ehuru det af Författaren kan vara förebragt i svaga och allmänna termer) likväl torde vara et af de sannaste och tillika et af de svåraste at erhålla för en man med Sturens verksamma caractere och i hans ställning».

Ett sålunda formulerat lovord över Sten Sture var ju i grunden en lika hänsynslös dom över Gustav III:s karaktär och gärningar. Akademien ansåg också enhälligt, att hela den tirad, som »började til beröm för Sturen at icke hafva angripit Danmark borde gå ut, emedan det upskof Sturen lemnade en fiende, som hotade Rikets sielfständighet, kunde och borde anses för et stort statsfel».[1]

Då Rosenstein i sitt brev meddelar författaren »Academiens fortfarande tvekan och dess önskan att se min herre instämma i de begrepp hon om dessa ställen fattat», sker detta i uttryck, som rätt mycket bära prägel av hans egen — både officiellt, som akademiens sekreterare, och i mera privata brev till konungen — frimodigt uttalade principiella ställning till frågan om krig och fred, även i dess aktuella specialfall. Akademien, säger han, »är äfven långt ifrån at missgilla författarens tankesätt, det företräde han lämnar

[1] Dagboken d. 10 dec.

Freden, det låford han ger en dygd som uppoffrar alla ärelystnadens retelser och förnöjelse åt mensklighetens väl». Han vill emellertid påvisa, att det ej är »Rikets heder», fördelar, erövringar, det här gällt, utan »Rikets sjelfständighet».

I sitt andra svar till akademien söker nu Silverstolpe å sin sida ådagalägga, att Sten Stures böjelse för fred varit även realpolitiskt fullt försvarlig. Ett par satser — de ovan s. 157, not 2 anförda, vilka ansetts mest utmanande — finner han sig kunna offra under erkännande av »misstag i vissa uttryck», men själva det principiella resonemanget viker han ej från och förklarar sig beredd att taga konsekvenserna: »Författaren tror sig ej misskänna människo-Naturen, då han tror at de fläste i Sturens ställning genast förnyat kriget: at han gjorde annorlunda, utgör hela hans beröm, men et sådant beröm är vid detta tillfälle ganska betydligt»; att han trots de yttersta utmaningar och »bevislige stämplingar inom Riket» likväl »bibehöll sin fredlighet, ökar hans beröm, i samma mån som hans frestelser blefvo ökade, och hans Caractere mera utmanad at lysa». Och han slutar denna argumentering med en deklaration, som, av resultatet att döma, synes ha imponerat på kritiken: »Den caractere, som Författaren tyckts visa, at endast följa sin öfvertygelse, må vara sann eller affecterad: uti intetdera fallet tillåter den honom ändring i hufvudsaken, och han smickrar sig at Academien täckes gilla hans förhållande däruti».

Frågan om den politiska moralens överensstämmelse med den enskilde medborgarens — Silverstolpes andra filosofiska grundprincip — kom under diskussion i samband med äreminnets reflexioner över Sten Stures uppträdande mot den utanför Stockholm instängde, genom motvind och hunger försvarslöse Kristiern. Med sin så karaktäristiska vana att moraliskt examinera varje situation, har Silverstolpe tydligen icke ansett sig utan vidare kunna godkänna de omdömen,

hans mest anlitade källa, Botin, fäller om Sten Sture inför denna pliktkollision.

»Bedragen af sitt hjärta», säger Botin, »var han stundom större medborgare än Regent: oftare en ärlig Man, än en stor Minister. Hans ädelmod ledde honom i åtskilliga felsteg, dem han alla fick dyrt betala . . . då han födde Christiern när det stod i hans magt att döda honom blott genom hunger, beredde han för sig en viss undergång och för Svenska folket det största tyranni.»[1]

Den dubbla moral, Botin tycks auktorisera i de första här citerade raderna, får sin direkta vederläggning i Silverstolpes problemställning:

»Men frågom först på det enda sätt en värdig man frågar sin medborgerlighet: hvad *bör* han? Erkännom ej vid denna undersökning eller nånsin, att det gifs *en* Sedelära för Statsmannen, en annan för den enskilta medborgaren. Hvad! är det verkligen möjligt, att dygd och rätt icke på alla tider och orter, i alla platser inom ett samhälle, böra vara desamma? Skulle ej allmänt väl vara deras eviga, oföränderliga syftemål? Skulle det ges en annan regel för omdömet om gerningar, än deras böjning ditåt, deras afvikelse derifrån?»[2]

Denna frågeställning och den sedan gjorda tillämpningen, i vilken Sten Stures mildhet mot fäderneslandets fiende visserligen ogillas men nästan ursäktas såsom ett misstag framkallat av ädelmod och rent hjärta, finner akademien tvetydiga och önskar återlämna hela detta parti »för ett ögonblick till författarens egen granskning». Under medgivande av satsens allmänna giltighet, anser sig Schröderheim dock böra fråga: »gifvas icke omständigheter, då Lagarne tystna». Detta förnekar åter Silverstolpe i sitt svar:

»Åtminstone tror han dem i Statsläran vara äfven så sällsynte som *moderamen inculpatæ tutelæ* i den allmänna Sedoläran: och en sådan exception synes icke bevisa mera emot en allmän principe, än mörkret af en Eclipse bevisar emot sanningen at dagen är ljus.»

Och han tillägger om sig själv i en vädjan till akademien:

»Beträffande tankar och omdömen, har det så ofta händt honom [författaren], at öfwertygad nödgas åtra i dag det han trodde i går,

[1] Botin, Utkast till svenska folkets historia. Sjette tidhv. kap. 2, s. 505.
[2] SAH ifrån år 1786, D. 4, s. 176 f.

at det ej förefaller honom främmande om det äfven nu kunnat hända; men i de mål där han, efter noga öfvervägande, ej kunnat förlika sin öfvertygelse med vissa uti anmärkningarne innefattade begrep, dem han kanske ofullkomligen fattat, smickrar han sig med det hopp at Academien icke anser hans egenkärlek för oloflig, efter all moralité ibland menniskor skulle försvinna, om man skulle handla emot sin öfvertygelse, äfven när den vore falsk.»

Den här diskuterade avdelningen av Silverstolpes äreminne ger emellertid tydligen icke i sin nu föreliggande form full inblick i orsaken, varför akademiens »pluralitet», som det heter i Dagboken för d. 10 december, likväl fann auktorns förklaring onöjaktig och beslöt, att han skulle anmodas uttaga hela det parti, som nu återfinnes s. 176—179 i Handlingarna och som inledes med ovan (s. 164) citerade stycke (»Men frågom först» etc.). Dessa sidor ha ursprungligen innehållit några nu strukna tirader, vilkas början och slut[1] framgå av Silverstolpes andra svar till akademien, och vilkas innehåll antydes i Rosensteins brev till författaren. »Academien», skriver Rosenstein, »kan ej eller undgå at befara någon misstydning af den upmaning som göres til Nationerna i en tid, då de häftigaste utbrott inträffat. Hon högaktar min herres afsigt, men ju mera öfwertygad hon är om dess rena ifver för sant och rätt, ju större tjenst tror hon sig göra min herre, då hon gifver honom anledning at häfva all tvetydighet och förekomma alla uttydningar, som kunna strida mot min herres egen önskan.»

Man kan säkerligen utan fara för misstag gissa, att dessa tirader innehållit en uppmaning till folken att granska, huruvida deras styresmän uppfyllt denna den allmänna sedelärans fordran och uppställt »allmänt väl» såsom enda norm vid maktens utövning. Och i den motivering, akademien ger för sin oro över farliga uttydningar, skymtar redan det slags fruktan, som under de följande åren kommer att helt överskygga och pressa litteraturen.

Silverstolpes svar blir på denna punkt detsamma som vid

[1] »I huru många Secler — tid at öpna ögonen.»

anmärkningen mot hans första princip: han anser sig kunna utesluta några särskilt utpekade rader »såsom här alldeles umbärlige», men hellre än själva principen offrar han akademiens pris. Han hoppas, säger han, att akademien

»ej lärer äska det en så ädel grundsats som Sedolärans universalité må borttagas, hvaruti Författaren icke, enligt sin skyldighet och böjelse i så många andra fall, skulle kunna upfylla Academiens åstundan, utan at synas sig olik, under det han fortfar at vara sig lik, och utan at frångå moraliteten af sitt tänkesätt just i det ögnablick han som Loftalare förebrår sin Hjelte et immoraliskt afsteg.»

Han tillkännager därpå, att han för sin del nu nått »de yttersta gränsor han i dessa förklaringar föreskrifvit sig at ej öfverträda».

Om slutbehandlingen i akademien upplyser dagboken endast, att då författaren nu fogat sig till »åtskillige» av de rättelser, akademien önskat, förklarar hon sig därmed »fullkomligen nögd», och det villkorligt beslutade stora priset stadfästes. På högtidsdagen d. 20 december kallas Silverstolpes äreminne »en mogen frukt» av akademiens årliga anmaningar till svenska snillen; i kanslerns komplimang till författaren framskymtar dock vid karaktäristiken av hans vältalighetsstycke ett sista litet direktiv för den rätta uppfattningen därav, med påtaglig avsikt att bryta udden av eventuella »uttydningar». »Samma stämma», säger Zibet med syftning på Sten Stures lovtalare, »som upphöjes att med förtjusning prisa de medborgerliga dygder, bestraffar manligt det trotsiga högmod, som vågat misskänna en Regents helgade rättigheter».[1] — Nordin åter upprepar blott i sin dagbok under d. 20 december: »Konungen på Svenska Academien och afhörde Silfverstolpens Äreminne öfver Sten Sture den yngre; hvilket var en Pasquill öfver Konungen, det Han väl kände, men doch mycket berömde[2].»

---

[1] SAH ifrån år 1786, D. 4, s. 192 (spärrat här).
[2] Nordin, Dagboksanteckningar (Historiska handl., D. 6), s. 212.

Jag har utförligt uppehållit mig vid äreminnet över Sten Sture d. y., emedan en framställning av dess innehåll — sådant detta avslöjar sig vid en närmare granskning — och av dess polemiska efterspel ger några högst betecknande prov på vissa av de lynnesdrag, som göra Silverstolpe till en utpräglad karaktär bland hans samtida. Det ger också det bästa och mest samlade uttrycket för hans position vid den tidpunkt, då han står färdig att intaga platsen som Kellgrens stöd i Stockholms-Posten. Hans intressen äro icke vittert-estetiska utan medborgerligt-politiska; hans övertygelse har utbildats i »patrioternas» mitt, under trycket av den gustavianska envåldsmakten, men på grundvalen av klart fattade och konsekvent tillämpade upplysningsfilosofiska maximer av typisk art. Att speciellt i »Sten Sture d. y.» återföra dessa till bestämda källor är självfallet vanskligt redan genom den allmänna formulering, som betingats av den genomförda retoriska stilen. Mycket av vad som här kommer till uttryck är sålunda direkt övertaget från Botin, vars historiska uppfattning väl snarast bär en voltaireansk prägel. Med Thomas följer en speciell form av rousseanism, en något ansträngd antik-civistisk pose, tydligast framträdande i de inlagda fingerade talen. Sten Sture's oration till Gustaf Trolle inför högaltaret i Uppsala domkyrka — med handen utsträckt mot »undersåten och fienden», »med svekfri uppsyn och med den blygsamma värdighet, som egnar en Förste Medborgare» (s. 165) — är en fullkomlig Thomas-antik, vars direkta klassiska motsvarighet återfinnes i den av Silverstolpe i annat sammanhang (s. 177) använda gruppen Scipio-Graccus inför Roms tribuner. Den gemensamma formel slutligen, efter vilken karaktärer och situationer bedömas och reflexionerna utformas, är begreppet »allmänt väl». »Le bien publique» — upptäckten av denna allmänna och oföränderliga grundval för enskild och politisk moral var ju de nya filosofernas stoltaste landvinning. Ingen har med mera utmanande överlägsenhet gent emot en oupplyst äldre filosofi proklamerat det omvälvande

i detta moraliska begrepp än Helvétius, och den »nya värld», han en gång öppnade för Silverstolpe, har här sin fasta grund.

Till äreminnet över Sten Sture d. y. ansluta sig naturligt — såväl i fråga om enskilda motiv som allmänt idéinnehåll — några av Silverstolpes mest uppmärksammade vittert-politiska tal och en rad dikter av utpräglat medborgerligt-politisk grundstämning.

Redan »Sten Sture» var, som visats, ett lovtal över en »patriot». I minnestalen över Sebaldt (1792), Bungencrona och Fersen (båda 1795) framträda frihetshjältarna utan historisk drapering, direkt ur den gustavianska oppositionens högvakt.

Sebaldt blir för Silverstolpe en frihetstidens »grand old man», ett typexempel på satsen, att endast den fria författningen skapar den dugande, principfaste medborgaren:

»Under despotismens tid i Sverige, föddes den Man vi nu sakne, uti en despotisk Grannes Land [1713 i Ryssland], föddes fånge, föddes til träldom; kom til Sverige, upväxte, fann Frihetens morgonrodna upgången, beundrade majestätet af des första strålar, kände snart i sit hjerta inflytandet och kraften af des värma, och antog et visst skick til medborgerlighet. Med den medborgerliga känslan hos en ung Man följer begäret at högaktas och ifvern at verka, med dessa åhågan til skicklighet. Så födes hos honom under ensligheten flit, under sammanlefnaden upmärksamhet. Så blef han kunnig, tänkande, klok: så mottagen, sökt, hedrad.» (s. 12).

Detta är, som vi se, en snabbmålning av Helvétius' miljöteori i tillämpning: den under despotismen trälfödde överflyttad till den fria statsförfattningens verkningskrets formas genom alla omständigheters samstämmande spel till medborgare. Hans aktivitet väckes, passionerna eldas, uppmärksamheten — Helvétius' »attention», förutsättningen för all andlig utveckling[1] — skärpes, och ett ädelt begär att verka uppflammar. Och normen för denna verksamhet är den

[1] De l'homme, Sect. 1, ch. 3: Que le hazard nous présente une infinité d'idées: que ces idées sont stériles si l'attention ne ces féconde. Que l'attention est toujours l'effet d'une passion; telle est celle de la gloire, de la vérité.

upplyste medborgarens kategoriska imperativ: »denna hemliga stela öfvertygelse, som bifaller sig sjelf efter grunderna af menniskoslägtets Väl».[1]

Talet över Bungencrona bildar upptakten till talet över Fersen; i båda stå 1789 års händelser i centrum:

»Som en Man af mycken inflytelse och et ståndagtigt tänkesätt, blef han vid nästföljande Riksmöte [1789], ehuru ledamot af den Lagstiftande Magten, fängslad; men efter 3:ne dagar utan laga tilmäle lösgifven, njöt han den medborgerliga äran at med glädjerop mottagas af sitt Stånd — och då glömde han sitt lidande» (s. 9).

När Thorild satt inspärrad i »ett elakt kyffe» i stadshushäktet och endast genom en lucka på dörren fick samtala med sina bestörta vänner, »förtäljde han leende, att det var samma rum, hvari Riddarhus-Secreteraren Bungencrona sutit fängslad under riksdagen 1789».[2] Detta är parallellen till Silverstolpes bekanta, här redan tidigare anförda ord om Fersen i det ödesdigra akademitalet: »hans medborgerliga språk och hans billiga betydenhet i frågor som rörde Rikets Ständers gemensamma rätt, förde honom med heder i ett fängelse, det flere Riksdagsmän med honom delte, och ett ännu större antal skulle hafva varit färdigt att dela».[3] Den grundsats för den politiska moralen, som han redan i »Sten Sture d. y.» hävdat mot granskarnes anmärkningar, har Silverstolpe nu tillfälle att fritt proklamera och understryka med sin nyförvärvade akademiska auktoritet: »O måtte alla Regeringar minnas, att i Politiken ingen gerning är rätt, som en sträng Sedolära ej gillar!»[4]

I viss mån redan i äreminnet över Birger Jarl men framför allt i »Sten Sture d. y.» är, som nämnt, också temat för

---

[1] a. a., s. 14.

[2] Atterbom, Svenska siare och skalder, 2:a uppl. Bd 5, s. 74 f.

[3] SAH ifrån år 1786, D. 5 (Tr. 1813), s. 344. Talet över Bungencrona hölls den 24 februari, akademitalet den 4 mars. Betecknande är Rosensteins jämförelse i ett brev till Zibet den 19 maj: »Visst är at dess [Silverstolpes] Tal öfver Bungencrona, hvaraf jag sänder dig et Exemplar, var vida starkare och at det med beröm blifvit ansedt» (Ljunggren, Svenska akademiens historia, D. 1, s. 389).

[4] a. a., s. 337.

en rad av Silverstolpes medborgerliga dikter angivet. »Odet till Medborgaren» (Vitterhets-samfundet 1791), med motto från Thomas' av Silverstolpe sedermera översatta »Épitre au peuple»: »l'homme le plus juste, est aussi le plus grand»[1], ger blott en versifierad omklädnad åt hans ideala Sten Sture:

Lys! du skall undran få — men gagna!
du skall äras:
. . . . . .
Tänk ej: »Jag skall odödlig bli . . .
»När några sekler gått förbi,
»Skall för mitt *Snilles vidd* ett missdåd lätt förlåtas.»
Vet, *Hjertats Ädelhet* det är
som sanna äran med sig bär —
och *Trollen* hatas skall, då *Sturen* skall begråtas.

»Christina Gyllenstjerna» (tryckt d. $^{19}/_{2}$ 1793 i Sth.-P.) står i direkt samband med den avslutande hyllningen till Sturens maka i äreminnet.[2] Den starka påverkan från Kellgrens »Gustaf Wasa» ger för övrigt åt denna dikt en i flera avseenden intressant placering, som dock i detta sammanhang endast i förbigående kan nämnas. Det prisbelönta »Skaldebrefvet till dem som söka ett odödligt namn» (1792), med motto från Pope's »Temple of Fame»: »Oh! grant an honest fame, or grant me none», erbjuder likaledes en serie paralleller till idéerna i »Sten Sture d. y.» och upprepar dess tes: »det är ej politik, som strider emot dygden».[3]

Denna genre av Silverstolpes diktning, som under 1790-talets början sålunda nära anknyter till de politiska äreminnen och tal, jag här behandlat, får under de följande åren en i viss mån annan prägel under intryck av den engelska dikt, med vilken han nu gör bekantskap. I Cunningham's, Shenstone's och Gray's elegiska tonfall finner Silverstolpe de mest harmonierande uttrycken för sin fosterländska känsla under en politisk situation, som synes honom allt mera tröstlös.

[1] Thomas, Oeuvres complètes, T. 5, Paris 1802, s. 60.
[2] SAH ifrån år 1786, D. 4, s. 190. Sambandet sträcker sig till ordagrann överensstämmelse. Jfr andra strofens »du älskansvärda kön»; äreminnet: »Och skulle ej detta älskansvärda Kön» etc. (s. 190).
[3] Skaldestycken, 1801, s. 19.

Efter riksdagen 1800 är han nära förtvivlan: »... jag är så ledsen vid Politiken», skriver han till brodern Fredrik Samuel i juli detta år, »så at jag önskar verlden kunde vara den förutan, ty min predikan at Politik och Moral böra vara detsamma, blir ej segrande på jorden, så länge jag och mina samtida lefva; och jag har intet annat hopp qvar, än mitt Slägtes odling, hvilken jag likväl med full förtröstan ser i framtida Sekler».

I »Friheten, Skaldestycke 1809» utlösa sig Silverstolpes känslor av befrielse från ett olidligt tryck i strofer, som hoppfullt hälsa den nya tidens morgonrodnad, men i vilka den elegiska undertonen ännu dröjer kvar. De »Simsondjerfve män», som motstått despotismen och ej misströstat under de mörka åren, få här ännu en gång hans hyllning, men den frie medborgare, hans tankar nu dröja vid, står knappast längre i 1789 års riddarhus:

> Hvem är den Frie? Den, som njutningen förstår
> utaf det samhälls-skick hans röst bereda får;
> som sätter, ej af sken och lystnader bedragen,
> sitt hela sjelfbestånd i lydnaden åt Lagen.

Detta är, som man framhållit, den montesquieuska frihetsdefinitionen satt i svensk vers; att i grundlagsbudets avvägda form söka återge andan och meningen i samma frihetsideal blir Silverstolpes närmaste uppgift.

Poetiska och prosaiska bidrag av A. G. Silverstolpe i samtida periodisk litteratur.[1]

1783.

Bref til —. [Om dueller.] (Sth.-P. $^{24}/_{9}$.)

1787.

Äreminne öfver Birger Jarl. (SAH fr. 1786, D. 2.)

1790.

Reponse à la question: si, d'après l'acroissement ou le décroissement des beaux arts dans un état, l'on peut juger avec quelque certitude des mœurs d'un peuple? (VHAAH, D. 5, 1796.)

1791.

Äreminne öfver ... Sten Sture den yngre. (SAH fr. 1786, D. 4.)

1792.

Skaldebref till dem, som söka ett odödligt namn. (SAH fr. 1786, D. 4.)
Lord B... ths tal i öfverhuset. (Välsign. Tryckförh. nr 19 f.).

1793.

Anacreontisk sång til solen. (Sommarpromenaden, 1793, s. 99—100.)
Bref til Themire, vid dess inträde i stora verlden. (Ibd., s. 104—115.)
Dädalus och Icarus. (Sth.-P. $^{26}/_{1}$.)
Reflexioner om frihet och jämnlikhet. (Ibd. $^{29}/_{1}$ o. $^{30}/_{1}$.)
Christina Gyllenstjerna. (Ibd. $^{19}/_{2}$.)
Ode til medborgaren. (Ibd. $^{6}/_{3}$.)
Phalaris. (Ibd. $^{16}/_{4}$.)
Ode öfver ensligheten. (Ibd. $^{4}/_{5}$.)
Hvad är en philosoph? (Ibd. $^{7}/_{5}$.)
Ändå och altså. (Ibd. $^{25}/_{6}$.)

[1] För utarbetandet av denna avhandling har jag upprättat en kronologisk förteckning över Silverstolpes skrifter. Jag meddelar därav ett utdrag, upptagande den huvudsakliga delen av hans i den periodiska litteraturen publicerade vittra författarskap. För övrigt hänvisar jag till bibliografien i Några anteckningar om adliga ätten Silverstolpe, 1884.

1 och 0. (Ibd. $^{12}/_{7}$.)
Myran och lejonsvansen. (Ibd. $^{15}/_{7}$.)
Poeten och bläckhornet. (Ibd. $^{22}/_{7}$.)
Oxen och myggan. (Ibd. $^{30}/_{7}$.)
Clotilda. (Ibd. $^{24}/_{10}$.)
Sällheten. (Ibd. $^{22}/_{11}$.)
Den osälle lycklige. (Välsign. tryckfrih., 1793, nr 12/13; Sommarpromenaden, 1794, s. 232—237).

1794.

Anacreontisk visa. (Sth.-P. $^{18}/_{1}$.)
Den åldriges minne, eller: Så skal jag tänka framdeles. (Ibd. $^{12}/_{2}$.)
Anmärkningar vid de omdömen som fällas öfver fransyska revolutionen. (Ibd. $^{25}/_{2}$ o. $^{26}/_{2}$.)
Saga. (Ibd. $^{11}/_{3}$.)
Bref til fröken ***. (Ibd. $^{14}/_{3}$, $^{29}/_{3}$, $^{15}/_{4}$, $^{27}/_{6}$ o. $^{1}/_{7}$.)
Calendarisk anecdot. (Ibd. $^{26}/_{3}$.)
Minne af Fabian. (Ibd. $^{1}/_{4}$.)
Den snåla presten. (Ibd. $^{29}/_{4}$.)
Socratis röst från Eliseen. (Ibd. $^{12}/_{5}$.)
Epistel til de Misolumenier. (Ibd. $^{20}/_{6}$.)
Jag drömde. (Ibd. $^{30}/_{6}$.)
Bref til min tante. (Ibd. $^{10}/_{7}$.)
Lik-sång. (Ibd. $^{26}/_{8}$.)
Predikaren, i nya drägten. (Ibd. $^{23}/_{9}$.)
Visa [= Förnöjsamheten]. (Ibd. $^{30}/_{9}$.)

1795.

Til redacteurerne af StockholmsPosten. [Om charader.] (Sth.-P. $^{17}/_{1}$.)
Inträdestal i Svenska akademien 4 mars 1795. [Minnestal över A. Fersen.] (SAH fr. 1786, D. 5.)
Ynglingens hopp. (Sth.-P. $^{5}/_{3}$.)
Skaldebref. (Ibd. $^{31}/_{3}$.)
Rec. av G. F. Gyllenborg, Senare vitterhetsarbeten. (Ibd. $^{5}/_{5}$ o. $^{12}/_{5}$.)
Minnesteckning över Kellgren. (Ibd. $^{22}/_{5}$.)
Ode til Melpomene. (Ibd. $^{29}/_{5}$.)
Försvar för fruntimren. Bref til grefve ***. (Ibd. $^{30}/_{6}$ o. $^{1}/_{7}$.)
Vid Kellgrens död. (Ibd. $^{3}/_{7}$.)
Mannen och loppan. (Ibd. $^{24}/_{7}$.)
Gubben och ynglingen. (Ibd. $^{28}/_{7}$.)
Döden och den döende. (Ibd. $^{14}/_{8}$.)
Haren och grodorna. (Ibd. $^{19}/_{8}$.)

Bonden, pumpan och ållonet. (Ibd. 31/8.)
Högsta vinsten. (Ibd. 8/9.)
Til Dellius. (Ibd. 25/9.)
Skoflickarn och grosseurn. (Ibd. 30/9.)

1796.

De två hundarne och den döda åsnan. (Sth.-P. 11/2.)
Om sällheten. Bref från en yngling til en vän. (Ibd. 15/4 o. 16/4.)
Occasions-vers. Bouquet på den 12 Maji, til en fästmö. (Ibd. 4/5.)
Bref til min tante. (Ibd. 25/6.)
Bref til lord A***. (Ibd. 1/7.)
Rec. av J. G. Oxenstierna, Skördarne. (Ibd. 15/7, 19/7, 22/7 o. 2/8.)
Öfver et affecteradt väsende. (Ibd. 3/12.)
Fragment af en moral-satir öfver högfärden. (Ibd. 31/12.)
Rec. av J. H. Kellgren, Samlade skrifter. (Litt.-Tidn., 1796, s. 426—436.)

1797.

Rec. av Tal i anledning af konung Gustaf IV Adolphs anträde til regeringen. Upsala 1796. (Sth.-P. 1797, 18/1 o. 27/1.)
Empedocles död. (Ibd. 3/2.)
Dedication af et eget slag. (Ibd. 8/2.)
Förgängligheten. Elegie. (Ibd. 17/3.)
Den unga enkan. (Ibd. 23/5.)
Bref til grefve ***. (Ibd. 9/6.)
Några ögnakast på den vackra litteraturens framsteg i Sverige. (Ibd. 16/6.)
Girigheten. (Ibd. 1/7.)
Mjölkflickan. (Ibd. 11/12.)
Om menskliga förnuftets förädling. (Läsn. 1797, nr 1.).
Om förtal och beröm. (Ibd., nr 2.)
Djurkretsen. (Ibd., nr 3.)
Om den allmänna principen för uppfostrans verkningsförmåga. (Ibd., nr 3.)
Blandade ämnen. (Ibd., nr 5/6; 1800, nr 36/38.)
Skalde-bref til menigheten. (Ibd. 1797, nr 7/8.)
Midas. Grekisk saga. (Ibd. nr 7/8.)
Lyckan. Moralisk saga. (Ibd. 1798, nr 9/10.)
Critiken. (Ibd. 20/12.)
Svar på I. R. Bloms tal i Svenska akademien 25 nov. 1797. (SAH fr. 1796, D. 2.)

1798.

Reflexioner öfver en uteslutande smak. (Sth.-P. 4/1.)
Rec. av Colportören. (Läsn. nr 9/10.)

Herrar originalerne. Skalde-bref til Rosalie. (Ibd. nr 11/13.)
Hvilket är lättare, at qvarhålla och befästa allmänna fördomar, eller at utbreda allmän uplysning? (Ibd. nr 11/13.)
Samtal i de dödas rike. (Ibd. nr 11/13.)
Elegie. (Ibd. nr 14/15.)
Menniskans danande. (Ibd. nr 16/17.)

1799.

Känslan för fosterlandet. (Läsn. nr 23/24.)
Om moderation. (Ibd. nr 23/24.)
Den tomma drömmen. (Ibd. nr 23/24.)
Om lättsinnigheten. (Ibd. nr 25/26.)
Skaldebref om menniskornas olika villkor. (Ibd. nr 25/26.)
Försök till en afhandling om vitterhetens inflytelse på allmänna förståndsodlingen och sederna. (SAH fr. 1796, D. 2.)
Den otålige. Comedie. Upförd den 5 nov. 1799.

1800.

Högheten och ringheten. (Läsn. nr 33/35.)
Blandade ämnen. Se under 1797.
Stor eld af liten rök. (Läsn. nr 39/41.)
Försök om patriotismen. (Ibd. nr 42/43.)
Menniskans njutningar. (Ibd. nr 42/43.)

1808.

Necrolog öfver Fr. Gyllenborg. (Sth.-P. $^{18}/_{5}$, $^{19}/_{5}$.)

1815.

Tal vid Svenska akademiens högtidsdag den 5 jan. 1815. (SAH fr. 1796, D. 7.)

Litteraturförteckning.

Adlerbeth, G. G., Historiska anteckningar. Efter originalhandskriften i Upsala univ.-bibliotek ånyo utg. af E. Tegnér. Bd 1—2. Sthm (tr. i Lund) 1892—1893. (Från tredje Gustafs dagar, 2.)

Adlerstam, M., Äreminne öfver ... Axel Gabriel Leijonhufvud, tolkadt för Samhället Pro Patria den 29 octob. 1789. Norrköping 1790.

Ahnfelt, A., Ur svenska hofvets och aristokratiens lif. 1. Sthm 1880.

Atterbom, P. D. A., Litterära karakteristiker. 1. Örebro 1870. (Samlade skrifter i obunden stil. D. 7: 1.)

——, Svenska siare och skalder. 5. 2:a uppl. Örebro 1863. (Saml. skrifter i obunden stil. D. 3: 5.)

Bajer, F., Nordens politiske Digtning 1789—1804. Kbvn 1878.

Bergh, Gunhild, Litterär kritik i Sverige under 1600—1700-talen. Akad. avh. Upps. (tr. Sthm) 1916.

Bertrand, L., La fin du classicisme. Thèse. Paris 1897.

Blanck, A., Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur. Akad. avh. Upps. (tr. Sthm) 1911.

——, När Geijer debuterade. I: Dikt och studie. Minnesskrift utg. af Ästetiska föreningen i Uppsala med anledning af dess 40-åriga tillvaro. Uppsala 1912.

——, Leopold och Anjalaförräderiet. I: Ord och Bild, Årg. 28 (1919). Även i förf:s Anna Maria Lenngren, poet och pennskaft. Sthm 1922.

——, Om allvaret i fru Lenngrens diktning. I: Samlaren, N. F., Årg. 1 (1920). Upps. 1921. Även i förf:s Anna Maria Lenngren, poet och pennskaft. Sthm 1922.

Borelius, Hilma, Gessners inflytande på svenska litteraturen. I: Samlaren, Årg. 22 (1901).

[Botin, A.] Utkast till svenska folkets historia. Sthm 1757—64.

Bref rörande nya skolans historia 1810—1811. Med anm. utg. af

G. Frunck. Ups. (1886—)1891. (Skrifter utg. af Sv. Litteratursällskapet, 9.)
Gustavianska brev från Leopold, Kellgren, Franzén m. fl. utg. av Henrik Schück. Sthm 1918. (Ur Svenska akademiens arkiv.)
Brunetière, F., Etudes critiques sur l'histoire de la littérature française. Sér. 5. 4:e éd. Paris 1907.
Brusewitz, A., Representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag. Akad. afh. Upps. 1913. Även i: Upps. Univ:s årsskr. 1913.
——, Ett bidrag till Axel Gabriel Silverstolpes politiska biografi. I: Personhistorisk tidskrift, Årg. 15 (1913).
Büsching, A. F., Lärobok för ungdomen . . . Öfversättning. Sthm 1771.
Castrén, G., Gustaf Philip Creutz. Sthm & Borgå (tr. i Hfors) 1917.
Clausen, J., Skandinavismen historisk fremstillet. Khvn 1900.
Svenska akademiens dagbok 1786—1789. Utg. af H. Schück. Sthm 1916. (Ur Svenska akademiens arkiv.)
Delvaille, J., Essai sur l'histoire de l'idée de progrès jusqu'à la fin du 18e siècle. Paris 1910. (Collection historique des grands philosophes.)
Diderot, D., De la poésie dramatique. I: Œuvres, T. 4. Paris 1798.
Ehrensvärd, G. J., Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof. Utg. af E. V. Montan. D. 2. Sthm 1878. (Bidrag till Sveriges historia, utg. af E. V. Montan.)
Erdmann, N., Carl Michael Bellman. En kultur- och karaktärsbild från 1700-talet. Sthm 1899.
——, Gustaf III. De första bladen i hans lifs historia. Sthm 1907.
Eschenburg, J. J., Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen Wissenschaften. Berlin & Stettin 1783.
[Fredrik II], Voltaires äre-minne, upläst i K. Vetenskaps- och vitterhetsakademien i Berlin . . . den 26 november 1778. Övers. från fransyskan. Sthm 1779.
——, Œuvres primitives. T. 3. Amsterdam 1790.
Våra försök. Vol. 2. Sthm u. å.
Geijer, E. G., Ur Geijers brefväxling. Utg. af H. Schück. Sthm 1903. (Svenska memoarer och bref, 7.)
Gobom, N., Till Gustaf Abraham Silverstolpes biografi. I: Personhistorisk tidskrift, Årg. 17 (1915).
Goldsmith, O., Grekiska historien i sammandrag. Övers. af A. G. Silverstolpe. Sthm 1806.
Gross, K. J., Sulzers Allgemeine Theorie der schönen Künste. Diss. Berl. 1905.

Göthe, G., Historisk öfversigt af de vittra samfunden i Sverige före Svenska akademiens stiftelse. Akad. afh. Upps. (tr. Sthm) 1875.

Svenska akademiens handlingar ifrån år 1786. D. 1—5. Sthm 1801—13.

—— ifrån år 1796. D. 1—8. Sthm 1801—1821.

Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar. D. 1—5. Sthm 1755—1788.

Helvétius, C. A., Œuvres complètes. T. 1—7. Deux-Ponts 1784.

Sveriges historia intill tjugonde seklet, utg. af E. Hildebrand. Afd. 8. Sthm 1905.

Iphigenie uti Auliden, tragedieopera i tre acter. Under högtideligheterne vid hans kongl. höghet kronprinsens födelse, första gången upförd den [28] Dec. 1778. Musiquen är af herr Gluck. Sthm 1778.

Keim, A., Helvétius, sa vie et son œuvre. Thèse. Paris 1907.

Kellgren, J. H., Samlade skrifter. Bd 1—3. 4:e uppl. Örebro 1860.

Kruse, J., Hedvig Charlotta Nordenflycht. Ett skaldinne-porträtt från Sveriges rococotid. Lund 1895.

Kullberg, A. C., Poetiska försök. 1—2. Sthm 1816.

——, Inträdes-tal, hållit i Svenska akademien den 15 nov. 1817. I: SAH fr. 1796, D. 8. Sthm 1821.

Lamm, M., Johan Gabriel Oxenstierna. En gustaviansk natursvärmares lif och dikt. Sthm 1911.

——, Bidrag till kännedomen om Kellgrens journalistiska verksamhet i Stockholmsposten. I: Samlaren, Årg. 34 (1913). Upps. 1913.

——, Upplysningstidens romantik. D. 1—2. Sthm 1918—20.

Leijonhufvud, K. K:son, Ett släktbibliotek. I: Svensk exlibristidskrift, Årg. 3 (1913).

Lenel, S., Un homme de lettres au 18e siècle. Marmontel. Thèse. Paris 1902.

Leopold, C. G. af, Samlade skrifter. Bd 1—3. Sthm 1800—02.

Levertin, O., Från Gustaf III:s dagar. 3:e uppl. Sthm 1908. (Saml. skrifter, D. 7.)

——, Johan Wellander. 2:a uppl. Sthm 1908. (Saml. skrifter, D. 12.)

Litteraturtidning. Bd 1—3. Sthm & Upps. 1795—97.

Ljunggren, G., Svenska vitterhetens häfder. 1—5. Lund 1873—95.

——, Svenska akademiens historia. 1786—1886. 1. Sthm 1886.

[Lovisa Ulrika,] Louise Ulrike, die schwedische Schwester Fried-

richs des Grossen. Ungedruckte Briefe. Hrsg. von Fritz Arnheim. 1—2. Gotha 1909—10.

Läsning i blandade ämnen. 1797—1801. Sthm.

Malmström, C. G., Sveriges politiska historia 1718—1772. D. 5. Sthm 1874.

Marmontel, J. F., Éléments de littérature. T. 1—6. Paris 1787. (Œuvres complettes. T. 5—10.)

Mendelssohn, M., Philosophische Schriften. Th. 1—2. Berlin 1777.

Montesquieu, Ch. L. de, De l'esprit des lois. 1—4. Paris 1876—78. (Œuvres complètes, ed. par E. Laboulaye, T. 3—6.)

Mornet, D., Le romantisme en France au 18e siècle. Paris 1912.

Mörner, A. G., Åminnelse-tal öfver . . . A. G. Silverstolpe, hållit inför Kongl. Vetenskaps-Academien den 11 November 1820. Sthm 1821.

Neikter, J. F., Undersökning om ordsakerne til smakens olikhet, upkomst och fall hos särskilte folkslag. I: Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academiens handlingar, D. 3. Sthm 1793.

Nilsson, A., Jakob Fredrik Neikter. I: Samlaren, Årg. 34 (1913).

Nordin, C. G., Dagboksanteckningar för åren 1786—1792. Sthm 1868. (Historiska handlingar, D. 6.)

Odhner, C. T., Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering. 1—3. Sthm 1885—1905.

Palme, A., J. G., Sulzers Psychologie und die Anfänge der Dreivermögenslehre. Diss. Berl. 1905.

Svenska akademiens vittra pristäflingar 1790—1795. I: Svenska akademiens handl. ifrån år 1886, D. 32. Sthm 1921.

Rein, Th., Filosofiens studium vid Åbo universitet. Hfors 1908. (Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet i Finland, 80.)

Rexius, G., Benjamin Höijers politiska åskådning. (I: Statsvetenskaplig tidskrift. Årg. 13 (1910).

Sveriges riksbank 1668—1918. Bankens tillkomst och verksamhet. Bd 1. Sthm 1918.

Rosenstein, N. v., Bibliothecariens vid Upsala academie Herr Birger Frondins lefverne. I: Kongl. Svenska Vitterhetsacademiens handlingar, D. 5. Sthm 1788.

——, Anmärkningar om vitterhet och smak. I: SAH fr. 1786, D. 2. Sthm 1802.

——, Samlade skrifter. D. 1—3. Sthm 1838.

Rousseau, J. J., La nouvelle Héloïse. T. 1—2. I: Œuvres complètes, ed. Musset-Pathay, T. 8—9. Paris 1823—1824.

Schiller, Fr. v., Sämtliche Werke. Säkular-Ausg. Bd 11. Stuttg. & Berl. [1905].
Schröderheim, E., Åminnelsetal [öfver A. G. Leijonhufvud] hållit i Coldin. I: Adlerstam, M., Äre-minne öfver . . . A. G. Leijonhufvud. Norrköping 1790.
Schück, H., Gustaf III:s Svenska akademi. I förf:s Kulturhistoriska skizzer. Sthm 1922.
——, & Warburg, K., Illustrerad svensk litteraturhistoria. 2:a uppl. D. 2. Sthm 1912.
[Silfverstolpe, C.], Några anteckningar om adliga ätten Silfverstolpe. Sthm 1884.
Silverstolpe, A. G., Tal, då . . . Carl von Schönfeldts vapen sönderslogs . . . den 26 sept. 1784. Sthm 1784.
——, Minne af . . . Axel Gabriel Leijonhufvud, . . . i Sällskapet Utile Dulci den 27 october 1789. Sthm 1789.
——, Tal öfver . . . Carl Fredric Sebaldt . . . den 25 oct. 1792. Sthm 1792.
——, Tal öfver . . . Carl Gustaf Bungencrona . . . den 24 febr. 1795. Sthm 1795.
——, Tal hållet öfver . . . Carl Folcker . . . den 2 jun. 1795. Sthm 1795.
——, Tal öfver . . . Pehr Stjerncrona . . . den 15 febr. 1796. Sthm 1796.
——, Tal öfver . . . Carl Bernhard Wallenstjerna . . . den 20 maj 1796. Sthm 1796.
——, Minne af . . . Jean Georg Lillienberg . . . juli 1798. Sthm 1798.
——, Tal, hållet vid . . . Carl Magnus Durietz' graf den 11 jan. 1799. Sthm 1799.
——, Åminnelsetal öfver . . . Adolph U. Grill . . . den 12 jan. 1799. Sthm 1799.
——, Tal öfver . . . Gustaf Fabian Stjerncrantz . . . den 5 aug. 1800. Sthm 1800.
——, Tal öfver . . . Peter Gustaf Bethun . . . den 13 oct. 1800. Sthm 1800.
——, Tal öfver . . . Gustaf Otto Hederhjelm . . . den 20 jan. 1801. Sthm 1801.
——, Skalde-stycken. D. [1]—2. Sthm 1801—1810.
——, —— 2:a tillökta uppl. Sthm 1814.
——, —— 3:e oförändr. uppl. Sthm 1863.
——, Tal öfver . . . Bengt Ferrner . . . den 2 nov. 1802. Sthm 1802.
——, Åminnelsetal öfver fru Maria E. Åhmansson, född Hjortsberg, . . . den 11 sept. 1807. Norrköping 1807.

Silverstolpe, A. G., Hvad synes allmänna opinionen önska till en, nu möjlig, förbättring af svenska statsförfattningen? Sthm 1809.

——, Friheten. Skaldestycke. Sthm 1809.

——, Tal om hufvudföremålen att åsyfta vid menniskans moraliska uppfostran, sanning och rättvisa, hållit . . . i Kongl. Vetenskaps Academien den 3 febr. 1802. Sthm 1812.

——, Försök till en ny uppfattning af hufvudgrunderna för allmänna språkläran. Sthm 1814.

[Silverstolpe, G. A.], Biographi [över Axel Gabriel Silverstolpe]. [Sth.-P., 1817, 19/2 o. 19/2.)

Skjöldebrand, A. F., Memoarer. Utg. af H. Schück. D. 1. Sthm 1903.

Sommarpromenaden. H. 3. Upsala 1794.

Stein, K. H. von, Die Entstehung der neueren Ästhetik. Stuttgart 1886.

Stockholms Posten. 1780 o. ff. Sthm.

Sulzer, J. G., Allgemeine Theorie der schönen Künste. Th. 1—4. Leipzig 1792—94.

Sylwan, O., Till Utile Dulcis historia. I: Samlaren, Årg. 28 (1907).

——, Johan Henrik Kellgren. En öfversikt af hans lefnad och författarskap. Sthm 1912. (Populärt vetenskapl. föreläsn. vid Göteborgs högskola, N. F., 9.)

Söderhjelm, Alma, Sverige och den franska revolutionen. Bidrag till kännedom om Sveriges och Frankrikes inbördes förhållande i slutet av 1700-talet. 1. Gustav III:s tid. Hfors 1920.

Tacitus, Minne af Cnejus Julius Agricola. Öfvers. af A. G. Silverstolpe. Sthm 1814.

Tengström, J., Svar uppå den af Kongl. Vitterhets Academien framställdte fråga: Om intet folkslag härtils gjort, är det väl troligt at någon nation hädanefter gör några lyckeliga framsteg i vitterhets öfningar utan at känna de gamla grekers och romares original-skrifter? Som vunnit det stora priset 1780. I: Kongl. Svenska Vitterhets-academiens handlingar, D. 5. Sthm 1788.

Tham, W., Konung Gustaf III och rikets ständer vid 1789 års riksdag. Sthm 1866.

Thomas, A. L., Oeuvres complètes. T. 1—5. Paris 1802.

Thorild, Th., Bref. Utg. af L. Weibull. 1—3. Upps. 1899—1902. (Skrifter utg. af Sv. Litteratursällskapet, 19.)

Välsignade Tryckfriheten och Tryckfriheten den välsignade. Sthm 1793.

Valentin, H., Frihetstidens riddarhus. Sthm 1915.
Walzel, O., Deutsche Romantik. Eine Skizze. 2. und 3. umgearb. Aufl. Leipzig 1912. (Aus Natur und Geisteswelt, Bd 232.)
Warburg, K., Svenska Akademiens suspension och Leopolds uttalanden därom. I: Samlaren, Årg. 33 (1912).
——, Anna Maria Lenngren. 2:a uppl. Sthm 1917.
Warholm, J. W., Skara stifts herdaminne. D. 2. Mariestad 1871.
Vitterhetsnöjen. D. 4. Sthm 1781.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 24 14 18 14 006 2